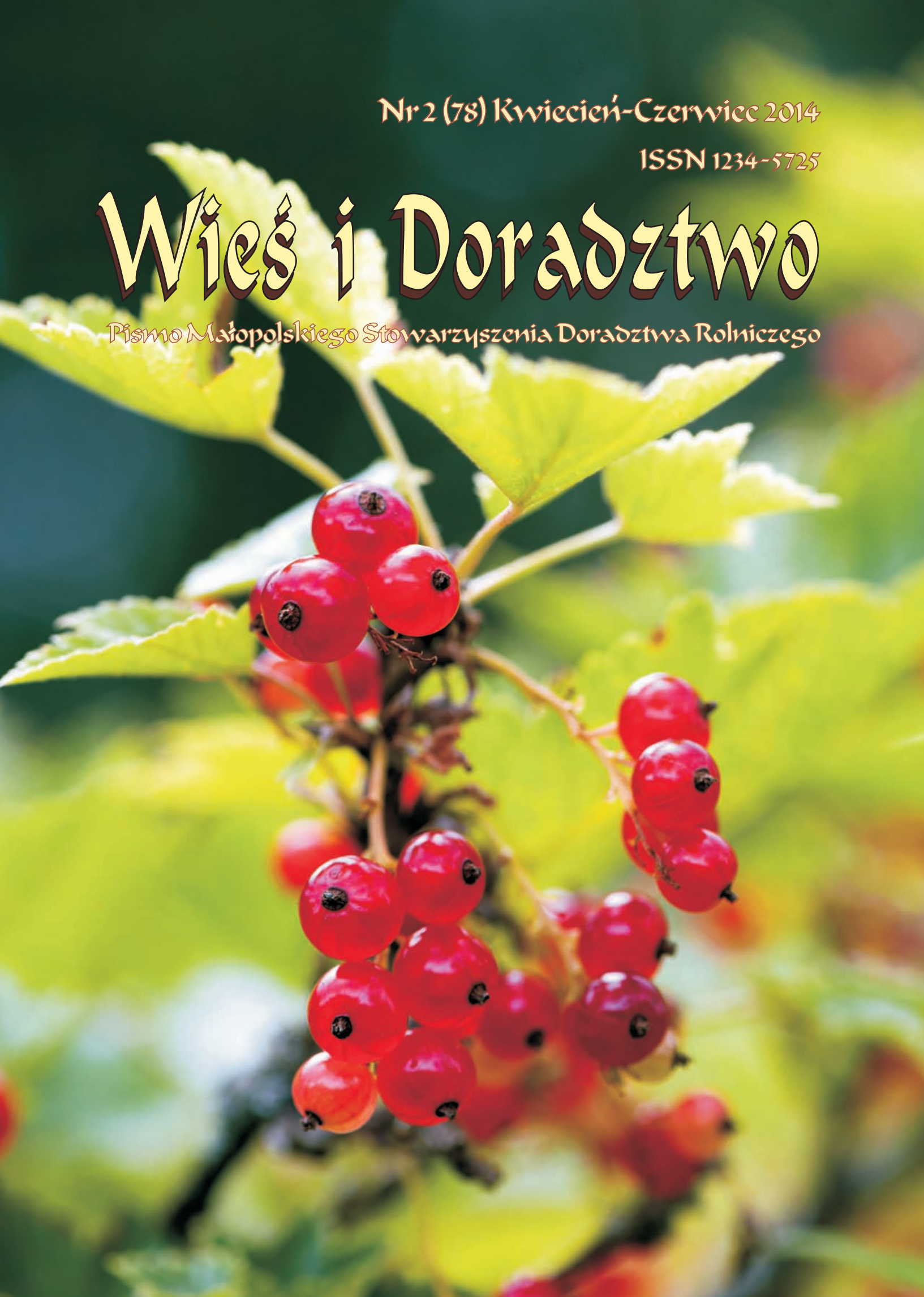

Nr 2 (78) Kwiecień-Czerwiec 2014

ISSN 1234-5725

Wież i Doradztwo

Pismo Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”.

Cross-compliance

szkolenia dla rolników województwa małopolskiego

Operacja pt. „Szkolenia dla rolników w zakresie cross-compliance”, umowa nr 00004-6900-FA1900350/11.
Operacja realizowana przez konsorcjum w składzie: Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego - lider Projektu oraz Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego i Małopolska Izba Rolnicza.

W Polsce od 1 stycznia 2009 roku wysokość przyznawanych płatności bezpośrednich oraz niektórych innych płatności uzależniona jest od spełnienia przez rolników określonych wymogów wynikających z zasady wzajemnej zgodności. Zasada wzajemnej zgodności obejmuje także normy Dobrej Kultury Rolnej zgodnej z ochroną środowiska, która obowiązuje polskich rolników od 2005 roku. Skutkiem nieprzestrzegania norm jest obniżenie wysokości wsparcia.

Zasada wzajemnej zgodności dotyczy przestrzegania minimalnych norm Dobrej Kultury Rolnej, ochrony dzikiego ptactwa oraz siedlisk przyrodniczych i dzikiej fauny i flory, ochrony środowiska przed zanieczyszczeniami wynikającymi z prowadzonej w gospodarstwie działalności, identyfikacji i rejestracji zwierząt, wytwarzania produktów rolniczych w sposób niezagrożący zdrowiu ludzi i zwierząt oraz zdrowotności roślin, jak również zapewnienia warunków dobrostanu zwierząt. Szeroki zakres wymagań oraz wielość aktów prawnych wprowadzających zasadę wzajemnej zgodności sprawia, że znacząca liczba rolników decyduje się na udział w bezpłatnych szkoleniach z tego zakresu. Naprzeciw oczekiwaniom rolników wychodzi wspomniany projekt, który jest adresowany do rolników i ich domowników, aplikujących o płatności bezpośrednie do gruntów rolnych oraz płatności w ramach wybranych działań nieinwestycyjnych, np. płatności z tytułu naturalnych utrudnień (ONW), płatności rolnośrodowiskowych, czy dopłat do zalesiania gruntów rolnych.

Projekt realizowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach działania „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

W ramach przygotowań do realizacji Projektu podjęto cały szereg działań logistycznych, programowych i merytorycznych niezbędnych do prawidłowego wykonania zadania. Wykładowcami na szkoleniach są m.in. doradcy Małopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego i Małopolskiej Izby Rolniczej, pracownicy naukowcy Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego i Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie oraz Instytutu Technologiczno-Przyrodniczego w Falentach.

Wykładowcy to osoby o wysokich kompetencjach, co gwarantuje właściwy poziom merytoryczny szkoleń (zarówno wykładów, jak i zajęć praktycznych). Program szkoleń dostosowany jest do specyfiki regionu i gminy, w której prowadzone jest szkolenie. Uwzględnia on także rodzaj produkcji prowadzonej przez uczestników szkolenia.

Szczególnie atrakcyjnie i ciekawie realizowane są zajęcia studyjne w drugim dniu w wybranym gospodarstwie rolnym, dające uczestnikom możliwość zapoznania się z praktyczną stroną zasady cross-compliance. W czasie wizyty studyjnej dokonywana jest ocena dostosowania gospodarstwa w zakresie spełniania wymogów wzajemnej zgodności na podstawie zdobytej wiedzy teoretycznej z pierwszego dnia szkolenia, poprzez wypełnianie tzw. checklisty oraz dyskusje z wykładowcami i właścicielami wizytowanych gospodarstw.

W czasie zajęć seminaryjnych wykładowcy prezentują i uczą stosowania nowoczesnych przyrządów i urządzeń do wykrywania, mierzenia lub określania niektórych parametrów, wskaźników i zagrożeń występujących w danym gospodarstwie, np. prezentowano laserowe dalmierze, detektory gazów, pehametry oraz inne przyrządy i urządzenia pomiarowe stosowane do monitorowania sytuacji i zagrożeń zarówno w produkcji zwierzęcej, jak i roślinnej. Uczestnicy szkoleń otrzymują ponadto pisemne materiały szkoleniowe, a na zakończenie

stosowny certyfikat potwierdzający uczestnictwo w szkoleniu.

W ramach realizowanego projektu planowanych było 170 szkoleń w dwóch etapach dla 3400 beneficjentów. Dotychczas zrealizowano już 159 szkoleń dla blisko 3 197 uczestników a do zakończenia Projektu pozostało jeszcze odbycie 11 szkoleń w siedmiu powiatach dla około 220 rolników.

W realizację projektu – jak już wspomniano – zaangażowanych jest wiele osób i instytucji, ale na szczególne słowa uznania zasługują bezpośrednio doradcy – organizatorzy szkoleń, czyli osoby prowadzące nabór beneficjentów, zajmujące się przygotowaniem i wyposażeniem sal wykładowych, dokonujące uzgodnień i odpowiedniego przygotowania do prezentacji gospodarstwa rolnego

jako studium przypadku, zorganizowania transportu i przejazdów uczestników, odpowiedniego przygotowania i zabezpieczenia stosownej dokumentacji szkoleń, a także przygotowania certyfikatów.

Liczba szkoleń w poszczególnych powiatach uzależniona jest od liczby beneficjentów korzystających z dopłat bezpośrednich. Najwięcej szkoleń przewidziano w powiatach Nowy Sącz, Tarnów i Kraków, a najmniej w Chrzanowie, co wynika i wiąże się ze specyfiką i strukturą społeczno-gospodarczą tych powiatów. Należy podkreślić, że wszyscy rolnicy z województwa małopolskiego mają prawo uczestniczyć w szkoleniu, bez względu w jakim powiecie jest ono organizowane. Wykluczeni z udziału w szkoleniach cross-compliance realizowanych w Małopolsce są tylko rolnicy z innych województw.

Jan Boczkowski
Kierownik Projektu

Migawki ze szkoleń

Wież i Doradztwo

DORADZTWO I EDUKACJA

Wojciech Świerk
Możliwości pozyskania funduszy pomocowych PROW
2014-2020 na inwestycje w gospodarstwach rolnych 2

Barbara Kiełbasa, Agnieszka Tworzyk
Efekty realizacji szkoleń na temat wymogów zasady
wzajemnej zgodności w województwie małopolskim 7

Krystyna Vinohradnik
Systemy doradztwa rolniczego w Bułgarii i Rumunii
– studium porównawcze 11

Tomasz Wojewodziec, Paweł Zadrozny
Olimpiada Wiedzy i Umiejętności Rolniczych w Małopolsce 19

WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Bronisław Brzozowski
Wsparcie finansowe grup producentów w ramach
PROW 2004-2006 i 2007-2013 22

EKONOMIA

Jan Siekierski
Strategia rozwoju rolnictwa, rybactwa i obszarów wiejskich w Polsce w perspektywie 2020 roku 28

EKOLOGIA I OCHRONA KRAJOBRAZU

Jacek Kostuch
Zmiany florystyczne w monokulturowych drzewostanach
pochodzących z zalesień 36

TECHNOLOGIA PRODUKCJI

Józef Rusnak
Porzeczka – wybierz odpowiednią odmianę 40

KRONIKA MSDR

Prof. dr hab. Eugeniusz Ołoliński – Wspomnienie 43
Wyróżnienie dla prof. Józefa Kania z Uniwersytetu
Gödöllő 44

Od Redakcji

Nr 2(78)/2014

Edukacji nigdy dość! Tak, ale w jakim celu, jakiej wiedzy, i gdzie ją możemy zdobyć? Co do celu – po wiedzę sięgamy z jakiegoś powodu, kieruje nami jakaś wewnętrzna motywacja lub jesteśmy do tego inspirowani. Współczesne dynamiczne zmiany w naszym otoczeniu – środowisku wewnętrznym i zewnętrznym wymagają ustawicznego uczenia się, aby sprostać co raz to nowym wyzwaniom stawianym sobie i stawianym nam przez innych. A więc mamy świadomość celów i potrzeb edukacji. Jeśli chodzi o zakres edukacji – to z reguły sięgamy po tę wiedzę (teoretyczną i praktyczną), którą chcemy pogłębić, która jest nam niezbędna, lub która może być przydatną w przyszłości. A gdzie pozyskać tę wiedzę? Źródeł wiedzy jest wiele. Problem pojawia się na etapie wyboru źródła. Zasadą jest (a przynajmniej powinno być), by czerpać nie tylko z jednego źródła. Chodzi nam przecież o rzetelną i aktualną wiedzę. Poszukujemy jej bowiem w jakimś określonym celu, konkretnym zakresie. Jednym ze źródeł wiedzy są czasopisma.

W bieżącym numerze kwartalnika *Wież i Doradztwo* znajdą Państwo wiarygodne informacje z zakresu doradztwa i edukacji, wsparcia finansowego grup producentów, szczegółowe informacje dotyczące strategii rozwoju rolnictwa, rybactwa i obszarów wiejskich w perspektywie roku 2020. Plantatorzy porzeczek znajdą porady dotyczące zasad wyboru odmian do uprawy. Mamy tu także przykład wykorzystania posiadanej wiedzy – w postaci uczestnictwa w małopolskiej olimpiadzie wiedzy rolniczej. W artykule, którego treścią jest właśnie ta olimpiada znajdujemy również odpowiedź na postawione na wstępie pytania o cel, zakres i miejsce zdobywania wiedzy.

Ponadto w tym numerze ocena realizacji szkoleń z zakresu cross-compliance w woj. małopolskim, a także efekty zmian w drzewostanach wskutek ingerencji człowieka.

Zachęcamy Państwa do lektury.

Zarząd i Rada MSDR

REDAGUJE ZARZĄD
MAŁOPOLSKIEGO STOWARZYSZENIA
DORADZTWA ROLNICZEGO
oraz
ZAKŁAD ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH I DORADZTWA,
INSTYTUT EKONOMICZNO-SPOŁECZNY,
UNIwersYTET ROLNICZY
IM. HUGONA KOŁŁĄTAJA W KRAKOWIE

PREZES ZARZĄDU MSDR: dr hab. inż. Józef Kania, prof. UR
REDAKTOR ODPOWIEDZIALNY: dr inż. Krystyna Vinohradnik
31-121 Kraków, ul. Czysła 21
tel. 12 662 43 31, fax 12 633 15 61
e-mail: zdr@ur.krakow.pl; www.msdr.edu.pl
Skład i zdjęcia na okładkach 1 i 4: mgr Agnieszka Tworzyk (ZROWiD, IE-S)
Druk: DRUKMAR, ul. Rzemieślnicza 10, 32-080 Zabierzów

Wojciech Świerk

Możliwości pozyskania funduszy pomocowych PROW 2014-2020 na inwestycje w gospodarstwach rolnych

Wprowadzenie

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi zakończyło prace związane z przygotowaniem projektu „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020”. Projekt programu zastał zaakceptowany przez Radę Ministrów. W kolejnym etapie Program został przekazany do Komisji Europejskiej (KE) w celu negocjacji zapisów zawartych w dokumencie. W kolejnych 6 miesiącach, przy sprawnym przebiegu negocjacji, Komisja Europejska powinna zatwierdzić Program. Prace związane z przygotowaniem Programu trwały w Polsce od 2012 r. Dokument został opracowany na podstawie przepisów UE, w szczególności rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 oraz projektów aktów wykonawczych KE.

W PROW 2014-2020 wyznaczono trzy niżej wymienione cele, spośród których jako cel główny określono pierwszy z nich, przy uwzględnieniu celów środowiskowych:

- (1) poprawa konkurencyjności rolnictwa,
- (2) zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu, oraz
- (3) zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich.

PROW 2014-2020 będzie realizował wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020, a są to:

- 1) ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich (priorytet przekrojowy);
- 2) poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych;
- 3) poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie;
- 4) odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa;
- 5) wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i od-

porną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym;

- 6) zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Program stanowić będzie podstawę realizacji II filara Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce w latach 2014-2020 i jest jednym z elementów Umowy Partnerstwa, która została przyjęta przez Radę Ministrów i przesłana Komisji Europejskiej 10 stycznia 2014 r. Przeprowadzone zostały zmiany w II filarze Wspólnej Polityki Rolnej - w skład którego wchodzi PROW 2014-2020. Dotyczą one m.in. działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”. Po uruchomieniu Programu wielkość wsparcia będzie zależała od rodzaju inwestycji. Kwoty pomocy, np. na przedsięwzięcia związane z produkcją psiań, na wsparcie inwestycji budowlanych, czy dofinansowanie zakupu maszyn i urządzeń do produkcji, będą się różniły od siebie. Zwłaszcza maksymalny poziom dotacji (w przypadku np. produkcji psiań 900 tys. zł) będzie znacznie wyższy niż poprzednio, kiedy to dla wszystkich przedsięwzięć prowadzonych w ramach modernizacji gospodarstw wynosił on najwyżej 300 tys. zł. Nowością jest też powrót do udzielania wsparcia małym gospodarstwom rodzinnym, niskotowarowym. Z Programu na lata 2007-2013 takie małe gospodarstwa nie mogły korzystać, ponieważ nie posiadały odpowiedniego potencjału ekonomicznego. Teraz będą mogły ubiegać się o tzw. premie na restrukturyzację małych gospodarstw. Jeszcze tylko zgoda Komisji Europejskiej, której uzyskanie planowane jest na czwarty kwartał br. i PROW 2014-2020 będzie gotowy. Będzie on poprzez 14 działań oferował wsparcie zarówno na modernizację gospodarstw, przetwórstwo rolno-spożywcze, ochronę środowiska, jak i działania doradcze czy szkolenia dla rolników.

Jednak z nowego PROW wyeliminowano (tzn. przeniesiono do innych programów) kilka działań niezwiązanych bezpośrednio z rolnictwem, co bez wątpienia zwiększyło pulę środków na te najbardziej interesujące rolników. Spośród dużej palety działań pomocowych dla rolników według mojej oceny trzy działania możemy zaliczyć do tzw. inwestycyjnych, których środki można przeznaczyć na rozwój gospodarstw rolnych.

Należą do nich:

- „Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych)”;
- „Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej (Premie dla młodych rolników)”;
- „Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw (Restrukturyzacja małych gospodarstw)”.

Budżet PROW 2014-2020

W nowym, unijnym budżecie na lata 2014-2020 zarezerwowano dla naszego rolnictwa **42,4 mld euro**, o 3,2 mld euro więcej niż mieliśmy do dyspozycji w poprzedniej perspektywie finansowej. Na dopłaty bezpośrednie przypadnie 23,7 mld euro, na PROW 2014-2020 - 13,5 mld euro pochodzących ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz krajowych środków publicznych (tab. 1), na rozwój obszarów wiejskich - 5,2 mld euro z Funduszu Spójności. Budżet nowego PROW jest natomiast o ponad 4 miliardy euro uboższy od jego odpowiednika na lata 2007-2013.

Tabela 1. Plan finansowy dla PROW 2014-2020 na działania inwestycyjne w gospodarstwach rolnych

Działanie/poddziałanie	Budżet ogółem (euro)
Modernizacja gospodarstw rolnych	2 816 064 486
Premia dla młodych rolników	584 997 734
Restrukturyzacja małych gospodarstw	749 980 666
RAZEM PROW 2014- 2020	13 513 295 000

Źródło: MRiRW, 2014

Łączne środki publiczne przeznaczone na realizację Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 wyniosą 13,5 mld euro z czego: 8,6 mld euro będą to środki UE (EFRROW), a 4,9 mld euro wyniesie wkład krajowy.

Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych – Modernizacja gospodarstw rolnych

Po dosyć burzliwych konsultacjach i licznych zmianach wyklarował się ostateczny kształt nowej „Modernizacji gospodarstw”. W nowym wydaniu w ramach PROW 2014-2020 działanie to ma wspierać cztery główne obszary:

- (1) rozwój produkcji psiat,
- (2) rozwój produkcji mleka krowiego,
- (3) rozwój produkcji bydła mięsnego,
- (4) inwestycje związane z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu

produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu.

Celem działania jest zwiększenie rentowności i konkurencyjności gospodarstw w wyżej wymienionych obszarach. Według tego podziału mają się odbywać także nabory wniosków, a więc w osobnym naborze będą startować producenci psiat, osobno hodowcy krów mlecznych, bydła opasowego, a jeszcze oddzielny nabór przeprowadzony będzie dla pozostałych inwestycji. Jednak nie wiadomo jeszcze, ile pieniędzy z budżetu działania zostanie przeznaczonych na nabory wniosków w poszczególnych obszarach. W dokumencie przekazanym Komisji Europejskiej pozostało zróżnicowanie maksymalnej kwoty dotacji w zależności od rodzaju inwestycji, jednak maksymalnie będzie można otrzymać pomoc w wysokości 900 tys. zł na inwestycje związane z produkcją psiat (choć miało to być nawet 1,5 mln zł). Wprowadzono jednak dodatkowe ograniczenie dostępu mówiące, że minimalna liczba loch w stadzie po realizacji inwestycji będzie wynosić 50 szt.

W przypadku budowy, modernizacji lub adaptacji budynków inwentarskich czy magazynów paszowych pomoc będzie mogła wynieść do 500 tys. zł, a w przypadku pozostałych inwestycji - w tym zakupu maszyn - maksymalnie będzie można otrzymać do 200 tys. zł na gospodarstwo w całym okresie programowania. Dotacja będzie mogła stanowić do 50% kosztów kwalifikowanych inwestycji, a w przypadku młodych rolników i inwestycji wspólnych nawet do 60% kosztów inwestycji.

Ujednolicono także wymagania co do wielkości gospodarstw uprawnionych do pomocy. Jeżeli chodzi o obszar, utrzymano ograniczenie wykluczające z programu gospodarstwa o powierzchni powyżej 300 ha, w przypadku **wielkości ekonomicznej ujednolicono przedział uprawniający do wsparcia - ma to być od 6 tys. do 250 tys. euro** standardowej produkcji. Jedyny wyjątek stanowić będą inwestycje związane z produkcją mleka - w tym przypadku będzie wymagane, by rolnik ubiegający się o pomoc miał na starcie oprócz wymaganej wielkości ekonomicznej także przynajmniej 25 krów, lub 15 krów, jeżeli w ramach inwestycji powiększy stado do wymaganej liczby. Ograniczenia co do liczby posiadanych krów nie mają mieć jednak zastosowania do wniosków składanych przez młodych rolników.

Pozostawiono natomiast ograniczenie dotyczące rolników, którzy w ramach PROW 2007-2013 kupili: ciągniki, kombajny, kosiarki, siewniki, agregaty uprawowe, pługi, opryskiwacze, rozsiewacze nawozów, rozrzutniki nawozów mineralnych, wozy asenizacyjne, ładowacze, przyczepy, ładowarki teleskopowe, wózki widłowe oraz inne maszyny. W nowym programie zakup rzeczy tego samego rodzaju, jak rzecz dofinansowana w ramach PROW 2007-2013 (np. kolejnego rozrzutnika czy agregatu) nie będzie uprawniony do pomocy.

Pomoc w ramach tego działania ma formę refundacji części kosztów kwalifikowanych inwestycji, do których można zaliczyć:

- koszty budowy lub modernizacji budynków lub budowli;
- koszty zakupu (w tym również instalacji) lub leasingu zakończonego przeniesieniem prawa własności nowych maszyn i wyposażenia do wartości rynkowej majątku;
- koszty zakupu (w tym również instalacji) lub budowy elementów infrastruktury technicznej;
- koszty ogólne związane z wydatkami, o których mowa w wyżej wymienionych punktach, takie jak koszty przygotowania dokumentacji technicznej inwestycji, sprawowania nadzoru inwestorskiego lub autorskiego, czy koszty związane z kierowaniem robotami budowlanymi, opłaty za konsultacje, opłaty za doradztwo na temat zrównoważenia środowiskowego i gospodarczego, w tym studia wykonalności;
- koszty zakładania sadów i plantacji krzewów owocowych owocujących efektywnie dłużej niż 5 lat;
- koszty zakupu lub rozwoju oprogramowania komputerowego i zakupu patentów, licencji, praw autorskich, znaków towarowych.

Inwestycje, których dotyczą wymienione koszty, muszą być bezpośrednio związane z działalnością rolniczą, w tym również mogą dotyczyć przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

W ramach tego działania nie ma możliwości wsparcia zakupu zwierząt.

Beneficjentami działania mogą być rolnicy prowadzący działalność rolniczą w celach zarobkowych lub grupa takich rolników. Pomoc może być przyznana wyłącznie w przypadku, gdy realizacja inwestycji jest uzasadniona ekonomicznie, w tym pod względem kosztów, oraz nie jest możliwa bez udziału środków publicznych. O pomoc może ubiegać się rolnik, który prowadzi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalność rolniczą. Pomoc dotyczy gospodarstw prowadzących zarobkową działalność rolniczą w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, w tym również produkcji materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego lub reprodukcyjnego, produkcji warzywniczej, roślin ozdobnych, grzybów uprawnych, sadownictwa, hodowli i produkcji materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych lub produkcji zwierzęcej typu przemysłowego fermowego, z wyłączeniem chowu i hodowli ryb. W przypadku produkcji zwierzęcej pomoc dotyczy wyłącznie produkcji w zakresie zwierząt gospodarskich w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich.

O pomoc może ubiegać się rolnik posiadający gospodarstwo rolne w rozumieniu kodeksu cywilnego, o powierzchni użytków rolnych co najmniej 1 ha lub nieruchomości służącą do prowadzenia produkcji w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej w rozumieniu

przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników i kierujący tym gospodarstwem.

Pomoc będzie przyznawana na inwestycję o planowanej wysokości kosztów kwalifikowanych powyżej 50 tys. zł.

Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników – Premie dla młodych rolników

Ostatnia wersja projektu nowego PROW przynosi korzystne zmiany w działaniu dla młodych rolników. Co prawda nie zwiększono proponowanej kwoty premii (ma to być 100 tys. zł wypłacane w 2 ratach), złagodzone jednak wiele wymagań w stosunku do osób, które tę pomoc będą się ubiegać.

Przywrócono m.in. możliwość ubiegania się o pomoc dla rolników, którzy rozpoczęli już samodzielne prowadzenie gospodarstwa, jeżeli od tego momentu do dnia złożenia wniosku o premię nie minęło więcej niż 12 miesięcy. Młody rolnik, podobnie jak obecnie, będzie mógł uzupełnić brakujące wykształcenie rolnicze w ciągu 3 lat od uzyskania pomocy w sytuacji, gdy na starcie nie będzie legitymował się wystarczającymi kwalifikacjami rolniczymi.

Podobnie jak obecnie, gospodarstwo młodego rolnika będzie musiało mieć minimalną wymaganą powierzchnię równą średniej krajowej lub wojewódzkiej (tylko w województwach, gdzie ta jest niższa od krajowej), jednak 70% tej wymaganej minimalnej powierzchni będzie musiało stanowić własność rolnika lub dzierżawę od Agencji Nieruchomości Rolnych czy Jednostki Samorządu Terytorialnego (np. gminy). Gospodarstwo młodego rolnika nie będzie mogło być większe niż 300 ha. Zmieniono również wymagania co do wielkości ekonomicznej gospodarstw uprawnionych do pomocy zgodnie z ostatnią propozycją ma to być od 10 do 100 tys. euro standardowej produkcji.

Pomoc przyznaje się w związku z rozpoczynaniem przez młodego rolnika prowadzenia gospodarstwa rolnego jako kierujący gospodarstwem. Wsparcie dotyczy rozwoju gospodarstwa rolnego, w kierunku produkcji żywnościowych produktów rolnych, jak i nieżywnościowych produktów rolnych, a także przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

Pomoc ma formę premii, która wypłacana będzie w dwóch ratach: pierwsza rata w wysokości 80% kwoty pomocy, druga rata w wysokości 20% kwoty pomocy. Wypłacenie drugiej raty uzależnione jest od prawidłowej realizacji biznesplanu. Premia ma być wydatkowana zgodnie z założeniami biznesplanu, w szczególności na:

- budowę lub modernizację budynków lub budowli służących prowadzeniu działalności rolniczej lub przygotowaniu do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie;

- zakup, w tym również instalację, nowych maszyn, urządzeń, w tym sprzętu komputerowego wraz z oprogramowaniem do prowadzenia działalności rolniczej lub przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie;
- zakładanie sadów lub plantacji wieloletnich krzewów owocowych, które efektywnie owocują co najmniej przez 5 lat;
- zakup, w tym również instalację, lub budowę elementów infrastruktury technicznej wpływających bezpośrednio na warunki prowadzenia działalności rolniczej, oraz przygotowanie do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie;
- zakup gruntów rolnych;
- zakup zwierząt hodowlanych (gospodarskich) w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, stanowiących stado podstawowe – związany z rozpoczęciem produkcji zwierzęcej w gospodarstwie lub postępowaniem genetycznym w zakresie prowadzonej produkcji.

Młody rolnik definiowany jest jako osoba, która nie ukończyła 40 roku życia, posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe (wynikające z wykształcenia lub stażu pracy w rolnictwie) i po raz pierwszy rozpoczyna prowadzenie gospodarstwa rolnego jako kierujący gospodarstwem, czyli do dnia złożenia wniosku o przyznanie pomocy nie prowadziła gospodarstwa rolnego jako kierujący lub prowadzi gospodarstwo rolne jako kierujący nie dłużej niż 12 miesięcy w dniu złożenia wniosku o przyznanie pomocy. Kierujący gospodarstwem rolnym prowadzi gospodarstwo osobiście (pracuje w tym gospodarstwie i podejmuje wszelkie decyzje dotyczące gospodarstwa), na własny rachunek i we własnym imieniu, ponosi koszty i czerpie korzyści w związku z jego prowadzeniem. O prowadzeniu gospodarstwa rolnego jako kierujący gospodarstwem świadczą w szczególności:

- zgłoszenie zwierząt gospodarskich do rejestru,
- wystąpienie o płatności bezpośrednie,
- wystąpienie o pomoc finansową dla rolników w ramach programów UE lub pomocy krajowej,
- prowadzenie działu specjalnego produkcji rolnej.

Pomoc może być przyznana, jeżeli wnioskodawca posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe. Warunek dotyczący kwalifikacji zawodowych jest spełniony, jeżeli młody rolnik posiada kwalifikacje rolnicze, potwierdzone odpowiednim świadectwem lub dyplomem, lub odpowiedni staż pracy w rolnictwie lub uzupełni kwalifikacje zawodowe (wykształcenie) w okresie 36 miesięcy od dnia doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy.

Wnioskodawca przedkłada biznesplan dotyczący rozwoju gospodarstwa w zakresie działalności rolniczej lub przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

Nie przewiduje się wsparcia gospodarstw, których głównym kierunkiem produkcji będzie:

- chów drobiu (nie dotyczy produkcji ekologicznej),
- prowadzenie plantacji roślin wieloletnich na cele energetyczne,
- prowadzenie niektórych działów specjalnych produkcji rolnej, w szczególności: hodowli zwierząt laboratoryjnych, hodowli ryb akwariowych, hodowli psów rasowych, hodowli kotów rasowych.

Beneficjent (rolnik biorący udział w programie) zobowiązuje się do realizacji biznesplanu. Wydatkowanie równowartości 100% kwoty premii na cele związane z rozwojem gospodarstwa, zgodnie z założeniami biznesplanu musi być udokumentowane w okresie nie dłuższym niż 3 lata od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy i przed wypłatą drugiej raty. Beneficjent zobowiązuje się do rozpoczęcia prowadzenia ewidencji przychodów i rozchodów w gospodarstwie nie później niż w dniu rozpoczęcia realizacji biznesplanu, i prowadzenia tej ewidencji co najmniej przez 5 lat od dnia wypłaty drugiej raty pomocy.

Wielkość wsparcia wynosi do 100 000 zł na gospodarstwo rolne.

Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw – Restrukturyzacja małych gospodarstw

Pomoc jest przyznawana na restrukturyzację gospodarstwa w kierunku produkcji żywnościowych lub nieżywnościowych produktów rolnych, a także przygotowania do sprzedaży i sprzedaży bezpośredniej produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie oraz przetwórstwa produktów rolnych pochodzących głównie z gospodarstwa. Przez restrukturyzację rozumie się zmiany w gospodarstwie, które mają na celu poprawę jego konkurencyjności i zwiększenie jego rentowności poprzez wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa (wyrażonej w tys. euro), w szczególności w wyniku zmiany profilu prowadzonej produkcji rolnej. Pomoc ma formę premii i wypłacana będzie w dwóch ratach: pierwsza rata w wysokości 80% kwoty pomocy, druga rata w wysokości 20% kwoty pomocy. Wypłacenie drugiej raty uzależnione jest od prawidłowej realizacji biznesplanu. Premia ma być wydatkowana na restrukturyzację gospodarstwa zgodnie z założeniami biznesplanu, w szczególności na:

- budowę lub modernizację budynków lub budowli;
- zakup, w tym również instalację, nowych maszyn, urządzeń, w tym sprzętu komputerowego i oprogramowania;
- zakładanie sadów lub plantacji wieloletnich krzewów owocowych, owocujących efektywnie co najmniej przez 5 lat;
- zakup lub budowę elementów infrastruktury technicznej wpływających bezpośrednio na wa-

runki prowadzenia działalności rolniczej, przygotowanie do sprzedaży, sprzedaż bezpośrednią, przetwórstwo produktów rolnych pochodzących głównie z gospodarstwa;

- zakup gruntów rolnych;
- zakup zwierząt hodowlanych (gospodarskich) w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, stanowiących stado podstawowe – związany z rozpoczęciem produkcji zwierzęcej w gospodarstwie lub postępowaniem genetycznym w zakresie prowadzonej produkcji.

Beneficjenci (rolnicy chcący brać udział w projekcie) to rolnicy będący osobami fizycznymi ubezpieczonymi na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników z mocy ustawy i w pełnym zakresie jako rolnik, prowadzącą wyłącznie działalność rolniczą.

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który:

- prowadzi na terytorium RP działalność rolniczą w celach zarobkowych w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej,
- **posiada gospodarstwo rolne o wielkości ekonomicznej mniejszej niż 6 tys. euro,**
- przedłoży biznesplan dotyczący restrukturyzacji gospodarstwa.

Biznesplan powinien przedstawiać koncepcję restrukturyzacji gospodarstwa, w wyniku której nastąpi wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Założenia biznesplanu mogą dotyczyć rozwoju produkcji produktów rolnych, żywnościowych jak i nieżywnościowych, a także przygotowania do sprzedaży i sprzedaży bezpośredniej produktów wytworzonych w gospodarstwie oraz przetwórstwa produktów rolnych pochodzących głównie z gospodarstwa.

Pomocy nie przyznaje się:

- na inwestycje dotyczące plantacji roślin wieloletnich na cele energetyczne oraz niektórych działów specjalnych produkcji rolnej, w szczególności: hodowli zwierząt laboratoryjnych, hodowli ryb akwariowych, hodowli psów rasowych, hodowli kotów rasowych;
- osobie, która jest beneficjentem jednego z działań: „Ułatwianie startu młodym rolnikom”, „Modernizacja gospodarstw rolnych”, „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” objętych PROW 2007-2013 oraz „Modernizacja gospodarstw rolnych”, „Premia dla młodych rolników”, „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej” objętych PROW 2014-2020.

Przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy na inwestycje, w szczególności:

- dotyczące ekologicznej produkcji rolniczej,
- dotyczące więcej niż jednego etapu produkcji (przygotowanie do sprzedaży, sprzedaż bezpośrednia lub przetwórstwo produktów rolnych pochodzących głównie z gospodarstwa),
- przewidujące działanie zespołowe rolników w celu dostarczania większych partii produktu,

- realizowane przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje zawodowe.

Beneficjent zobowiązuje się do realizacji biznesplanu. Druga rata premii będzie wypłacana, pod warunkiem prawidłowej realizacji biznesplanu i wydatkowania równowartości 100% premii na realizację założeń biznesplanu. Beneficjent zobowiązuje się do rozpoczęcia prowadzenia ewidencji przychodów i rozchodów w gospodarstwie najpóźniej w dniu rozpoczęcia realizacji biznesplanu i prowadzenia jej co najmniej przez 5 lat od dnia wypłaty drugiej raty pomocy.

W wyniku realizacji biznesplanu powinien nastąpić wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa do poziomu co najmniej 6 tys. euro, przy czym wzrost ten musi wynieść co najmniej 20% wartości wyjściowej. Osiągnięta w wyniku realizacji biznesplanu wielkość ekonomiczna gospodarstwa nie może ulec zmniejszeniu do upływu 5 lat od dnia wypłaty II raty premii.

Beneficjent rozpoczyna realizację biznesplanu w terminie 9 miesięcy od dnia doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy i zrealizuje biznesplan w okresie nie dłuższym niż 3 lata od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy. Warunkiem wypłaty drugiej raty jest prawidłowa realizacja biznesplanu. Beneficjent przeznaczając na realizację biznesplanu kwotę stanowiącą co najmniej równowartość przyznanej premii. Wydatkowanie premii na cele związane z rozwojem gospodarstwa, zgodnie z założeniami biznesplanu, musi być udokumentowane. W przypadku niewywiązania się ze zobowiązań (w tym realizacji założeń biznesplanu), beneficjent zwraca otrzymaną premię w całości lub w części. Zwrot jest proporcjonalny do przedmiotu zobowiązania oraz stopnia jego niewypełnienia.

Wielkość wsparcia wyniesie do 60 000 zł zgodnie z założeniami biznesplanu.

Bibliografia

Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020) – wersja z kwietnia 2014. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.

Publikacja informacyjna – Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. 2014. Wyd. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa..

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.

Top Agrar Polska – Nowoczesne Rolnictwo. 2014. Nr 6/2014, Polskie Wydawnictwo Rolnicze.

dr inż. Wojciech Świerk

doradca rolniczy i rolnośrodowiskowy
AGRO-INICJATYWA Doradztwo rolnicze

Barbara Kielbasa, Agnieszka Tworzyk

Efekty realizacji szkoleń na temat wymogów zasady wzajemnej zgodności w województwie małopolskim

Wprowadzenie

Pozyskiwanie płatności bezpośrednich przez rolników Unii Europejskiej zależy obecnie od spełniania przez nich szeregu zasad dotyczących m.in. utrzymywania posiadanych gruntów w dobrej kulturze rolnej zgodnej z ochroną środowiska (GAEC, ang. *Good Agricultural and Environmental Conditions*), dobrostanu zwierząt, a także zarządzania gospodarstwem rolnym zgodnie z określonymi wymogami. Wymogi te - w połączeniu z systemem płatności bezpośrednich - stanowią tzw. mechanizm wzajemnej zgodności (ang. *cross-compliance*). Płatności bezpośrednie zostały zupełnie oddzielone od produkcji rolnej, a ich celem jest wsparcie dochodów rolniczych, a nie zachęcanie do zwiększania produkcji rolnej. Rolnik ma produkować to, na co jest zbyt na rynku, a nie to, na co może uzyskać największe dotacje. Ważnym aspektem mechanizmu wzajemnej zgodności jest bezpieczeństwo żywności, a także produkowanie pasz niezagrażających zdrowiu zwierząt.

Rolnicy w Unii Europejskiej muszą więc pamiętać, iż uzyskanie wsparcia nie jest obecnie zależne od prowadzenia określonej produkcji. Beneficjenci dopłat bezpośrednich muszą mieć świadomość obowiązujących wymogów oraz przestrzegać ich w swoich gospodarstwach. Zasadniczo można stwierdzić, że wymogi *cross-compliance* obejmują wszystkie aspekty związane z zarządzaniem gospodarstwem rolnym, począwszy od stosowania właściwej agrotechniki, poprzez zarządzanie budynkami inwentarskimi, skończywszy na zasadach produkcji bezpiecznej żywności i dostarczaniu jej konsumentom.

Wymogi wzajemnej zgodności w Polsce

W państwach UE-15 system wdrażania, kontroli przestrzegania wymogów wzajemnej zgodności oraz nakładania sankcji wprowadzany był stopniowo w latach 2005-2007. Natomiast w nowych państwach członkowskich, przyjętych do UE 1 maja 2004 roku, mechanizm ten do końca 2008 roku był ograniczony do przestrzegania zasad utrzymywania gruntów w dobrej kulturze

rolnej zgodnej z ochroną środowiska. W Polsce wymogi wzajemnej zgodności wdrażane były etapami i zostały podzielone na trzy tzw. obszary:

- 1) **Obszar A**, który obejmuje m.in. wymogi dotyczące identyfikacji i rejestracji zwierząt oraz wymogi w zakresie ochrony środowiska naturalnego,
- 2) **Obszar B**, obejmujący aspekty zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt, zdrowotności roślin oraz zasady zgłaszania niektórych chorób zakaźnych zwierząt,
- 3) **Obszar C**, w którym zawierają się zasady dobrostanu zwierząt.

Wymogi wzajemnej zgodności obowiązują rolników, którzy pozyskują płatności bezpośrednie (w tym płatności do krów i owiec, specjalnej płatności obszarowej do powierzchni upraw roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych oraz płatności do surowca tytoniowego (płatność do tytoniu), a także tych rolników, którzy pozyskują płatności z takich działań PROW, jak: płatności ONW, zalesianie gruntów rolnych oraz program rolnośrodowiskowy. Dodatkowo u rolników, którzy pozyskują płatności rolnośrodowiskowe przeprowadza się kontrolę minimalnych wymogów w zakresie stosowania nawozów i środków ochrony roślin, określonych w rozporządzeniu MRiRW z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. z 2009 r. Nr 33, poz. 262 z późn. zm.).

Nieprzestrzeganie wymogów wzajemnej zgodności skutkuje obniżeniem całkowitej rocznej kwoty płatności bezpośrednich w przypadku, gdy rolnik zostanie objęty kontrolą. Obecnie kontrole ARiMR oraz inspekcji weterynaryjnej są bardzo nasilone i obejmują już wiele gospodarstw rolnych. Jednakże według doniesień MRiRW w większości przypadków nie notuje się istotnych niezgodności. Rolnicy są świadomi konsekwencji nieprzestrzegania wymogów wzajemnej zgodności i w większości przypadków podejmują działania w kierunku dostosowania swoich gospodarstw, często korzystając w tym celu ze środków pomocowych Unii Europejskiej, np. na wsparcie inwestycji.

Zarządzanie gospodarstwem rolnym zgodnie z wymogami cross-compliance wymaga posiadania wiedzy na temat tych wymogów, ich rodzaju oraz zasad ich spełniania. Zasada wzajemnej zgodności jest stosunkowo przejrzysta, jednakże jej zakres i katalog wymogów są bardzo obszerne. To powoduje, że niezbędne jest ciągle informowanie rolników o konieczności przestrzegania wymogów oraz o szczegółowych wymogach, które mogą odnosić się do poszczególnych gospodarstw. Komisja Europejska zobligowała wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej do utworzenia systemu doradztwa rolniczego, tzw. FAS (ang. *Farm Advisory System*), którego celem ma być pomoc rolnikom w analizie gospodarstw oraz ich dostosowaniu, w przypadku gdy jest to konieczne. W Polsce podstawą FAS stał się istniejący system doradztwa rolniczego. Jednym z zadań realizowanych w ramach FAS jest informowanie i szkolenie rolników na temat wymogów wzajemnej zgodności. Źródłem wiedzy rolników są: Internet, czasopisma rolnicze, a także szkolenia z tego zakresu. Znajomość wymogów wzajemnej zgodności jest obecnie niezbędna w zarządzaniu gospodarstwem rolnym, ponieważ kontrole spełniania wymogów stały się już powszechne.

Organizacja szkoleń

Od kilku lat w każdym województwie organizowane są szkolenia dla rolników, finansowane ze środków Unii Europejskiej. Celem tych szkoleń jest podniesienie poziomu wiedzy rolników i informowanie ich o konieczności przestrzegania wymogów wzajemnej zgodności. W województwie małopolskim szkolenia z tego zakresu organizowane są przez konsorcjum w składzie: Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego (lider), Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego oraz Małopolska Izba Rolnicza. Projekty te koordynuje FAPA i w kolejnych latach były to:

- operacja pt. „Spełnienie standardów w dziedzinie ochrony środowiska, zwierząt i konsumenta a uzyskanie dopłat bezpośrednich (konieczność przestrzegania wymogów tzw. cross-compliance) – zasięg wojewódzki”, nr umowy: S/25/2006, lata 2007-2009,
- operacja pt. „Konieczność przestrzegania zasad wzajemnej zgodności jako niezbędny warunek uzyskiwania dopłat bezpośrednich – zasięg wojewódzki”, nr umowy: 00006-6900-FA19000 50/09, lata 2010-2012,
- operacja pt. „Szkolenia w zakresie cross-compliance w woj. małopolskim”, nr umowy 00004-6900-FA1900350/11, lata 2013-2014.

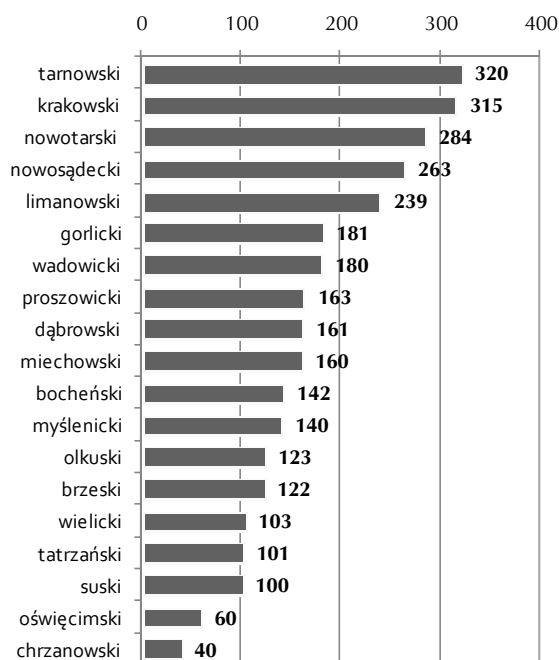
Każdy rolnik, który zgłosił chęć udziału w dwudniowym szkoleniu miał możliwość nabycia wiedzy teoretycznej oraz praktycznej. Pierwszy dzień szkolenia to wykłady prowadzone przez doświadczonych doradców rolnych lub pracowników nauki. Tematyka wykładów to m.in. identyfikacja i rejestracja zwierząt, ochrona środowiska naturalnego, zdrowie zwierząt, zdrowotność roślin oraz dobrostan zwierząt. Poruszany był także problem naliczania sankcji z tytułu nieprzestrzegania

wymogów oraz procedury kontrolowania gospodarstw rolnych. Drugi dzień szkolenia miał charakter praktyczny. Rolnicy uczestniczący w wyjeździe studyjnym do wybranego gospodarstwa rolnego mieli możliwość dokonania jego oceny zgodnie z listami kontrolnymi. Zajęcia praktyczne w gospodarstwie oraz wykorzystanie narzędzia, którym posługują się kontrolerzy, stanowiły kluczowy czynnik efektywności prowadzonych szkoleń. Rolnicy mieli możliwość wykorzystania narzędzi kontrolnych i dzięki temu uświadamiali sobie znaczenie posiadania wiedzy w zakresie procedur oraz systemu dostosowania i kontrolowania wymogów.

Efekty realizacji szkoleń

Województwo małopolskie jest bardzo zróżnicowane. Wynika to ze specyfiki gospodarstw rolnych, ich wielkości, uwarunkowań naturalnych oraz możliwości dotarcia do chłonnych rynków zbytu. Stąd też, mimo iż tematyka szkoleń oraz program były każdorazowo zatwierdzane przez FAPA oraz MRiRW i przeznaczone dla wszystkich rolników województwa, wykładowcy uwzględniali specyfikę gmin lub powiatów oraz potrzeby rolników. Wynikało to także z faktu, iż nie wszystkie wymogi dotyczą wszystkich gospodarstw i wszystkich rolników, np. na obszarach górskich lub podgórskich rolnicy byli bardziej zainteresowani wymogami ochrony środowiska (np. ochroną przed erozją wodną) niż bezpieczeństwem żywności, ponieważ nie prowadzili produkcji na rynek, a jedynie na własne potrzeby.

Rycina 1. Liczba rolników przeszkolonych w latach 2013-2014 w zakresie zasady wzajemnej zgodności według powiatów (stan na 31.03.2014 r.)

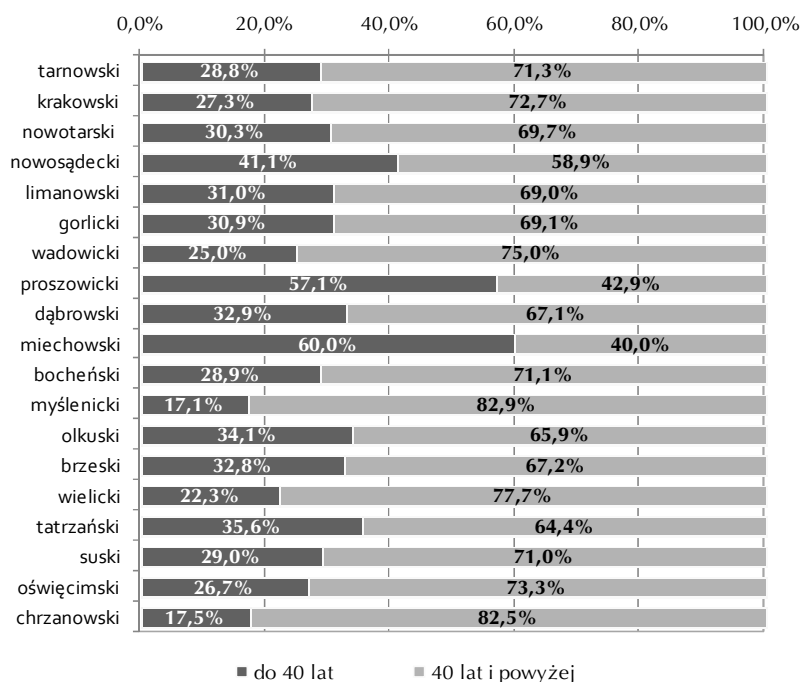

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MSDR

Łącznie w ramach projektu „Szkolenia w zakresie cross-compliance w województwie małopolskim, realizowanego w latach 2013-2014, przeszkolono ponad 3 tys. rolników. Największa grupa beneficjentów pochodziła z powiatów: tarnowskiego, krakowskiego, nowotarskiego, nowosądeckiego oraz limanowskiego (ryc. 1).

Udział młodych rolników w szkoleniach prowadzonych w ramach projektu „Szkolenia w zakresie cross-compliance w województwie małopolskim” w latach 2013-2014 pokazano na ryc. 2. W nomenklaturze unijnej młody rolnik to osoba, która nie przekroczyła 40 roku życia. Młodzi rolnicy z reguły są bardziej aktywni i skłonni do podejmowania ryzyka. Szybciej przyjmują nowości i wprowadzają innowacje oraz chętnie podnoszą swoje kwalifikacje. Ciągłe poszukiwanie nowych źródeł wiedzy i informacji. Biorąc pod uwagę omawiany projekt należy stwierdzić, iż w szkoleniach brały udział najczęściej osoby w wieku powyżej 40 roku życia. Strukturę wieku przedstawiono na ryc. 2. W omawianej grupie stanowiły one 67,2% wszystkich beneficjentów. Największy odsetek młodych rolników odnotowano w powiatach miechowskim i proszowickim, a najmniej w myślenickim, chrzanowskim i wielickim.

Rycina 2. Udział młodych rolników w projekcie pt. „Szkolenia w zakresie cross-compliance w województwie małopolskim” według powiatów (stan na 31.03.2014 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MSDR

Łącznie w projektach szkoleniowych dotyczących wzajemnej zgodności realizowanych w latach 2007-2014 przez konsorcjum wzięło udział ponad 17 tys. rolników. Stanowi to około 14% wszystkich beneficjentów dopłat bezpośrednich w województwie. Stan liczebny przeszkolonych rolników w zakresie znajomości zasady

cross-compliance w województwie małopolskim prezentuje tabela 1. Dane podano w przekroju powiatów oraz uwzględniono procentowy udział beneficjentów szkoleń. Najwięcej rolników przeszkolono w pierwszym projekcie realizowanym przez konsorcjum w latach 2007-2009. Było to ponad 8,7 tys. rolników. Natomiast w kolejnym projekcie udział wzięło ponad 5 tys. rolników.

W przekroju powiatów widać, iż wartościowo najwięcej rolników przeszkolono w powiatach: tarnowskim, nowosądeckim, krakowskim, nowotarskim oraz limanowskim. Biorąc pod uwagę wartości względne (tj. uwzględniając liczbę beneficjentów dopłat bezpośrednich w danym powiecie) można zauważyć, iż najwięcej rolników zostało przeszkolonych w powiatach chrzanowskim, suskim i tatrzańskim. W tych powiatach obserwujemy największy odsetek beneficjentów szkoleń w ogólnej liczbie rolników z danego powiatu.

Podsumowanie

Wymogi wzajemnej zgodności są obszernym zestawem zasad, obowiązującym dla rolników korzystających z płatności bezpośrednich. Ze względu na ich zakres, odnoszący się do wszystkich aspektów zarządzania gospodarstwem rolnym, koniecznym stało się poinformowanie rolników o zasadach funkcjonowania mechanizmu wzajemnej zgodności. Najlepszą formą przekazywania wiedzy oraz sposobem na wymianę doświadczeń jest doradztwo grupowe, m.in. w formie szkoleń, warsztatów, seminariów oraz dyskusji.

W województwie małopolskim szkolenia na temat wymogów wzajemnej zgodności organizowane są od 2007 roku. Ich efektem jest przeszkolenie ponad 17 tys. rolników. Ze względu na duże rozdrobnienie gospodarstw w województwie, liczba ta nie jest duża (około 14% beneficjentów dopłat bezpośrednich w województwie małopolskim). Biorąc jednak pod uwagę fakt, iż w szkoleniach najczęściej uczestniczą rolnicy aktywni, będący liderami w społecznościach lokalnych, należy przypuszczać, że efekty projektu wpłyną pozytywnie na jakość zarządzania gospodarstwami rolnymi w tym regionie kraju.

Struktura wieku beneficjentów szkoleń nie przedstawia się korzystnie: młodzi rolnicy (tj. do 40 roku życia) stanowią około 1/3 wszystkich uczestników szkoleń dotyczących wymogów wzajemnej zgodności. W strukturze wieku dominują osoby w wieku powyżej 55 roku życia. Sytuacja ta zdeterminowana jest przede wszystkim dużym rozdrobnieniem agrarnym, niską konkurencyjnością rolnictwa w tym regionie

Tabela 1. Liczba przeszkolonych rolników w latach 2007-2014* w przekroju powiatów

Lp.	Powiat	Liczba beneficjentów dopłat obszarowych w 2013**	Liczba przeszkolonych rolników w zakresie cross-compliance						Liczba rolników ogółem przeszkolona na 31.03.2014 r.	
			w latach 2007-2009		w latach 2010-2012		w latach 2013-2014		10 (4+6+8)	11 (5+7+9)
			liczba	%	liczba	%	liczba	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 (4+6+8)	11 (5+7+9)
1	bocheński	5 777	484	8,4	308	5,3	142	2,5	934	16,2
2	brzeski	5 197	242	4,7	202	3,9	122	2,3	566	10,9
3	chrzanowski	894	153	17,1	100	11,2	40	4,5	293	32,8
4	dąbrowski	5 866	355	6,1	207	3,5	161	2,7	723	12,3
5	gorlicki	7 703	553	7,2	240	3,1	181	2,3	974	12,6
6	krakowski	15 261	808	5,3	441	2,9	315	2,1	1 564	10,2
7	limanowski	9 136	634	6,9	380	4,2	239	2,6	1 253	13,7
8	miechowski	6 492	325	5,0	215	3,3	160	2,5	700	10,8
9	myślenicki	4 836	470	9,7	246	5,1	140	2,9	856	17,7
10	nowosądecki	12 244	832	6,8	487	4,0	263	2,1	1 582	12,9
11	nowotarski	8 430	758	9,0	344	4,1	284	3,4	1 386	16,4
12	olkuski	4 810	364	7,6	228	4,7	123	2,6	715	14,9
13	oświęcimski	2 655	267	10,1	223	8,4	60	2,3	550	20,7
14	proszowicki	5 661	384	6,8	266	4,7	163	2,9	813	14,4
15	suski	2 735	403	14,7	228	8,3	100	3,7	731	26,7
16	tarnowski	13 530	882	6,5	520	3,8	320	2,4	1 722	12,7
17	tatrzański	1 898	242	12,8	100	5,3	101	5,3	443	23,3
18	wadowicki	4 790	369	7,7	310	6,5	180	3,8	859	17,9
19	wielicki	3 147	213	6,8	106	3,4	103	3,3	422	13,4
	Razem:	121 062	8 738	7,2	5 151	4,3	3 197	2,6	17 086	14,1

* stan na 31.03.2014 r.

** dane ARiMR (Biuro Działań Społecznych i Środowiskowych oraz Płatności Bezpośrednich, MOR ARiMR w Krakowie, stan na 31.12.2013 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR i MSDR

kraju oraz kultywowanymi tradycjami (np. przywiązanie starszych rolników do ziemi).

Uczestnicząc w szkoleniu rolnicy zapoznawali się nie tylko z obowiązującym zakresem wymogów, ale także mieli możliwość przeanalizowania przykładowego gospodarstwa rolnego w ramach zajęć praktycznych. Grupowa forma doradztwa rolniczego pozwala jej uczestnikom wymienić doświadczenia oraz wspólnie przedyskutować własne problemy. To powoduje, że rolnicy szybciej przyswajają wiedzę i potrafią ją zastosować w praktyce, czyli samodzielnie przeanalizować swoje gospodarstwo pod kątem spełniania lub nie spełniania wymogów wzajemnej zgodności.

Bibliografia

Adamowicz M. 2008. Ewolucja Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej i jej perspektywy na drugą dekadę XXI wieku. [w:] Kopycińska D. (red. nauk.): Polityka Unii Europejskiej. Wydawnictwo Katedry Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego. Szczecin.

Andrychowicz A., Dąbrowski J., Krzyżanowska Z. 2000. Polityka rolna i strukturalna UE: zagadnienia finansowe i instytucjonalne, rozwiązania dla Polski. Wydawnictwo FAPA. Warszawa.

Dobra praktyka rolnicza w gospodarstwie rolnym: przewodnik dla rolnika. 2005. Materiały szkoleniowe. Zespół autorów Centrum Doradztwa Rolniczego. Radom.

Dostosowanie gospodarstwa rolnego do minimalnych wymogów wzajemnej zgodności. 2009. Poradnik metodyczny dla doradców rolnych wykonujących usługi doradcze w ramach działania „Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów” objętego PROW 2007-2013. Zespół autorów Skórnicki H. i in. Wydawnictwo Centrum Doradztwa Rolniczego. Radom.

Drygas M. 2008. Ocena przydatności wybranych instrumentów WPR po 2013 roku. [w:] Kłodziński M. (red.): Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014-2020. Wydawnictwo IRWiR PAN. Warszawa.

Integracja z Unią Europejską: konieczne dostosowania i spodziewane skutki w polskim rolnictwie. 2000. Zespół autorów Andrychowicz A. i in. Wydawnictwo FAPA. Warszawa.

Kalińska J. 2007. Wpływ zmiany systemu płatności bezpośrednich na wyniki rolnictwa w wybranych krajach Unii Europejskiej. Zeszyty Naukowe SGGW, Seria Problemy Rolnictwa Światowego tom 2 (XVII). Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Kielbasa B., Senczyński J. 2009. Obowiązki rolnika i doradcy rolniczego wynikające z implementacji nowych zasad pozyskiwania dopłat bezpośrednich w Polsce. [w:] Zrównoważony rozwój lokalny: instrumenty wsparcia. Tom I. Wydawnictwo Stowarzyszenie Naukowe – Instytut Gospodarki i Rynku. Szczecin.

Minimalne wymagania wzajemnej zgodności (cross-compliance) dla gospodarstw rolnych: przewodnik dla doradców. 2010. Zespół autorów Krzyżanowska Z. i in. Wydawnictwo Centrum Doradztwa Rolniczego. Radom.

Oskam A., Meester G., Sivis H. 2010. EU Policy for agriculture, food and rural areas. Wageningen Academic Publishers.

Początek W. 2001. Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej. [w:] Markiewicz M. (red. nauk.): Gospodarstwa rolne w Unii Europejskiej: koszty i korzyści. Wydawnictwo FAPA. Warszawa 2001.

Rowiński J. 1996. Integracja Polski z Unią Europejską: niezbędne procesy dostosowawcze polskiej gospodarki żywnościowej. W: Brzezik R. i in. (red.) Stowarzyszenie Polski z Unią Europejską: niezbędne procesy dostosowawcze polskiej gospodarki żywnościowej. Wydawnictwo Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Warszawa.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm (Dz. U. Nr 39 poz. 211, z późn. zm.).

Obwieszczenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi: w sprawie wykażu wymogów określonych w przepisach Unii Europejskiej z uwzględnieniem przepisów krajowych wdrażających te przepisy z dnia 19 marca 2009 r. (M.P. z 2009 r. Nr 17 poz. 224), z dnia 17 marca 2010 r. (M.P. z 2010 r. Nr 16 poz. 169), z dnia 28 grudnia 2010 r. (M.P. z 2011 r. Nr 2 poz. 20), z dnia 16 marca 2011 r. (M.P. z 2011 r. Nr 27 poz. 299), z dnia 15 lutego 2012 r. (M.P. z 2012 r. poz. 64), z dnia 19 marca 2012 r. (M.P. z 2012 r. poz. 151), z dnia 9 lipca 2012 r. (M.P. z 2012 r. poz. 479).

Strony internetowe:

www.arimr.gov.pl

www.cdr.gov.pl

www.minrol.gov.pl

dr Barbara Kielbasa
mgr Agnieszka Tworzyk
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Rozwoju Obszarów Wiejskich i Doradztwa

Krystyna Vinogradnik

Systemy doradztwa rolniczego w Bułgarii i Rumunii – studium porównawcze

Wprowadzenie

Artykuł jest kontynuacją cyklu prezentującego systemy doradztwa rolniczego w krajach Unii Europejskiej, będącego wynikiem badań prowadzonych w ramach projektu „Prospects for Farmers Support: Advisory Services in European AKIS”. Tu zaprezentowano wybrane informacje i dane dotyczące rolnictwa oraz charakterystyczne cechy systemu i struktury organizacyjnej do-

radztwa rolniczego w dwu krajach – Bułgarii i Rumunii, które zostały przyjęte do struktur Unii Europejskiej w 2007 roku.

Wybrane wskaźniki charakterystyczne dla rolnictwa

Bułgarię zamieszkuje 7,3 mln mieszkańców, a jej obszar wynosi 110 910 km², średnia gęstość zaludnienia to 66 osób na 1 km². PKB per capita – 5 400 euro.

Obszary wiejskie stanowią 81% terytorium kraju, w tym 46,3% to obszar rolniczy. Na obszarach wiejskich mieszka 45% ogółu ludności. Sektor rolniczy jest jednym z głównych sektorów w gospodarce kraju, w którym pracuje 5,6% ogółu ludności. W strukturze własnościowej 73% użytków rolnych jest w rękach prywatnych, 22% stanowi własność gmin, a 5% jest własnością państwa. Ogólna liczba gospodarstw rolnych wynosi 370 480, a użytkowana przez nie powierzchnia to 3,6 mln ha. Średnia wielkość gospodarstwa 10,1 ha. W strukturze użytków rolnych grunty orne stanowią 63,4%.

W strukturze obszarowej gospodarstw Bułgarii obserwujemy znaczną polaryzację. Dominują tu gospodarstwa małe, o wielkości poniżej 2 ha (83,2%), które użytkują jedynie 4% ogółu użytków rolnych. Natomiast gospodarstwa duże obszarowo, o powierzchni powyżej 50 ha, stanowią jedynie 2,3% ogółu gospodarstw, ale obejmują 83,3% użytków rolnych. Taka struktura obszarowa ma wpływ na płatności bezpośrednie – jedynie 23,4% gospodarstw otrzymuje płatności obszarowe. Struktura obszarowa gospodarstw: do 2,0 ha – 308 110 (83,2%), 2-20 ha – 47 940 (12,9%), 20-50 – 6 010 (1,6%), ponad 50 ha 8 420 (2,3%).

Jeśli spojrzymy na liczbę gospodarstw przez pryzmat wieku ich właścicieli, to młodzi rolnicy, w wieku poniżej 35 lat, są właścicielami 7,1% gospodarstw, 57,8% właścicieli gospodarstw to osoby w wieku 36-64 lat, natomiast ponad 1/3 (35,1%) to właściciele w wieku 65 i więcej lat.

W większości gospodarstw (92,2%) zatrudnieni są członkowie rodziny, w pozostałych pracownicy najemni w pełnym wymiarze czasu pracy lub pracownicy sezonowi. Liczba zatrudnionych bezpośrednio w gospodarstwach rolnych stale się zmniejsza – w ostatniej dekadzie o 51%.

Wartość produkcji rolniczej – 4 354,1 mln euro, a PKB produkcji rolniczej 1 613,8 mln euro.

W produkcji roślinnej głównym produktem są zboża (1 768 700 ha - 7 520 400 ton), przy średniej wydajności 4,25 t/ha. Znaczącą pozycję zajmuje produkcja warzyw (132 tys. t) oraz owoców. W produkcji zwierzęcej dominuje bydło mięsne, kozy i owce, których liczba wzrasta w ostatnich latach. Natomiast liczba trzody chlewnej, drobiu, bydła mlecznego nieznacznie spada.

Liczba certyfikowanych gospodarstw organicznych wynosi 170 (0,05% ogółu gospodarstw). Ich obszar ogółem to 4 010 ha (0,09% ogólnej powierzchni użytków rolnych). Grupy producentów w Bułgarii nie są popularne – zarejestrowane są tylko dwie grupy producentów owoców i warzyw.

Rumunia to obszar 238 391 km², który zamieszkuje 21,4 mln ludności, a średnia gęstość zaludnienia to 89,8 osób/km². PKB per capita wynosi 6200 euro. Obszary wiejskie stanowią 59,8% ogólnej powierzchni kraju, a ludność zamieszkała na obszarach wiejskich stanowi 45,7% ogółu ludności. Obszary rolnicze zajmują

14,6 mln ha (ponad 60% powierzchni ogólnej), w tym 64% grunty orne, 33,5% łąki i pastwiska, stałe użytki zielone 2,5%. Znaczącą powierzchnię zajmują lasy (6,8 mln ha). Jeśli spojrzymy na strukturę obszarową gospodarstw Rumunii, to możemy zauważyć, iż przed 1989 r. przeważały gospodarstwa o dużej skali produkcji. Po upadku reżimu komunistycznego nastąpiła restytucja ziemi rolniczej prywatnym właścicielom, co w efekcie przyniosło drastyczne zmniejszenie wielkości gospodarstw. Obecnie liczba gospodarstw wynosi około 3,86 mln (średnia wielkość gospodarstwa to 3,45 ha). Około 90% gospodarstw to gospodarstwa małe produkujące wyłącznie na potrzeby własne rodziny rolnika lub przeznaczające niewielkie nadwyżki produkcji na rynek.

Obecnie w Rumunii można zaobserwować znaczną polaryzację gospodarstw – z jednej strony małe, poniżej 2 ha, gospodarstwa, które stanowią 73,3% ogólnej liczby gospodarstw zajmują 13% powierzchni użytków rolnych, z drugiej strony duże obszarowo gospodarstwa, o wielkości powyżej 100 ha, których odsetek stanowi 0,3% ogółu gospodarstw, zajmują 48,8% ogółu użytków rolnych.

Zatrudnienie w rolnictwie wynosi 30,1% ogółu zatrudnienia, ale można zaobserwować zmniejszanie tej wielkości zatrudnienia w ostatnich latach. Ludność pracująca w rolnictwie jest w większości w wieku poprodukcyjnym – prawie 60% właścicieli gospodarstw otrzymujących dopłaty bezpośrednie jest wieku powyżej 60 lat (a są oni w posiadaniu ponad 25% użytków rolnych). Poziom i struktura rolnictwa Rumunii są dalekie od poziomu Unii Europejskiej. Wielkość produkcji zarówno zbóż, jak i produkcji zwierzęcej jest niska i bardzo zróżnicowana w latach zarówno w wielkości jak i jakości – uzależniona od warunków pogodowych, przestarzałej technologii, niskim wykorzystaniu nawozów, środków ochrony roślin i złej jakości materiału siewnego, a także niedostatecznej melioracji. Efektem jest niski udział rolnictwa w gospodarce narodowej z uwagi na jego niską wydajność. Udział rolnictwa w PKB wynosi 6,5%.

Geneza i rozwój doradztwa rolniczego

Systemy i struktury doradztwa rolniczego w krajach Unii Europejskiej mają swoje uwarunkowania w historii, gospodarce i relacjach społecznych. W tym studium zaprezentowana została krótka historia rozwoju doradztwa w analizowanych krajach – Bułgarii i Rumunii.

W **Bułgarii**, w okresie komunistycznym – gospodarki centralnie planowanej i przeważającej własności państwa w gospodarstwach rolnych – doradztwo rolnicze było podporządkowane centralnemu planowaniu. Po zmianie systemu politycznego i gospodarczego dokonano zmian również w systemie i strukturze doradztwa. Zmiany te związane były z restytucją ziemi jej poprzednim właścicielom.

W historii doradztwa w Bułgarii wyróżnić możemy trzy okresy:

Przed 1989 r. – system doradztwa opierał się o jasną strukturę: przepływ informacji rolniczych był z *góry* w *dół*. Sektor rolnictwa był częścią gospodarki planowanej przez struktury państwa. Rolnictwo było zorganizowane w formie kolektywnej, nazwanej kompleksami rolno-przemysłowymi, których celem było utworzenie i wzajemne powiązanie niewielkiej liczby bardzo dużych poziomo zintegrowanych jednostek oraz ich wertykalne powiązanie z przedsiębiorstwami przetwórstwa rolnego. W ten sposób kompleksy te były ważnym źródłem informacji, kreowania wiedzy oraz transferu innowacji. Były finansowane przez państwo i zarządzane przez koordynatorów różnych sektorów (np. produkcji zbóż, hodowli zwierząt, produkcji owoców i warzyw, itp.) współpracujących z wieloma przedsiębiorstwami i zarządzającymi setkami tysięcy hektarów ziemi rolniczej. Kompleksy rolniczo-przemysłowe zajmowały się także zakupem środków do produkcji, świadczeniem usług rolniczych w gospodarstwach i przetwórstwem produktów, które były wytwarzane w gospodarstwach. Doradztwo prowadzone było nieformalnie, nie było prawnie usankcjonowane. Edukacja rolnicza (na wszystkich poziomach) zarządzana była przez ministerstwo rolnictwa. Badania rolnicze prowadzone były głównie przez uniwersytety i instytuty badawcze.

Od listopada 1989 do 2000 r. – po upadku gospodarki centralnie sterowanej, polityka rolna koncentrowała się na prywatyzacji i restytucji gruntów ich poprzednim właścicielom. Efektem była fragmentacja ziemi – w znaczeniu własności. Utworzono nowe spółdzielnie, dla których bazą były kompleksy rolno-przemysłowe. Możliwości tworzenia prywatnych gospodarstw były ograniczone przez tradycję, fragmentację gruntów i brak środków. Po okresie prywatyzacji, gospodarstwa rolne Bułgarii plasowały się w trzech grupach:

- (1) małe gospodarstwa prowadzone przez osoby w wieku bliskim emerytury;
- (2) spółdzielnie – wiele z nich w złej sytuacji finansowej;
- (3) duże, komercyjne gospodarstwa.

W tym okresie wiele spółdzielni było wykorzystywanych jako gospodarstwa demonstracyjne, z celem utworzenia prywatnej służby doradczej. Kiedy eksperyment ten nie przyniósł sukcesu, rząd zdecydował utworzyć państwowy system doradztwa rolniczego, wspierany finansowo z zewnątrz.

Po 2000 r. – został utworzony państwowy zarząd doradztwa, któremu nadano oficjalną nazwę Krajowe Centrum Doradztwa Rolniczego (NAAS). Początki działalności NAAS przypadają na okres realizacji projektów PHARE, które skupiały się głównie na identyfikacji potrzeb rolników i programach informacyjnych, edukacyjnych i wdrożeniowych związanych z realizacją WPR i PROW 2007-2013. Równolegle utworzonych zostało wiele prywatnych firm doradczych (głównie celem prowa-

dzenia doradztwa związanego z wdrażaniem PROW) i profesjonalnych stowarzyszeń farmerów (głównie celem zacieśniania więzi między farmerami i przetwórcami oraz celem organizacji wspólnych rynków zbytu).

W **Rumunii**, w okresie komunistycznym (przed 1989 rokiem), doradztwo rolnicze było raczej formalne i zorientowane na techniczne aspekty produkcji. Okres ten nazywany jest często okresem *niewidzialnego doradztwa*. Problemy ekonomiczne i handlowe nie były rozwiązywane na poziomie gospodarstwa, lecz zgłaszane do rozwiązania przez specjalne komisje na poziomie krajowym. Kształcenie z zakresu zarządzania rolnictwem było na bardzo niskim poziomie, prowadzone z reguły przez powiatowe dyrektoriaty rolnictwa lub izby rolnicze. Znaczące zmiany w usługach rolniczych – ich organizacji i jakości – nastąpiły po roku 1989, z tym iż następowały one stopniowo. W rozwoju doradztwa w Rumunii można więc wyróżnić siedem okresów (ważnych dat).

W latach 1990-1998, ziemia rolnicza została zwrócona jej dawnym właścicielom, czego efektem było powstanie ponad 4 milionów bardzo małych gospodarstw, zniszczenie systemów nawadniania, rozproszenie maszyn i sprzętu rolniczego, budynków gospodarczych (lub ich brak w większości nowo powstałych gospodarstw), eliminacja specjalistów rolnictwa z dotychczasowego systemu. Nastąpił więc powrót do tradycyjnego rolnictwa – na małym areale, bez nowoczesnych środków do produkcji, bez nowych technologii, bez wsparcia doradczego rolników. W tym okresie rolnicy musieli stać się samowystarczalni – liczyć wyłącznie na siebie, tworzyć i wdrażać własne strategie dostosowania się do nowych warunków – opierać się na nieformalnych związkach z przyjaciółmi, czy sąsiadami. Sytuacja ta wraz z innymi czynnikami natury ekonomicznej i prawnej była przyczyną znaczącego obniżenia produkcji rolniczej w Rumunii.

Rok 1998 przyjmuje się za rok *narodzin* doradztwa rolniczego. Wtedy podjęto decyzję utworzenia organizacji doradczej świadczącej usługi doradcze dla małych gospodarstw oraz gospodarstw prowadzonych przez grupy rolników. Organizacją tą była Krajowa Agencja Doradcza (NAAC) utworzona w ramach realizowanego projektu PHARE i podległa ministerstwu rolnictwa i rozwoju wsi. W jej strukturze znalazły się powiatowe i lokalne centra doradcze.

Kolejną datą istotną w rozwoju doradztwa w Rumunii był rok 2001, kiedy to zdecydowano o decentralizacji usług doradczych. Powiatowe i lokalne centra doradcze zostały wyłączone z NAAC i stały się organami administracji lokalnych. Jedynie koordynacja od strony technicznej i metodycznej ich działalności pozostała nadal w gestii NAAC. Decyzja ta spowodowała obniżenie poziomu usług doradczych, ponieważ doradcy byli często wykorzystywani przez administracje lokalne do innych prac zamiast doradztwa.

W wyniku szerokiej debaty, w 2005 roku zdecydowano o powrocie do centralizacji usług doradczych –

powiatowe i lokalne centra doradztwa stały się ponownie częścią NAAC kontrowane były przez ministerstwo rolnictwa i rozwoju wsi. Doradcy zostali gruntownie przygotowani do pełnienia swej roli poprzez uczestnictwo w wielu kursach na poziomie krajowym, oraz programach międzynarodowych wspierających ich działalność od strony technicznej i finansowej. W efekcie tych zmian NAAC przyjęło na siebie nowe zadania:

- a) szkolenie rolników i wspieranie grup producentów,
- b) przygotowanie informacji dla rolników na temat wymagań UE stawianych rolnictwu,
- c) pomoc rolnikom w przygotowaniu wieloletnich planów biznesu. Krajowa Agencja Doradztwa Rolniczego pełniła więc w tym okresie dużą rolę w przygotowaniu rolnictwa Rumunii do akcesji do UE, a po jej akcesji we wdrażaniu WPR.

Kolejnym etapem w rozwoju doradztwa rolniczego była reorganizacja NAAC i utworzenie izb rolniczych na poziomie powiatów, które przejęły powiatowe centra doradztwa. Był to rok 2009. Rok później, w wyniku kryzysu finansowego rząd Rumunii zdecydował o ponownej reformie doradztwa, wynikiem której była likwidacja NAAC, a jej dotychczasową rolę przejął nowo utworzony w ministerstwie rolnictwa i rozwoju wsi departament doradztwa i szkolenia zawodowego.

Po wielu zmianach w systemie doradztwa rolniczego w okresie ćwierćwiecza Rumunia powróciła do okresu tzw. *niewidzialnego doradztwa*. Z jednej strony doradztwo publiczne, reprezentowane przez powiatowe centra doradztwa, znalazło się w trudnej sytuacji finansowej, wielu doradców zdecydowało się odejść, w wielu powiatach izby rolnicze wciąż nie mają dostępu do telefonu i Internetu, doradcy obawiają się o swoją przyszłość. Z drugiej strony trwa proces tworzenia nowych izb: rolniczych, przemysłowych, rybackich, leśnych, rozwoju obszarów wiejskich na poziomie powiatów i na poziomie kraju jako organizacji prywatnych, pozarządowych, pożytku publicznego. Jednakże, z uwagi na znaczne opóźnienia tego procesu, żadna modyfikacja jeszcze nie nastąpiła.

Struktura i system doradztwa rolniczego

Wszystkie przedsięwzięcia związane z budową struktur i systemu doradztwa w **Bułgarii** zaowocowały utworzeniem systemu wiedzy i informacji będącego strukturą powiązań między rolnikami i instytucjami oraz organizacjami będącymi twórcami i transferami wiedzy, informacji i innowacji (ryc. 1). W Bułgarii struktura ta obejmuje: (1) instytucje publiczne (ministerstwo rolnictwa i jego struktury), (2) sektor prywatny (prywatne organizacje doradcze, indywidualnych doradców, międzynarodowe organizacje handlowe, dostawców regionalnych), (3) organizacje rolnicze (spółdzielnie i grupy producentów), (4) organizacje badawcze i edukacyjne, (5) organizacje pozarządowe (zawodowe i fundacje). A oto krótka charakterystyka

działalności poszczególnych ogniw w strukturze systemu doradztwa i przepływu wiedzy i informacji.

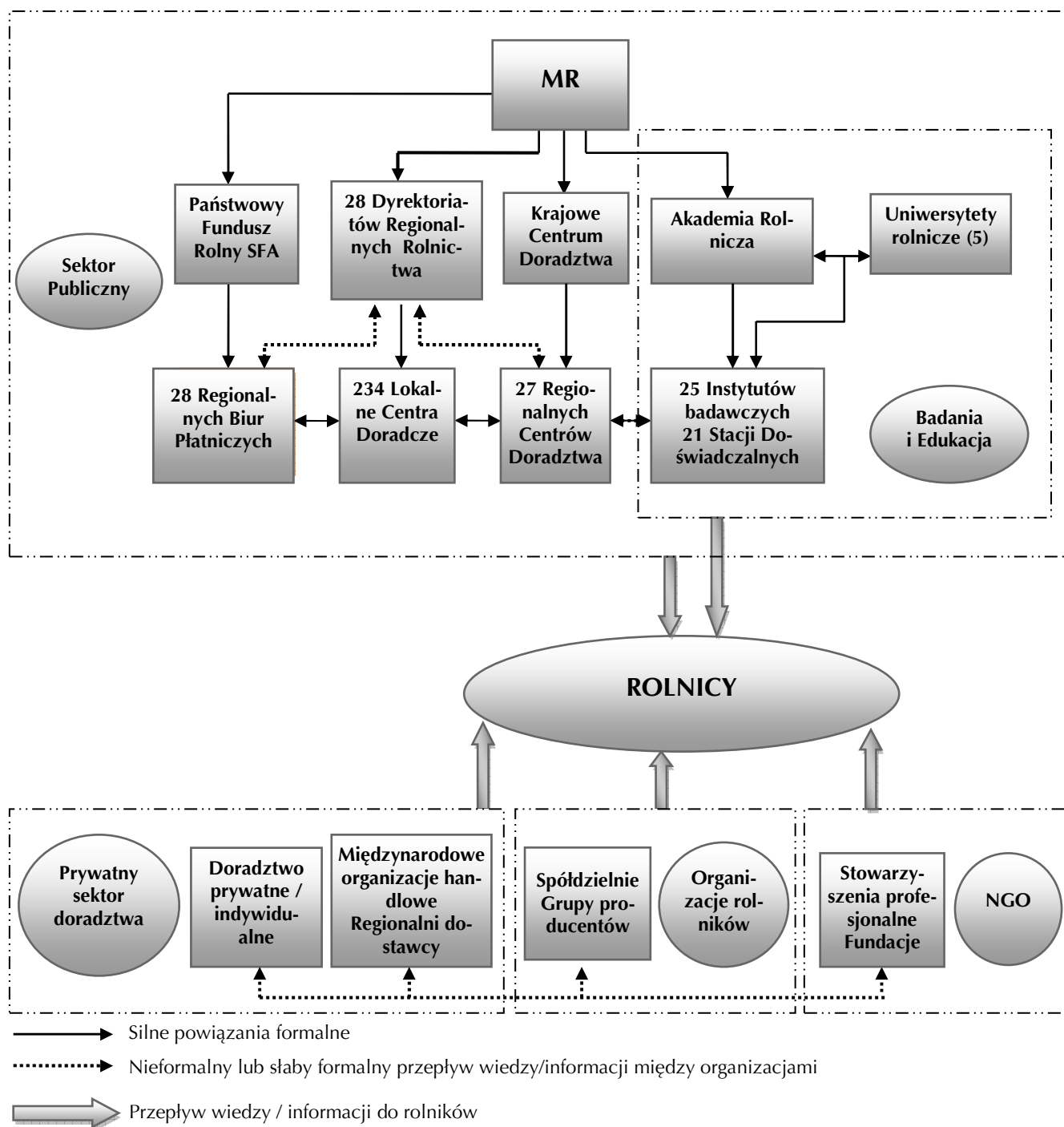
Sektor publiczny – ministerstwo rolnictwa i gospodarki żywnościowej – składa się z jednostki centralnej oraz 11 specjalistycznych jednostek administracyjnych zajmujących się głównie wdrażaniem polityki rolnej krajowej i WPR UE (w tym także m.in. koordynacją działań doradczych na poziomie lokalnym, tworzeniem systemu rejestracji gospodarstw i ich właścicieli celem umożliwienia aplikowania o płatności bezpośrednie oraz wspieraniem edukacji rolników na poziomie lokalnym, a także wspieraniem szkoleń kadry doradczej). Ministerstwo w systemie wiedzy i informacji rolniczej ma ścisłe powiązania ze swymi jednostkami administracyjnymi (regionalnymi dyrekcjami rolnictwa), z państwowym doradztwem rolniczym (NAAS), Państwowym Funduszem Rolnictwa i pozostałymi ogniwami systemu, z wyjątkiem uniwersytetów i sektora prywatnego, z którymi więzi w systemie są słabe.

Organizacją sektora publicznego jest także Krajowe Centrum Doradztwa Rolniczego (NAAS), którego misją jest wspieranie wdrażania polityki rolnej państwa oraz prowadzenie usług doradczych, informacyjnych, edukacyjnych i wsparcie techniczne rolników. W praktyce NAAS ma dwa rodzaje działalności – pierwsza zajmuje się stroną administracyjną, finansową i zarządzaniem zasobami ludzkimi, druga usługami doradczymi w rolnictwie. W roku 2007 w ramach NAAS utworzono Centrum Edukacji Zawodowej, którego celem są długo- i średniookresowe szkolenia rolnicze (teoretyczne i praktyczne) rolników. Ponadto NAAS nadzoruje działalność regionalnych centrów doradztwa zorganizowanych w formie 27 lokalnych biur i zatrudniających inżynierów rolnictwa, agronomów i agrotekonomistów, których głównym zadaniem jest przygotowanie planów biznesu i wniosków aplikacyjnych o wsparcie przedsięwzięć finansowanych z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, a także doradztwo technologiczne. Te lokalne centra doradztwa często kooperują zarówno z państwowymi jak i pozarządowymi organizacjami w zakresie informacji, wiedzy i organizacji wspólnych przedsięwzięć.

Jednostką publiczną w systemie jest także Państwowy Fundusz Rolniczy (SFA), będący agencją płatniczą. Utworzony został w 1998 roku ustawą o wsparciu producentów rolnych, którego zadaniem było początkowo wsparcie finansowe rolników ze środków celowych programów państwa, programów przedakcesyjnych, a następnie innych programów Unii Europejskiej wpisujących się w realizację WPR, m.in. Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. W strukturze SFA jest jednostka centralna oraz 28 regionalnych agencji płatniczych.

Kolejną jednostką w strukturze wiedzy i informacji Bułgarii jest sektor badań i edukacji w rolnictwie (Akademia Rolnicza oraz uniwersytety). Akademia Rolnicza prowadzi badania naukowe oraz usługi doradcze wspierające działalność rolniczą, hodowlaną i przetwórstwo spożywcze. Zarówno działalność badawcza, jak i dorad-

Rycina 1. System przepływu wiedzy i informacji w Bułgarii

Źródło: Dirimanova V., Bulgaria Country Report, Agricultural University – Plovdiv, Bulgaria, 2013

cza są ściśle związane z polityką rolną państwa. W skład Akademii Rolniczej wchodzi 25 regionalnych instytutów badawczych (których rolą jest transfer technologii do rolników) oraz 21 regionalnych stacji doświadczalnych (które prowadzą doradztwo rolnicze). Według opinii ekspertów Bułgarii, współpraca Akademii Rolniczej z rolnikami obejmuje przede wszystkim duże gospodarstwa. Natomiast główną działalnością pięciu uniwersytetów jest edukacja na trzech poziomach – licencjat, magisterium, doktorat. Mimo, iż wszystkie te

uniwersytety kształcą kadry dla rolnictwa, to głównie absolwenci dwu z nich znajdują zatrudnienie w jednostkach ministerstwa rolnictwa i podległych mu jednostkach doradczych (ponieważ najczęściej studenci tych dwu uniwersytetów mają stypendia ministerstwa rolnictwa i jego regionalnych i lokalnych struktur zapewniające pracę po ukończeniu studiów).

Sektor prywatny doradztwa obejmuje prywatne firmy doradcze, doradców indywidualnych, międzynarodowe kompanie handlowe oraz regionalnych dostawców środ-

ków do produkcji. Prywatne firmy doradcze rozpoczęły działalność doradczą w okresie wdrażania programów przedakcesyjnych PHARE i SAPARD. Obecnie zajmują się głównie udzielaniem informacji i przygotowaniem wniosków aplikacyjnych o wsparcie przedsięwzięć finansowanych z programu rozwoju obszarów wiejskich i innych programów operacyjnych. Wszystkie prywatne firmy doradcze (obecnie jest ich 540) przed rozpoczęciem działalności mają obowiązek uzyskania akredytacji ministerstwa rolnictwa. Doradcy niezrzeszeni (indywidualni) to głównie byli doradcy rządowego centrum doradztwa (NAAS) – świadczą oni usługi doradcze przede wszystkim dla małych farm, których właścicielami są znani im osobiście rolnicy lub rolnicy rekomendowani przez innych rolników, którzy wcześniej skorzystali z usług doradztwa prywatnego. Międzynarodowe firmy handlowe świadczą doradztwo związane z zakupem środków do produkcji i ich stosowaniem. Natomiast regionalni dostawcy środków do produkcji to głównie organizacje będące ściśle powiązane z rolnikami.

Ogniwem w systemie transferu wiedzy, informacji i innowacji są także organizacje rolników reprezentowane przez spółdzielnie rolnicze (w Bułgarii jest aktywnych 420 spośród 1200 zarejestrowanych spółdzielni) i grupy producentów (które nie są popularne w Bułgarii, obecnie działa dwie grupy producentów owoców i warzyw). Spółdzielnie rolnicze skupiają się głównie wokół inwestycji w wyposażenie maszynowe, odnowę materiału siewnego i odbudowę stad zwierząt gospodarskich. Grupy producentów swą działalność koncentrują wokół marketingu i sprzedaży produktów; gromadzenia i analizy informacji (dotyczących głównie jakości i wielkości produkcji) przydatnych dla ich członków; planowania produkcji, kontroli jakości zgodnie z wymogami UE; doradztwa związanego przede wszystkim z organizacją pracy w produkcji i handlu. Działalność grup producentów jest wspierana przez fundusze zewnętrzne (50% z UE i 25% z budżetu ministerstwa rolnictwa).

Wreszcie ogniwem w systemie transferu wiedzy, informacji i innowacji są organizacje pozarządowe. Jakkolwiek w Bułgarii nie są one popularne, to w miejscach gdzie istnieją, ich działalność, z uwagi na wysoki profesjonalizm usług – jest dobrze znana rolnikom. Wśród tych organizacji jest 22 stowarzyszenia zawodowe rolników (np. producentów owoców, mleka, mięsa, zboża). Ich zadaniem jest dbanie o interesy producentów – członków tych organizacji, rozwiązywanie problemów w określonej gałęzi produkcji i szeroko rozumiane doradztwo (w tym edukacja w wąskich dziedzinach produkcji). Współpracują one ściśle z ministerstwem rolnictwa i są włączane w przygotowanie, wdrażanie, monitorowanie i ewaluację programów rozwoju obszarów wiejskich. Uczestniczą w projektach krajowych i międzynarodowych, których celem jest wymiana doświadczeń. Organizacje pozarządowe to także fundacje. Nie jest ich wiele w Bułgarii, ale spełniają znaczącą rolę we wspieraniu małych gospodarstw, gospodarstw organicznych, ludności nie posiadającej ziemi rolniczej, ludności romskiej.

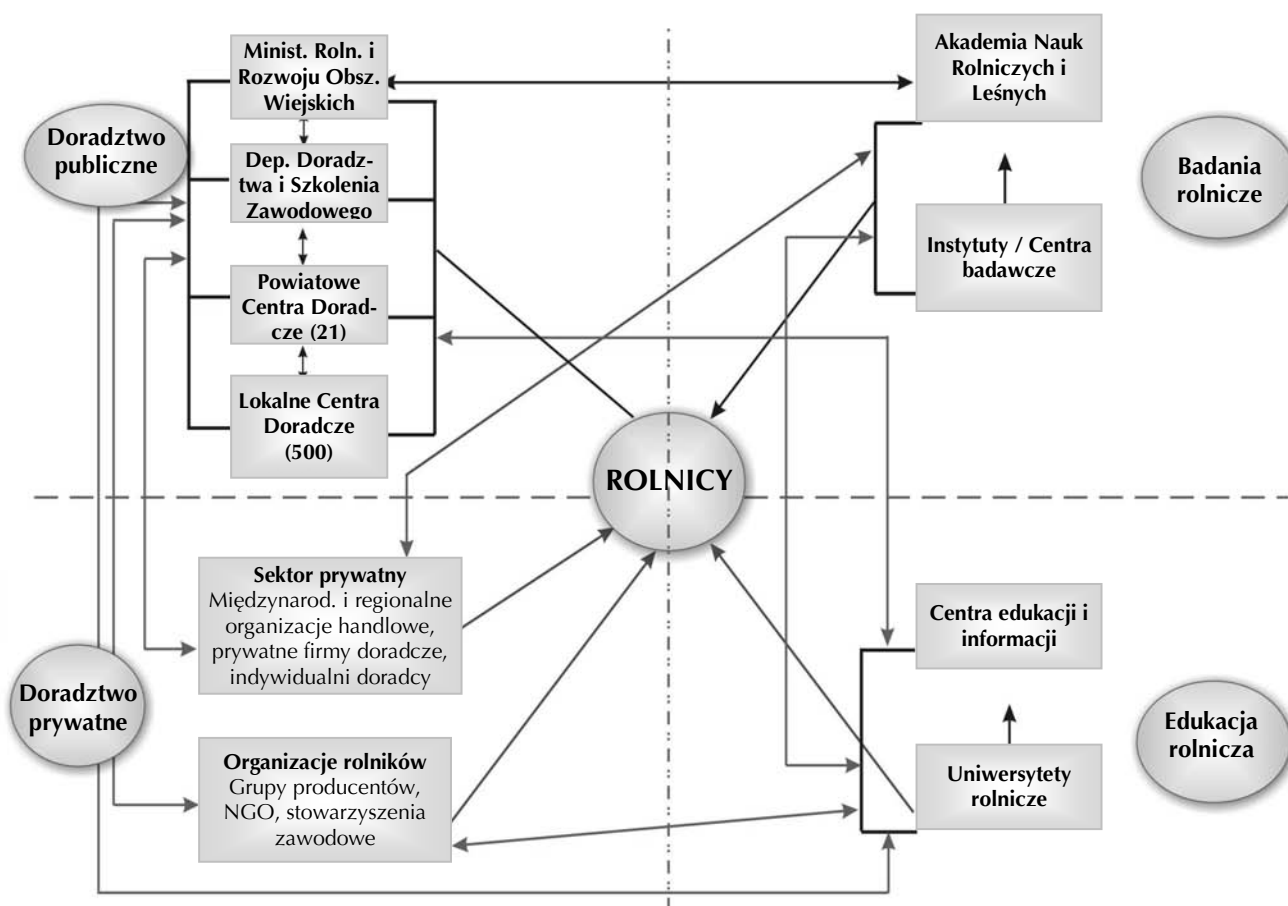
Skupiają się głównie na grupach celowych – ich edukacji i doradztwie rolniczym w sensie promowania dobrej praktyki rolniczej na obszarach zamieszkałych przez wiele grup etnicznych. Szczegółową strukturę transferu wiedzy i informacji oraz powiązania poszczególnych ogniw w Bułgarii prezentuje ryc. 1.

W **Rumunii** celem budowy systemu transferu wiedzy i informacji była promocja wzajemnego uczenia się i szerszego, bardziej efektywnego wykorzystania technologii, wiedzy i informacji poprzez uczestnictwo w tym systemie. System ten integruje rolników, instytucje badawcze, edukacyjne, doradztwo rolnicze oraz organizacje prywatne celem lepszego wykorzystania wiedzy i informacji pochodzących z różnych źródeł, a przyczyniających się do rozwoju rolnictwa. W system ten zaangażowane są i pełnią ważną rolę wspierającą m.in. krajowy system edukacji, polityka naukowa rządu, polityka rolna, polityka rozwoju itp. (ryc. 2).

Ważnym ogniwem systemu są instytucje badawcze rolnictwa, których zadaniem jest planowanie, administrowanie i wdrażanie przedsięwzięć pro-rozwojowych, adaptacja technologii rolniczych do lokalnych warunków, opracowanie metod i instrumentów zarządzania sektorem rolniczym, a także ewaluacja efektywności rolnictwa i polityki rolnej. W tym ogniwie pierwszoplanową rolę odgrywają publiczne instytucje badawcze podporządkowane Akademii Nauk Rolniczych i Leśnych (AAFS), której działalność koordynowana jest przez ministerstwo rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, a która ściśle współpracuje z ministerstwem edukacji i badań. W skład Akademii wchodzi 17 instytutów i centrów badawczych oraz 51 stacji badawczych, zatrudniających 800 badaczy i 700 certyfikowanych specjalistów. Poza publicznymi jednostkami badawczymi, w Rumunii istnieje kilka prywatnych firm badawczych, których działalność skupia się na badaniach stosowanych (ich działalność finansowana jest ze środków własnych oraz z różnych projektów). Ponadto w strukturze każdego z uniwersytetów rolniczych są zakłady badawcze, jednakże ich działalność badawcza jest ograniczona. Również duże firmy wytwarzające środki do produkcji rolnej prowadzą własne badania związane z prowadzoną działalnością i wykorzystujące ich wyniki doskonalenia własnych produktów (środki ochrony roślin, nasiona, maszyny i narzędzia rolnicze itp.) proponowane następnie rolnikom.

System publicznego doradztwa rolniczego, wprowadzony w Rumunii w 1998 roku, ma strukturę piramidalną. Ze strony technicznej i metodycznej doradztwo koordynowane jest przez ministerstwo rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich (MARD) za pośrednictwem departamentu doradztwa i edukacji zawodowej (CEVTD). Na poziomie powiatów doradztwem zajmują się izby rolnicze podległe radom powiatów, a od strony metodycznej koordynowane są przez departament doradztwa i edukacji zawodowej. Na poziomie gmin doradztwo prowadzi lokalne centra doradztwa podległe izbom rolniczym.

Rycina 2. System przepływu wiedzy i informacji w Rumunii

Źródło: Rusu M., Romania Country Report, Institute of Agricultural Economics, Romanian Academy, Bucharest, 2013

Głównym celem doradztwa rolniczego jest pomoc mieszkańcom obszarów wiejskich (rolnikom i innym mieszkańcom wsi) poprzez usługi doradcze, pomoc techniczną w przygotowaniu wniosków aplikacyjnych o wsparcie finansowe przedsięwzięć, przekazywanie informacji, szkolenia zawodowe, tworzenie i udostępnianie bazy danych technicznych, ekonomicznych i prawnych. Usługi doradcze świadczą także inne instytucje podlegające ministerstwu rolnictwa, a mianowicie Agencja Płatnicza i Interwencyjna Rolnictwa (APIA), Agencja Płatnicza Rozwoju Obszarów Wiejskich, powiatowe dyrekcje rolnictwa oraz inne agencje ministerstwa rolnictwa.

Kolejnym ogniwem w systemie jest edukacja rolnicza. W kontekście procesów restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa, wzrastającej konkurencyjności, potrzeby dywersyfikacji produktów rolniczych i działalności rolniczej, zmian w procesach przetwarzania produktów rolnych, marketingu, wymogów zrównoważonego rozwoju, wprowadzania technologii produkcji przyjaznych środowisku – rolnictwo potrzebuje permanentnego kształcenia zatrudnionych w nim ludzi. W Rumunii edukacja rolnicza na każdym poziomie podlega organizacyjnie ministerstwu edukacji. Szkoły rolnicze i uniwersytety mają wiele stacji doświadczalnych zlokalizowanych w różnych regionach kraju. Ich celem są

doświadczenia wdrożeniowe, szkolenia praktyczne oraz szkolenia teoretyczne. Często stacje te wykorzystywane są także do innych celów związanych z wymaganiami rynku i prowadzonej polityki rolnej. Bez względu jednak na cel, spełniają one znaczącą rolę w rozwoju obszaru, na którym są zlokalizowane – ich działalność jest inspirująca dla otoczenia, stwarza możliwość prowadzenia projektów innowacyjnych wspólnie z instytucjami badawczymi, centrami doradztwa, prywatnymi firmami i innymi lokalnymi organizacjami.

Teoretycznie, uniwersytety rolnicze postrzegane są jako instytucje pełniące rolę edukacyjną, badawczą i doradczą. Jednak, większość z nich nie ma możliwości pełnienia wszystkich tych ról w sposób efektywny. Zwykle funkcja badawcza i doradcza są pomijane, ponieważ nie podlegają one ministerstwu rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich i w związku z tym zajmują się badaniami podstawowymi (a nie stosowanymi).

Poza publicznymi usługami doradczymi, w Rumunii rozwinęły się także prywatne struktury doradztwa rolniczego reprezentowane przez prywatne firmy konsultacyjne, wytwórców środków do produkcji oraz organizacji rolników. Zajmują się one głównie doradztwem związanym z przygotowaniem aplikacji o wsparcie finansowe przedsięwzięć w ramach programów UE. Główną rolę odgrywają tu organizacje producentów, które doskonale

znają problemy swoich członków i potrafią w sposób kompetentny pomóc je rozwiązać. Usługi doradcze świadczone przez przedstawicieli wytwórców środków do produkcji są ściśle związane z oferowanym produktem, a ich koszt wliczony jest w cenę danego środka.

Podsumowanie

W analizowanych krajach – Bułgarii i Rumunii – które weszły w skład struktur europejskich w roku 2007 i w których przed rokiem 1989 gospodarka rolna była centralnie sterowana, doradztwo rolnicze nie było postrzegane jako odrębne ogniwo w systemie przepływu wiedzy i informacji w rolnictwie. W historii rozwoju doradztwa w obu krajach dostrzec można pewne podobieństwa, ale także zauważalne są różnice w podejściu do budowy jego struktur. Mimo, iż w strukturach systemu wiedzy i informacji obu krajów znalazły się te same sektory, to jednak występują różnice w aspekcie ich wzajemnych powiązań, podporządkowania administracyjnego, nadzoru metodycznego i struktur organizacyjnych.

W Bułgarii, w ostatnim okresie państwo zwraca szczególną uwagę na doskonalenie najważniejszego z ogniw systemu – doradztwa rolniczego. Szczególnie na jego wewnętrzne i zewnętrzne powiązania, podwyższanie kwalifikacji kadry doradczej oraz wyposażenie jej w technologie IT. Ocenia się bowiem, iż obecny system doradztwa rolniczego nie zawsze odpowiada na potrzeby rolników i wini się za to doradców nie najlepiej przygotowanych do swej roli pod względem profesjonalnym. W systemie przepływu wiedzy i informacji głównym zarzutem są słabe powiązania między poszczególnymi sektorami. Generalnie powiązania między poszczególnymi ogniwami systemu i wewnątrz sektorów można ocenić następująco:

- między ministerstwem rolnictwa i innymi organizacjami publicznymi podległymi ministerstwu powiązania są silne, ale można zauważyć próby nadmiernej kontroli decyzji lokalnych, co w efekcie obniża jakość usług doradczych świadczonych rolnikom;
- między ministerstwem rolnictwa i instytucjami badawczymi powiązania są nadal słabe, lecz mogą być wzmocnione poprzez wspólne przedsięwzięcia badawcze i edukacyjne;
- między ministerstwem rolnictwa i podległymi mu jednostkami a różnymi organizacjami świadczącymi usługi doradcze powiązania są bardzo słabe; mogłyby być zwiększone poprzez bardziej transparentne działania instytucji publicznych (szybszy przepływ informacji) oraz zmiany w ustawodawstwie;
- między publicznym i prywatnym doradztwem a rolnikami powiązania są bardzo istotne, silne i dobrze oceniane, z wyjątkiem zbyt skomplikowanych i stale zmieniających się formularzy aplikacyjnych, do wypełniania których rolnicy zmuszeni są prosić

o pomoc doradcę, a mogliby to przecież robić sami; oczekuje się zmian w tym zakresie w przyszłym okresie programowania;

- między ministerstwem rolnictwa a organizacjami pozarządowymi współpraca jest bardzo ścisła i nie wymaga zmian; organizacje pozarządowe uczestniczą w przygotowaniu, wdrażaniu i ewaluacji programów rozwoju obszarów wiejskich;
- między dostawcami środków do produkcji a rolnikami powiązania są ścisłe i nie ma większej krytyki ze strony odbiorców usług.

W Rumunii – mimo, iż od początku skupiono się na budowie nowoczesnego systemu przepływu wiedzy i informacji – system ten ma piętno swej historii, brak jest spójnej polityki kierowania systemem. Obecny system jest nieefektywny. Powiązania między poszczególnymi ogniwami systemu są słabe, nawet powiązania doradztwa z odbiorcami usług doradczych, co sprawia, że rolnicy nie mają zaufania do doradców.

Badania naukowe wymagają większego wsparcia finansowego – wśród krajów UE w Rumunii na badania rolnicze przeznaczają się najniższą część budżetu centralnego. Taka sytuacja sprawia, iż efektywność wdrażania wyników badań naukowych jest niska. Innym skutkiem jest zmniejszenie liczby badaczy oraz brak zainteresowania młodych naukowców tym sektorem działalności. Coraz częściej instytuty badawcze podejmują działalność komercyjną celem zwiększenia swego budżetu i podejmowania badań odpowiadających potrzebom rolników. Stąd związki z ministerstwem rolnictwa są coraz słabsze, ale powiązania z rolnikami silniejsze.

Sektor edukacji ma podobne problemy finansowe i nie może w pełni odpowiadać na potrzeby rolników. Proces kształcenia jest ciągle bardziej teoretyczny, natomiast brak jest modułów kształcenia zawodowego adresowanych do rolników. Edukacja rolnicza wymaga więc restrukturyzacji tak, by odpowiadała potrzebom rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego.

W okresie transformacji i integracji Rumunii ze strukturami europejskimi, system i struktura doradztwa rolniczego podlegała wielu przebudowom. Obecna sytuacja doradztwa publicznego jest nadal niepewna. Doradztwo w swoim rozwoju zatrzymało się i wróciło do stanu z roku 1998. Budowa efektywnego systemu doradztwa, odpowiadającego na wyzwania rynku, ale i respektującego historyczne uwarunkowania, rozpoczyna się od nowa.

Bibliografia

- Dirimanova V.*, Bulgaria Country Report, Agricultural University – Plovdiv, Bulgaria, 2013.
Rusu M., Romania Country Report, Institute of Agricultural Economics, Romanian Academy, Bucharest, 2013.

dr inż. Krystyna Vinogradnik

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie

Tomasz Wojewodzic, Paweł Zadrożny

Olimpiada Wiedzy i Umiejętności Rolniczych w Małopolsce

W sytuacji pogłębiającego się niżu demograficznego coraz częściej dochodzi do zamykania placówek oświatowych. Widmo likwidacji zagląda również w okna ponadpodstawowych szkół kształcących w kierunkach związanych z rolnictwem. Ciekawe kierunki kształcenia, wykwalifikowana kadra, dobre warunki materialne przestają gwarantować nabór na kolejne roczniki, a tym samym pracę dla zatrudnionych w szkole osób. Do elementów sprzyjających budowaniu marki szkoły należą m.in.: aktywne uczestnictwo w życiu społeczności lokalnych, włączanie się w organizację imprez okolicznościowych, uczestnictwo w programach międzynarodowych. Ważną rolę odgrywają również wyniki rankingów, konkursów, zawodów sportowych, olimpiad przedmiotowych oraz innych form współzawodnictwa międzyszkolnego.

Od 38 lat organizowana jest **Olimpiada Wiedzy i Umiejętności Rolniczych**, adresowana głównie do młodzieży kształcącej się w zawodach związanych z szeroko rozumianą sferą gospodarki żywnościowej. Obecnie można wręcz mówić o odbywających się pod jednym szyldem dziewięciu olimpiadach równocześnie (9 bloków tematycznych). Do bloków sensu stricto związanych z rolnictwem, takich jak: produkcja roślinna, produkcja zwierzęca, ogrodnictwo, mechanizacja rolnictwa stopniowo dołączały kolejne: żywienie człowieka i gospodarstwo domowe, agrobiznes, leśnictwo, ochrona i inżynieria środowiska, architektura krajo-

brzu. Komitet Główny Olimpiady Wiedzy i Umiejętności Rolniczych działający przy Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach rozważa możliwość aktywowania kolejnych bloków, tj. weterynaria, produkcja bioenergii. Ich uruchomienie, pomimo bardzo dużego zainteresowania ze strony szkół, stoi pod znakiem zapytania ze względu na ograniczone możliwości finansowe i zmniejszaną od lat dotację Ministerstwa Edukacji Narodowej. O wzrastającej randze olimpiady najlepiej świadczy fakt uczestniczenia w niej w ostatnich latach również uczniów z renomowanych liceów, nie mających bezpośrednio nic wspólnego z edukacją na rzecz wsi i rolnictwa. Przyczyną jest niewątpliwie możliwość uzyskania tytułu laureata olimpiady centralnej, który to zwalnia z postępowania rekrutacyjnego na większość kierunków studiów, nawet tych najbardziej obleganych. Zjawisko pojawienia się konkurencji licealistów z renomowanych szkół Krakowa, Warszawy i Poznania jest niewątpliwie niekorzystne dla młodzieży z obszarów wiejskich, dla których to dedykowana była Olimpiada Wiedzy i Umiejętności Rolniczych, stanowiąc dla kilku już pokoleń "furtkę" do studiów wyższych (możliwość zdobycia tzw. "indeksu na studia") i kariery zawodowej.

Olimpiada odbywa się w trzech etapach: szkolnym, okręgowym oraz centralnym, stanowiącym finał danej edycji Olimpiady. W etapie centralnym biorą zatem udział najlepsi z najlepszych. W przeciwieństwie do innych olimpiad współzawodnictwo obejmuje zarówno zagadnienia teoretyczne (egzamin testowy - 60 pytań), jak i praktyczne (egzamin praktyczny - 3 zadania sprawdzające umiejętności). Najlepsi uczniowie z poszczególnych szkół delegowani są do etapu okręgowego organizowanego przez działające przy uniwersytetach (byłych akademiach rolniczych), komitety okręgowe OWiUR. Szkoły województwa małopolskiego wspólnie z placówkami województw śląskiego i świętokrzyskiego należą do okręgu krakowskiego. W roku 2014 eliminacje okręgowe Olimpiady odbyły się w Zespole Szkół Rolnicze Centrum Kształcenia Praktycznego w Żarnowcu. W eliminacjach okręgowych wzięło udział 166 uczniów z 63 szkół, z czego 34 osób zostało zakwalifikowanych do udziału w eliminacjach centralnych (finał ogólnokrajowy).

Fot. 1. Uczniowie Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Nawojowej z szyldami bloków tematycznych. Fot. T. Wojewodzic

Eliminacje centralne co roku organizowane są przez inny komitet okręgowy, w tym roku zaszczyt ten i jednocześnie duże wyzwanie logistyczno-organizacyjne przypadło działającemu pod przewodnictwem prof. dr. hab. Andrzeja Lepiarczyka komitetowi okręgowemu OWiUR w Krakowie.

Fot. 2. Miejsce Olimpiady - Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Wincentego Witosa w Nawojowej.
Fot. T. Wojewodziec

Gospodarzem odbywających się w dniach 6-7 czerwca 2014 r. eliminacji centralnych został **Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Wincentego Witosa w Nawojowej**, który był już organizatorem eliminacji centralnych w 2005 r. oraz kilkakrotnie był organizatorem eliminacji okręgowych. Kierowany przez mgr inż. Krzysztofa Ślipka Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Nawojowej należy do grupy najlepszych szkół w województwie małopolskim. Ze względu na rozmiary przedsięwzięcia, w którym uczestniczyło ponad 450 osób, w tym 222 uczniów i około 120 opiekunów niezbędne było włączenie w organizację zakwaterowania i wyżywienia również innych placówek, m.in. Centrum Kształcenia Praktycznego w Nawojowej i Międzyszkolnego Internatu w Starym Sączu. Za merytoryczną stronę Olimpiady odpowiadał ponad 50-osobowy zespół pracowników Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie pracujący pod kierownictwem prof. dr. hab. Norberta Marksa. W pracach jury uczestniczyło wielu profesorów i doktorów habilitowanych, w tym prorektor UR dr hab. Sylwester Tabor, prof. UR. Pytania i zadania układane są przez osoby współpracujące z komitetem głównym OWiUR. Przekazywane są kierownikom poszczególnych bloków podczas ceremonii otwarcia, przez co do ostatniej chwili stanowią zagadkę zarówno dla uczestników olimpiady, jak i zespołów oceniających.

W tegorocznych eliminacjach centralnych uczestnicy walczyli również o nagrody rzeczowo-finansowe ufundowane przez sponsorów:

- sprzęt elektroniczny (tablety, laptopy, czytniki e-booków) ufundowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi,
 - sprzęt elektroniczny (tablety) ufundowane przez Zarząd Powiatu Nowosądeckiego i starostę pana Jana Golonkę,
 - stypendia Fundacji BGŻ,
 - prenumeraty czasopism fachowych Wydawnictwa APRA,
 - gadżety i upominki ufundowane przez inne instytucje.
- W ceremonii zakończenia eliminacji centralnych wzięli udział m.in. JM Rektor Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie prof. dr hab. Włodzimierz Sady oraz przedstawiciele:
- Komitetu Głównego OWiUR (m.in. prof. dr hab. Andrzej Radecki – przewodniczący, prof. dr hab. Józef Starczewski – wiceprzewodniczący),
 - władz państwowych (m.in.: Krystyna Gurbel – podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi),
 - władz samorządowych (m.in.: Jan Golonka – starosta powiatu nowosądeckiego, Stanisław Kielbasa – wójt gminy Nawojowa, laureat I edycji Olimpiady),
 - instytucji otoczenia rolnictwa (m.in. Bronisław Dutka – dyrektor MODR w Karniowicach, laureat I edycji Olimpiady),
 - fundatorów nagród (m.in. Fundacji BGŻ i Wydawnictwa APRA) oraz mediów.

Fot. 3. Wystąpienie JM Rektora Uniwersytetu Rolniczego, prof. dr hab. Włodzimierza Sady.
Fot. T. Wojewodziec

Po ciepłych i życzliwych wystąpieniach zaproszonych gości, którzy podkreślali znaczenie młodzieży dla przyszłości polskiej wsi, nastąpiło wręczenie nagród indywidualnych zwycięzcom poszczególnych bloków.

Fot. 4. Egzamin praktyczny w bloku „mechanizacja rolnictwa”. Fot. T. Wojewodziec

Najlepsza szkoła uhonorowana została Pucharem JM Rektora Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie oraz przenośnym komputerem ufundowanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Puchar z rąk JM Rektora prof. dr hab. Włodzimierza Sady odebrali przedstawiciele Zespołu Szkół nr 4 z Bielska Podlaskiego. Spośród szkół okręgu krakowskiego najlepiej spisali się przedstawiciele Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego z Hańczowej zajmując I i III miejsce w bloku mechanizacja rolnictwa.

Zwycięzcami w poszczególnych kategoriach zostali:

- blok produkcja roślinna – 1. Marcin Owczarzak (ZSP w Gąsawie), 2. Wojciech Byszczak (ZSCKU w Wólce Gościeradowskiej), 3. Mateusz Osmólski (ZS nr 4 w Bielsku Podlaskim),
- blok produkcja zwierzęca – 1. Tomasz Parzych (ZSR w Grudziądzu), 2. Mikołaj Rymorz (ZSR w Międzyświeciu), 3. Przemysław Łożyński (ZS w Gródkach),
- mechanizacja rolnictwa – 1. Stanisław Kościelny

Fot. 5. Wręczenie dyplomów i nagród Laureatom OWiUR. Fot. agropolska.pl

(ZSCKR w Hańczowej), 2. Marek Sławomir Krajewski (ZSCKR w Karolowie), 3. Józef Waszczyszak (ZSCKR w Hańczowej),

- blok ogrodnictwo – 1. Jakub Wróblewski (ZS nr 39 TO w Warszawie), 2. Radosław Łażny (ZS w Opatówku), 3. Robert Konrad Dobija (ZSO w Bielsku-Białej),

- blok żywienie człowieka i gospodarstwo domowe – 1. Angelika Stefaniak (ZS nr 5 w Lublinie), 2. Robert Pyczek (ZSZ nr 4 w Opolu), 3. Piotr Kłosowski (ZSG-S w Olsztynie),

- blok agrobiznes – 1. Józef Leonczuk (ZS nr 4 w Bielsku Podlaskim), 2. Michał Nowacki (ZSLiA w Tucholi), 3. Ewelina Szymańska (ZSRCKU w Przemystce),

- blok leśnictwo – 1. Karolina Nagler (TL w Miliczu), 2. Tobiasz Szymon Ostój (TL w Miliczu), 3. Michał Rybak (ZSL w Biłgoraju),

- blok ochrona i inżynieria środowiska – 1. Jakub Chmiel (II LO w Krakowie), Paulina Cetera (ZSIŚ w Toruniu), 3. Michał Gąsiorek (ZSP nr 2 w Stalowej Woli),

- blok architektura krajobrazu – 1. Katarzyna Sabaj (V LO w Krakowie), 2. Przemysław Betlejewski (ZSR w Brodnicy), 3. Tomasz Kamil Skobel (CKZiU w Złotowie, T nr 3).

Pełna lista wyników zamieszczona została na stronie Wydawnictwa APRA (www.agropolska.pl).

Na podkreślenie zasługuje wzorowa organizacja eliminacji centralnych XXXVIII edycji Olimpiady Wiedzy i Umiejętności Rolniczych przez pracowników Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych w Nawojowej. Przedsięwzięcia trudnego ze względu na liczbę uczestników, konieczność sprostania wymogom technicznym zadań praktycznych oraz ograniczenia czasowe i finansowe.

Wyrazy uznania i podziękowania należą się również zespołom kierowanym przez panów: prof. dr. hab. Andrzeja Lepiarczyka i prof. dr. hab. Norberta Marksa, tj. komitetowi okręgowemu OWiUR przy UR w Krakowie oraz jury. W przyszłym roku okręg krakowski organizował będzie tylko eliminacje szkolne i okręgowe. Eliminacje okręgowe odbędą się najprawdopodobniej w kwietniu w Zespole Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Hańczowej. Najlepsi uczniowie pojadą na eliminacje centralne do Olsztyna. Szkołom, które chciałyby budować swoją markę poprzez sukcesy w Olimpiadzie pozostał już zatem niespełna rok do eliminacji okręgowych.

dr inż. Tomasz Wojewodziec

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa

dr inż. Paweł Zadrożny

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Katedra Gleboznawstwa i Ochrony Gleb

Bronisław Brzozowski

Wsparcie finansowe grup producentów w ramach PROW 2004-2006 i 2007-2013

Wstęp

Wprowadzenie w gospodarce Polski zasad gospodarowania opartych na prawach rynkowych spowodowało wiele trudności w dostosowaniu się rolników do nowych warunków. Część producentów rolnych szybko dostosowała się do tych warunków. Niektórzy, głównie ci, którzy w minionym okresie, wskutek niedoborów na rynku mieli możliwość zbytu każdej ilości produktu, znaleźli się w trudnej sytuacji. Wymagania postawione przez rozwijający się wolny rynek rolny i żywnościowy wydają się niezwykle trudne do przezwyciężenia dla pojedynczych producentów rolnych, którzy są mało konkurencyjni. Ta niekorzystna sytuacja wynika przede wszystkim z małej skali produkcji, wysokich kosztów wytwarzania, niskiej jakości produktów oraz tego, że producenci rolni dysponują zbyt małą siłą oddziaływania na rynek, co skutkuje całkowitym uzależnieniem się od odbiorców. Silna konkurencja na rynku produktów rolniczych sprawia, że drobni producenci mają duże problemy ze zbytem swoich produktów, co dodatkowo obniża dochodowość ich gospodarstw. Niskotowarowe gospodarstwa wymagają zmian, które pozwoliłyby na zwiększenie ich efektywności oraz aktywności na rynku. Ponadto postępująca rozbieżność pomiędzy oczekiwaniami rynku a możliwościami producentów oraz specyfika produkcji rolniczej prowadzą do konieczności organizowania się rolników w celu ochrony ich interesów. Przede wszystkim chodzi tu o sprzedaż wytworzonych produktów, ale także zaopatrzenie gospodarstw w środki produkcji. Przekonali się o tym rolnicy wkrótce po urynkowaniu gospodarki żywnościowej, gdy ujawniły się nadwyżki na rynku produktów rolnych. Znaczny rozpad spółdzielczego i państwowego hurtu rolnego oraz pogorszenie sytuacji przetwórstwa jako integratora lokalnych rynków branżowych postawił rolników przed trudnym zadaniem pozyskania odbiorców na swe towary. Spowodowało to w kolejnych latach, na poszczególnych rynkach branżowych, okresy nadwyżek przeplatających się z okresami niedoborów. Przez kolejne lata postępował upadek struktur dominujących w obrocie rolnym, a co za tym idzie rozpad systemu kontraktacji i brak szans na nową inte-

grację producentów z przetwórcami. Na miejscu dotychczasowych integratorów, w tym głównie firm spółdzielczych, pojawili się prywatni pośrednicy, narzucający własne wymogi, często obniżający ceny nawet za produkty bardzo dobrej jakości. Nadwyżki rynkowe stwarzały możliwości takiego działania pośredników.

Gospodarka rynkowa niejako wymusza na producentach podnoszenie jakości wyrobów i sprzedaż w jednolitych, dużych partiach. W tych warunkach znaczenia musi nabierać zespołowe działanie producentów, umożliwiające uatrakcyjnienie oferty rynkowej dla dużych odbiorców. Większa ilość oferowanych produktów, lepszych jakościowo, z możliwością zachowania ciągłości dostaw, jest bardziej interesująca dla giełd towarowych, dużych hurtowni, czy wreszcie sieci supermarketów, niż oferta pojedynczego rolnika. Stała możliwość sprzedaży, zapewnia stabilizację produkcyjną i uzyskanie określonego poziomu dochodów [Brzozowski 2008]. Tego typu działania od wielu lat są podejmowane w krajach o rozdrobnionym rolnictwie, bądź w tych kierunkach działalności, w których stosuje się pracochłonne technologie. Organizacje producentów typu spółek czy spółdzielni istnieją w krajach Unii Europejskiej [Siekierski, Kuśnierek 1999]. Bardzo rozpowszechnione są również w Japonii, gdzie rolnictwo jest wielce rozdrobnione. Proces samoistnego grupowania się producentów rolnych w Polsce zaczął się w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia i był efektem intensywnego prowadzenia szkoleń i doradztwa w tym zakresie.

Cele zespołowej działalności w ramach grup producentów

Miejsce działalności zespołowej to ogniwa w łańcuchu od producenta do konsumenta, gdzie powstaje wartość dodana. Wartość ta tworzona jest poprzez uszlachetnianie produktu i przygotowanie go do sprzedaży, np. sortowanie, pakowanie w porcje interesujące konsumenta, nadanie znaku firmowego producenta itp. Takie produkty mają lepszy zbyt i powinny uzyskiwać wyższe ceny. Uzyskana wartość dodana może pozostać u producenta. Ponadto zakup środków

produkcji bezpośrednio u producenta lub w hurtowni ogranicza liczbę pośredników, a tym samym cena, którą płać producenci jest niższa niż przy indywidualnych zakupach detalicznych. Tak więc produkcja rolnicza powinna odbywać się w indywidualnych gospodarstwach członków grup producentów, natomiast przygotowanie produktu do sprzedaży w formie nieprzetworzonej, przechowywanie, a także częściowo przetwórstwo powinno być polem zespołowego działania [Brzozowski 2003].

Do zadań, jakie powinny spełniać spółdzielcze grupy producentów należą:

- wnikliwa analiza rynku zaopatrzenia, potencjalnych odbiorców i kanałów dystrybucji,
- promocja i koncentracja podaży produktów,
- stabilizacja cen na poziomie producenta,
- wspólne użytkowanie środków technicznych oraz upowszechnienie wśród członków grupy postępu naukowo-technicznego w produkcji i marketingu,
- wprowadzenie zasady sprzedaży produktów członkowskich gospodarstw w ramach grupy,
- oddziaływanie na podnoszenie jakości produktów, aby zwiększyć ich popyt,
- ulepszanie metod i technologii produkcji w gospodarstwach,
- wyszukiwanie nowych rynków zbytu i organizacja dystrybucji w taki sposób, aby produkty były dostępne w czasie i miejscu najbardziej pożądanym przez odbiorców,
- zawieranie korzystniejszych porozumień z odbiorcami (np. kontraktacja),
- prowadzenie wspólnej działalności marketingowej,
- zwiększanie dochodów zrzeszonych członków.

Takie działania grupy niewątpliwie powinny przyczynić się do znaczącej poprawy sprawności produkcyjnej, lepszego wykorzystania środków produkcji i aktywizacji wolnej siły roboczej w gospodarstwach członków grupy.

Współpraca rolników ma długą tradycję na całym świecie. Zazwyczaj dotyczy ona działalności gospodarczej i często przyjmuje postać nieformalnego porozumienia dla realizacji wzajemnej pomocy bez zapłaty pieniężnej, opierając się głównie na wymianie usług (pracy, maszyn) o równorzędnej wartości. Jeśli współpraca wymaga ściśle określonych zobowiązań, dochodzi do formalnego porozumienia i zostaje założona grupa producentów. Grupy producentów przyjmują różne formy prawne, podobnie jak to ma miejsce w Polsce.

Grupy producentów mają silną i ustabilizowaną pozycję na rynku rolnym Unii Europejskiej. Odgrywają ważną rolę w zakresie organizowania i funkcjonowania rynku produktów rolnych, integracji spółdzielczości wiejskiej, uniezależnienia rolników od monopolu dużych hurtowników poprzez koncentrację podaży itp. [Boguta 1997]. W „UE-15” grupy producentów –

spółdzielnie branżowe, są podstawowym ogniwem struktury zorganizowanego rynku produktów rolnych, utworzonego z udziałem producentów. Grupy te (spółdzielnie) zrzeszając się głównie w krajowych i regionalnych spółdzielczych związkach branżowych posiadają średnio ponad 65% udziału w sprzedaży hurtowej produktów rolnych oraz ich przetwórstwie. Dzięki temu producenci taniej zaopatrują się w środki do produkcji i korzystnie sprzedają swoje produkty, przejmując część wartości dodanej, jaka powstaje na kolejnych etapach obrotu oraz przetwórstwa produktów rolnych.

W Polsce rynek produktów rolnych jest coraz lepiej zorganizowany, ale w większości przypadków bez udziału producentów. Stawia to polskich rolników w trudnej sytuacji dochodowo-konkurencyjnej. Niezorganizowanie polskich rolników jest przede wszystkim wynikiem upadku po 1990 r. spółdzielczości rolniczej, która co prawda była nadmiernie uzależniona od państwa, ale skupowała od rolników około 60% produktów rolnych, tzn. podobną wielkość jak spółdzielnie rolnicze w krajach UE-15. Obecnie jedynie spółdzielczość mleczarska, która w ostatnich kilkunastu latach unowocześniła bazę przetwórczą, zachowała około 70% udział w rynku [Organizowanie... 2010].

Prawne możliwości tworzenia grup producentów w Polsce i uzyskiwania pomocy finansowej

Podstawy prawne, na podstawie których mogą być tworzone grupy i mogą uzyskać pomoc finansową zawarte zostały w ustawach Sejmu RP. Pierwsza, uchwalona 15 września 2000 r. Ustawa o grupach producentów i ich związkach. Drugą, w której zawarte są przepisy dotyczące funkcjonowania grup producentów na rynku owoców i warzyw jest Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. O organizacji rynku owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu oraz rynku suszu paszowego. W roku 2004 znowelizowano Ustawę z września 2000 r. i stworzono możliwości do uczestnictwa w grupie osobom prawnym.

Ponadto minister rolnictwa i rozwoju wsi wydaje rozporządzenia w sprawie wykazu produktów i grup produktów, dla których mogą być utworzone grupy, minimalnej rocznej wielkości produkcji towarowej oraz minimalnej liczby członków grupy producentów rolnych.

Grupy producentów mogą być tworzone w następujących formach prawnych: zrzeszenie, stowarzyszenie, spółdzielnia i spółka różnego typu. Każda z tych form działa w oparciu o inne uregulowania ustawowe. Różna jest też praktyczna przydatność tych form dla utworzenia i działania grupy producentów. Zasadnicze charakterystyki różnych form prawnych przydatnych do tworzenia grup producentów przedstawia tabela 1.

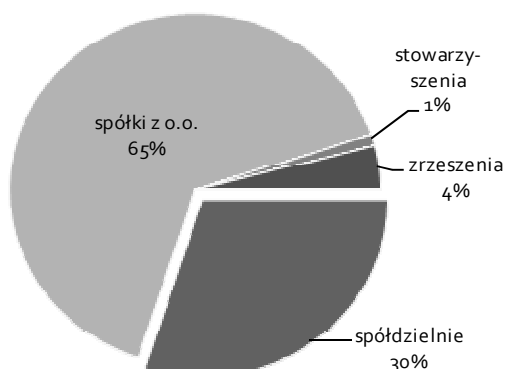
Tabela 1. Podstawowe cechy różnych form prawnych zorganizowania grupy producentów

Wyszczególnienie	Stowarzyszenie	Zrzeszenie	Spółdzielnia	Spółka z o.o.
Podstawa prawna	Ustawa z dnia 7.04.1989 „Prawo o stowarzyszeniach”	Ustawa z dnia 8.10.1982 „o społeczno-zawodowych organizacjach rolników”	Ustawa z dnia 16.09.1982 „Prawo spółdzielcze”	Ustawa z dnia 15.09.2000 „Kodeks spółek handlowych”
Charakter organizacji	społeczny	społeczno-zawodowy i gospodarczy	gospodarczy i społeczny	dowolny
Teren działania	bez ograniczeń	teren RP	bez ograniczeń	bez ograniczeń
Członkowie organizacji	osoby fizyczne, osoby prawne – jako członkowie wspierający	osoby fizyczne	osoby fizyczne i prawne	osoby fizyczne i prawne
Liczba założycieli	co najmniej 15 osób fizycznych	min. 10 osób fizycznych	min. 10 osób fizycznych	1 i więcej
Forma zaangażowania finansowego	składki członkowskie	składki członkowskie	udziały	udziały
Udział w podejmowaniu decyzji	równy dla wszystkich członków	równy dla wszystkich członków	równy dla wszystkich członków	zależny od ilości udziałów
Udział w majątku	równy dla wszystkich członków	równy dla wszystkich członków	równy dla wszystkich członków	zależny od ilości udziałów
Rejestracja	Krajowy Rejestr Sądowy; Rejestr Stowarzyszeń	Krajowy Rejestr Sądowy; Rejestr Stowarzyszeń	Krajowy Rejestr Sądowy; Rejestr przedsiębiorców	Krajowy Rejestr Sądowy; Rejestr przedsiębiorców

Źródło: Boguta 2001

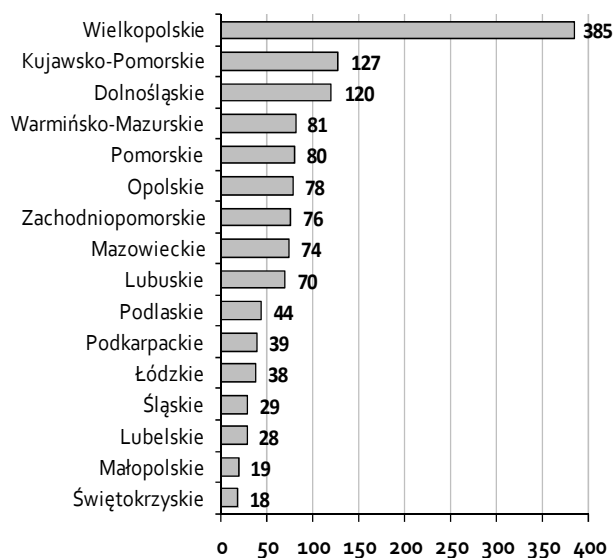
Z analizy porównawczej głównych cech charakterystycznych dla tych form wynika, że w zasadzie najbardziej korzystnymi formami prawnymi są **spółka z o.o.** i **spółdzielnia**. Jako organizacje otwarte w każdej chwili może przyjąć nowych członków, a członkowie nie odpowiadają za zobowiązania grupy własnym majątkiem. Ponadto zrzeszenie i stowarzyszenie jako organizacje społeczne lub społeczno-zawodowe mają problem prawny z podziałem zysku w formie pieniężnej dla swoich członków. Dowodzi tego praktyka, gdyż właśnie te formy prawne są najczęściej wybierane przez rolników. Obecnie (stan na 04.04.2014), w rejestrach urzędów marszałkowskich wpisanych jest 1 379 grup producentów rolnych, z czego najwięcej (65% grup) prowadzi działalność jako spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a 31% w formie spółdzielni, pozostałe w formie zrzeszenia lub stowarzyszenia (ryc. 1).

Rycina 1. Formy prawne grup producentów

Źródło: KSOW – www.ksow.gov.pl

Liczba zarejestrowanych grup stale rośnie. W roku 2010 zarejestrowano 157 grup, w 2011 r. zarejestrowano 227, w 2012 r. – 239, a w 2013 r. – 486. Aktualnie najwięcej grup producentów rolnych istnieje w województwach: wielkopolskim, dolnośląskim i kujawsko-pomorskim. Najslabiej zorganizowani są producenci rolni w województwach: świętokrzyskim i małopolskim, gdzie liczba grup jest najmniejsza.

Rycina 2. Grupy producentów w poszczególnych województwach

Źródło: KSOW – www.ksow.gov.pl

Niestety, mimo że ustawy o grupach producentów kierowane były i są szczególnie do regionów o silnym rozdrobnieniu agrarnym, to jak widać z ryc. 2, najwięcej grup powstaje w województwach o korzystniejszej strukturze agrarnej, rolnicy posiadający małe gospodarstwa są mniej skłonni do zrzeszania się. Najwięcej członków skupiają grupy producentów tytoniu (11 122 członków), świń (5 038), mleka (4 187), ziarna zbóż i nasion roślin oleistych (2 729) oraz drobiu (1 535). Łącznie we wszystkich grupach producentów rolnych w Polsce zrzeszonych jest 28 089 członków [www.ksow.gov.pl].

Pomoc finansowa dla grup producentów

Wsparcie w ramach działania „Grupy producentów rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (podobnie jak w ramach PROW 2004-2006) udziela się w postaci zryczałtowanej pomocy w formie rocznych rat przez okres pierwszych pięciu lat (kolejnych 12-miesięcznych okresów prowadzenia działalności przez grupę), liczonych od dnia dokonania wpisu grupy producentów rolnych do rejestru przez marszałka województwa właściwego dla miejsca siedziby grupy. Pomoc, naliczana jest na podstawie rocznej wartości netto przychodów ze sprzedaży produktów lub grup produktów wytworzonych w gospodarstwach członków grupy i wynosi:

- 5%, 5%, 4%, 3% i 2% wartości produkcji sprzedanej, stanowiącej równowartość w złotych do sumy 1 000 000 euro, odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku, albo
- 2,5%, 2,5%, 2%, 1,5% i 1,5% wartości produkcji sprzedanej, stanowiącej równowartość w złotych powyżej sumy 1 000 000 euro, odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku.

Wysokość wsparcia za dany rok działalności grupy nie może przekroczyć:

- w pierwszym i drugim roku – 100 000 EUR;
- w trzecim roku – 80 000 EUR;
- w czwartym roku – 60 000 EUR;
- w piątym roku – 50 000 EUR.

Grupa producentów rolnych może otrzymać wsparcie tylko raz w ciągu swojej działalności, niezależnie od tego czy źródłem tej pomocy był budżet krajowy czy budżet UE. Obsługa wsparcia w ramach działania „Grupy producentów rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich odbywa się w oddziałach regionalnych ARiMR właściwych ze względu na siedzibę grupy producentów rolnych w dwóch etapach podstawowych oraz dodatkowego nieobligatoryjnego etapu dotyczącego wyprzedzającego finansowania:

Etap I – złożenie przez grupę producentów rolnych wniosku o przyznanie pomocy finansowej w

terminie 6 miesięcy od dnia wpisu grupy do rejestru przez właściwego marszałka województwa.

Dyrektor oddziału regionalnego ARiMR, właściwy ze względu na siedzibę grupy, przyznaje w drodze decyzji administracyjnej pomoc finansową, w terminie 60 dni od dnia złożenia wniosku o przyznanie pomocy finansowej. Wniosek ten składany jest tylko raz.

Etap Ia – złożenie przez grupę producentów rolnych wniosku o wyprzedzające finansowanie w ciągu 30 dni od dnia, w którym decyzja w sprawie przyznania pomocy stała się ostateczna.

Dyrektor oddziału regionalnego ARiMR informuje grupę w formie pisemnej w terminie 30 dni od dnia złożenia wniosku o wyprzedzające finansowanie, o terminie podpisania umowy albo o przyczynach odmowy udzielenia środków na wyprzedzające finansowanie. Wpłata wyprzedzającego finansowania jest realizowana w terminie 30 dni od dnia podpisania umowy. Zabezpieczeniem należytego wykonania umowy jest weksel in blanco.

Etap II – złożenie przez grupę producentów rolnych wniosku o płatność w ciągu 30 dni po zakończeniu danego roku działalności (tj. 12 miesięcy od dnia wydania decyzji o wpisaniu grupy do rejestru przez właściwego marszałka województwa).

Dyrektor oddziału Regionalnego ARiMR, właściwy ze względu na siedzibę grupy, przyznaje środki finansowe w drodze decyzji administracyjnej, w terminie 90 dni od dnia złożenia wniosku o płatność. Wpłaty pomocy za dany okres dokonuje się w terminie 60 dni od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna. W okresie objętym wsparciem grupa może złożyć 5 wniosków o płatność [http://www.arimr.gov.pl].

Ponadto grupy producentów, jako osoby prawne mogły starać się o pomoc w ramach działań Osi 1. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego takich jak: modernizacja gospodarstw rolnych, zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej jeżeli grupa prowadzi przetwórstwo, uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności itp.

Liczbę wydanych decyzji i zrealizowanych płatności dla grup producentów w ramach PROW 2004-2006 i PROW 2007-2013 przedstawiono w tab. 2. Realizacja płatności z PROW 2007-2013 trwać będzie do końca 2015 roku, dlatego też należy sądzić, że przyznane środki w ramach pomocy grupom, podobnie jak z poprzedniego okresu zostaną wypłacone w całości, gdyż realizacja płatności przebiega bez większych zakłóceń i do 30 kwietnia 2014 została zrealizowana w prawie 80%. Dane liczbowe zamieszczone w tabeli 2 wskazują, że liczba decyzji w drugim analizowanym okresie wzrosła ponad ośmiokrotnie w stosunku do pierwszego okresu finansowania. Mając na uwadze znacząco krótszy pierwszy okres finansowania w stosunku do drugiego, można zauważyć, że tempo pozyskiwania środków finansowych jest szybsze w kolejnych latach.

Tabela 2. Wsparcie finansowe dla grup producentów w tys. zł

Województwo	PROW 2004 – 2006				PROW 2007 – 2013					
	Liczba decyzji	Zrealizowane płatności	Udział % woj.	Tys. zł na 1 decyzję	Liczba decyzji	Przyznana kwota	Udział % woj.	Zrealizowane płatności do 30.04.2014	% realizacji	Tys. zł na 1 decyzję
Dolnośląskie	36	5 345,5	10,6	148,5	365	73 774,3	12,2	58 670,3	79,5	202,1
Kujawsko-pomorskie	66	9 704,2	19,4	147,0	325	63 095,5	10,2	47 887,7	75,9	194,1
Lubelskie	15	2 708,7	5,4	180,6	54	8 560,4	1,4	6 490,2	75,8	158,5
Lubuskie	13	3 079,1	6,1	236,8	177	51 578,0	8,3	37 177,3	72,1	291,4
Łódzkie	0	0,0	0,0	0,0	60	15 426,6	2,5	12 719,9	82,4	257,1
Małopolskie	9	1 528,5	3,0	169,8	16	1 786,1	0,3	1 336,0	74,8	111,6
Mazowieckie	10	1 549,6	3,1	155,0	101	23 333,8	3,8	18 855,2	80,8	231,0
Opolskie	36	4 366,8	8,7	121,3	256	59 743,4	9,6	48 433,5	81,1	233,4
Podkarpackie	18	1 676,5	3,3	93,1	67	11 366,4	1,8	9 378,5	82,5	169,6
Podlaskie	0	0,0	0,0	0,0	91	22 473,8	3,6	19 392,6	86,3	247,0
Pomorskie	12	1 575,4	3,1	131,3	163	29 708,2	4,8	21 147,1	71,2	182,2
Śląskie	5	1 167,9	2,3	233,6	81	20 448,9	3,3	14 575,1	71,3	252,5
Świętokrzyskie	5	268,8	0,5	53,8	25	6 991,2	1,1	5 202,1	74,4	279,6
Warmińsko-mazurskie	9	2 098,2	4,2	233,1	209	48 920,8	7,9	35 803,1	73,2	234,1
Wielkopolskie	62	10 028,8	20,0	161,7	633	133 824,2	21,5	110 232,4	82,4	211,4
Zachodniopomorskie	26	5 152,0	10,3	198,1	181	47 878,3	7,7	31 208,3	65,2	264,5
Razem	322	50 250,0	100,0	156,0	2804	618 909,9	100,0	478 509,3	77,3	220,7

Źródło: <http://www.arimr.gov.pl>, obliczenia własne

Wysokość pomocy dla grup w ramach PROW z każdym rokiem i okresem finansowania wzrasta, zarówno w wartościach bezwzględnych jak i w przeliczeniu na jedną decyzję. Jest to związane zarówno z powstawaniem nowych grup jak i z większą znajomością możliwości pozyskania środków.

Wpływ na wyższą świadomość i zarazem odwagę w składaniu wniosków przez grupy producenckie mają niewątpliwie służby doradztwa rolniczego, media oraz przykłady innych grup producentów.

Najwyższy udział w pozyskiwaniu środków przez grupy producentów mają województwa: wielkopolskie, dolnośląskie i kujawsko-pomorskie. Są to województwa o najbardziej prężnym rozwoju grup producentów (szczególnie województwo wielkopolskie – 385 grup), najniższy udział w przyznanych, a jednocześnie wypłaconych środkach mają woje-

wództwa o najbardziej wadliwej strukturze agrarnej, tj. województwa: małopolskie, świętokrzyskie, lubelskie i podkarpackie. W tych też województwach powstało najmniej grup producentów. Należy zauważyć, że ustawy o grupach producentów powstały głównie z myślą o małych i średnich gospodarstwach rolnych, a praktyka pokazała, że tendencja do zrzeszania się rolników w większym stopniu ma miejsce wśród dużych użytkowników gospodarstw, które będąc już konkurencyjnymi widzą możliwość zwiększenia konkurencyjności i korzyści ekonomicznych poprzez kooperację i wspólne funkcjonowanie na rynku.

Wśród właścicieli drobnych gospodarstw ciągle istnieje pewna wzajemna nieufność do zawiązywania współpracy, niechęć do zrzeszania się i współpracy, czy obawa przed nieuczciwością [Vinohrad-

nik, Tworzyk 2013] wskutek czego rolnicy ci tracą możliwości korzystania z rabatów przy zakupie środków do produkcji, negocjowania cen sprzedaży z odbiorcami, a także korzystania ze środków finansowych w ramach działań wspierających grupy producentów. W efekcie stają się coraz mniej konkurencyjni na rynku, czego skutkiem są niższe dochody rodziny rolnika.

Podsumowanie

Silna konkurencja na rynku produktów rolniczych sprawia, że drobni producenci mają duże problemy ze zbytem swoich produktów, co obniża dochodowość ich gospodarstw. W tych warunkach znaczenia musi nabierać zespołowe działanie producentów, umożliwiające uatrakcyjnienie oferty rynkowej dla dużych odbiorców. Większa ilość oferowanych produktów, lepszych jakościowo z możliwością zachowania ciągłości dostaw, jest bardziej interesująca dla giełd towarowych, dużych hurtowni, czy wreszcie sieci supermarketów, niż oferta pojedynczego rolnika. Działania integrujące rolników od wielu lat są podejmowane w krajach o rozdrobnionym rolnictwie, bądź w tych kierunkach działalności, w których stosuje się pracochłonne technologie. W Polsce podstawy prawne, na podstawie których mogą być tworzone grupy i mogą uzyskać pomoc finansową zawarte zostały w ustawach Sejmu RP z roku 2000. Od akcesji Polski do UE istnieje wsparcie w ramach działania „Grupy producentów rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (podobnie jak w ramach PROW 2004-2006). Ponadto grupy producentów, jako osoby prawne mogą starać się o pomoc w ramach innych działań, przez co środki mogą być kierowane na różne potrzeby grupy. Liczba zarejestrowanych grup stale rośnie. Jak już wspomniano, obecnie najwięcej grup producentów rolnych istnieje w województwach: wielkopolskim, dolnośląskim i kujawsko-pomorskim. Najmniej zorganizowani są producenci rolni w województwach: świętokrzyskim i małopolskim, gdzie liczba grup jest najmniejsza.

Wysokość pomocy dla grup w ramach PROW z każdym rokiem i okresem finansowania wzrasta, zarówno w wartościach bezwzględnych jak i w przeliczeniu na jedną decyzję. Jest to związane zarówno z powstawaniem nowych grup jak i z większą znajomością możliwości pozyskania środków. Wpływ na wyższą świadomość i zarazem odwagę w składaniu wniosków przez grupy producentów mają niewątpliwie doradcy rolniczy, media oraz przykłady innych grup producentów.

Najwyższy udział w pozyskiwaniu środków przez grupy producentów mają województwa: wielkopolskie, dolnośląskie i kujawsko-pomorskie. Są to województwa o najbardziej prężnym rozwoju

grup producentów, najniższy udział w przyznanych a jednocześnie wypłaconych środkach mają województwa o najbardziej wadliwej strukturze agrarnej tj. woj. małopolskie, świętokrzyskie, lubelskie i podkarpackie. W tych też województwach powstało najmniej grup producentów. Wśród właścicieli drobnych gospodarstw ciągle istnieje pewna wzajemna nieufność do zawiązywania współpracy. W efekcie stają się coraz mniej konkurencyjni na rynku, czego skutkiem są niższe dochody rodziny rolnika. Niezbędna jest tu wzmożona praca różnych organizacji wiejskich, a szczególnie doradców rolniczych, głównie z młodszym pokoleniem rolników, by uświadomić im korzyści z wzajemnej współpracy.

Bibliografia

Boguta W., 1997, *Marketing grupowy, wskazówki dla organizujących się grup producentów rolnych*. FSW, FAPA, PHARE, Warszawa.

Boguta W., 2001, *Grupy producentów rolnych – praktyczny przewodnik tworzenia i rozwoju grup producentów rolnych*, Fundacja Spółdzielczości Wiejskiej, Włocławek.

Brzozowski B., 2003, *Pomoc finansowa dla grup producenckich*. *Wieś i Doradztwo*. Nr 1, Marzec, Kraków.

Brzozowski B., 2008, *Podstawy gospodarki spółdzielczej*, Wydawnictwo UR w Krakowie,

Organizowanie się gospodarze polskich rolników po 1990 r. 2010, Krajowa Rada Spółdzielcza, Red. Marcin Martynowski, współpraca Witold Boguta, Warszawa

Siekierski Cz., Kuśnierek C., 1999. *Organizacje producenckie w aspekcie prawodawstwa Unii Europejskiej*. FAPA Warszawa.

Vinohradnik K., Tworzyk A., 2013, *Postawy rolników wobec idei spółdzielczości*. *Wieś i Doradztwo*. Nr 3-4, Lipiec, Grudzień, Kraków.

Akty prawne:

Ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 88, poz. 983, z późn. zm.)

Strony internetowe:

www.arimr.gov.pl

www.ksow.gov.pl

dr inż. Bronisław Brzozowski

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa

Jan Siekierski

Strategia rozwoju rolnictwa, rybactwa i obszarów wiejskich w Polsce w perspektywie 2020 roku

Wstęp

Strategia w znaczeniu ekonomicznym zawiera treści odnoszące się do rozwoju społeczno-gospodarczego w prospektywnym podejściu do tego tematu. Dotyczyć może rozwoju kraju, regionu, gminy, bądź też szerzej – różnych aspektów przestrzennych, np. rozwoju obszarów wiejskich, miejskich, przemysłowych, itp. W innym jeszcze ujęciu strategia może być skupiona na rozwoju sektorów, np. rolno-spożywczego, energetycznego, działów gospodarki, np. rolnictwa, przemysłu wydobywczego i energetyki.

Strategia wytycza cele ogólne i szczegółowe, które mają być przedmiotem realizacji. Dlatego znajdzie odzwierciedlenie w działaniach programowych i planistycznych, podlegając konkretyzacji w sformułowanych założeniach polityki gospodarczej i jej instrumentach. W społeczeństwie demokratycznym propozycje w nich zawarte wymagają akceptacji w organach przedstawicielskich, takich jak parlament i instytucje samorządu terytorialnego.

Celem niniejszego opracowania jest prześledzenie w historycznym ujęciu okresu transformacji gospodarczej i integracji Polski ze Wspólnotami Europejskimi, realizowanych strategii i programów, oraz zadań planistycznych rozwoju rolnictwa i wsi w latach 1990-2020. Uwzględniając konkretne uwarunkowania przemian, przyjmowano różne koncepcje strategiczne rozwoju w świetle działań organizacyjno-instytucjonalnych, w tym zarówno w okresie przedakcesyjnym, okresie transformacji, jak i po uzyskaniu pełnego członkostwa w Unii Europejskiej z dniem 1 V 2004 r. Od strony merytorycznej zwrócona także zostanie uwaga na kwestie o zasadniczym znaczeniu w tych strategiach – ochrony zasobów i środowiska, bezpieczeństwa żywnościowego, ekologizacji produkcji, równowagi i wielofunkcyjnego rozwoju, również w kontekście kompatybilności z wymogami unijnymi, w tym zwłaszcza Wspólnej Polityki Rolnej UE [1]. Ważnym elementem tych rozważań, będzie poprzedzenie ich omówieniem stanu polskiego sektora rolno-spożywczego w świetle informacji o stanie tego sektora w UE zarówno przed, jak i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej [2].

Źródła materiałów wykorzystane w prezentowanej pracy pochodzą głównie z dokumentów planistycznych związanych z przygotowaniem i opracowaniem strategii rozwojowych, a także z opracowań naukowych, w tym o zbliżonym temacie. Będą w tym zakresie zastosowane m.in. syntetyczne opracowania tabularyczne, pochodzące ze źródeł literaturowych.

Sektor rolno-spożywczy i obszary wiejskie przed i po akcesji Polski do Unii Europejskiej

Znaczenie polskiego rolnictwa w UE wynika z znacznego udziału w powierzchni (7,2% areалу 27 krajów), 6 miejsca w produkcji rolniczej (2009 r.), a użytki rolne zajmują około 10% ich areálu Wspólnoty, co stawia nas na 3 miejscu w UE [2]. Ludność Polski w 2009 r. wynosiła 7,7% jej ogółu w Unii, zaś ludność rolnicza aż 25,7% (pierwsze miejsce w Europie). Zmniejsza się udział rolnictwa w PKB wynosząc około 3% w 2009 r., podobnie jak i w innych krajach. Znaczenie Polski w produkcji rolniczej UE w przyjętych dla celów porównawczych latach 2000 i 2009 ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Udział i miejsce rolnictwa i ludności Polski w UE w latach 2000 i 2009

Wyszczególnienie	2000		2009	
	Udział Polski w %		Miejsce Polski w %	
	15 krajów	27 krajów	15 krajów	27 krajów
1. Powierzchnia	9,7	7,2	6	6
w tym: użytki rolne	13,1	10,1	3	3
2. Ludność	10,1	7,7	6	6
w tym: rolnicza	•	25,7	1	1
3. Produkcja:				
- żyta	73,7	37,6	2	2
- ziemniaków	48,7	15,5	1	2
- jabłek	13,6	21,6	4	1
- mięsa	8,0	8,3	6	5
- mleka krowiego	9,7	8,2	5	5
- jaj kurzych	8,0	9,0	7	5
4. Pogłowie:				
- bydła	7,4	6,4	7	7
- trzody chlewnej	14,0	9,3	3	4

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 36)

Tabela 2. Ludność rolnicza i ludność zawodowo aktywna w rolnictwie Polski i UE w latach 2000-2009

Wyszczególnienie	Ludność rolnicza					Ludność aktywna zawodowo w rolnictwie				
	tys.		2009/ 2000 %	% ogółu ludności		tys.		2009/ 2000 %	% ogółu ludności	
	2000	2009		2000	2009	2000	2009		2000	2009
UE-27	30 978,0	2 252,70	-27,3	6,4	4,5	14 955,0	11 090,0	-25,8	3,1	2,2
Polska	7 270,0	5 798,0	-20,2	19,0	15,2	3 763,0	3 036,0	-19,3	9,8	7,9

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 29)

Z przedstawionych danych wynika, że zajmujemy w UE pierwsze miejsce w produkcji jabłek, drugie – ziemniaków i żyta. Również w produkcji jaj, trzody chlewnej i mleka lokujemy się w ścisłej czołówce.

Zasoby pracy w rolnictwie polskim na tle całej UE w sposób bardziej szczegółowy ilustruje tabela 2. W 2009 r. w UE było 22,5 mln ludności rolniczej, tj. 4,5% ogółu ludności, zaś w Polsce 5,8 mln (15,2%) ogółu. Ludność rolnicza w Polsce stanowiła 25,7% tej ludności w UE. W ciągu 10 lat spadek ludności rolniczej, jak i ludności aktywnej zawodowo w rolnictwie był zbliżony i wynosił około 20%. W polskim rolnictwie pracuje około 3 mln osób, a w całej Unii – 11 mln. Tempo zmian w tym okresie było większe w UE aniżeli w kraju. Z ustaleń autorów opracowania [2] wynika, że w latach 2007-2008 dynamika zmian środków trwałych brutto w rolnictwie w Polsce i krajach UE-27 była podobna, zaś w 2009 r. u nas była wyższa (tabela 3).

Tabela 3. Dynamika zmian środków trwałych brutto w rolnictwie Polski i UE w latach 2007-2009

Wyszczególnienie	Środki trwałe brutto w rolnictwie 2005 = 100		
	2007	2008	2009
UE-27	122,1	131,8	112,7
Polska	121,1	135,1	144,0

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 29)

Relacje między zasobami a nakładami czynników produkcji w rolnictwie w 2010 r. wskazują na duże różnice między średnią unijną a Polską i są niekorzystne dla naszego rolnictwa (tabela 4).

Tabela 4. Relacje między zasobami i nakładami czynników produkcji w rolnictwie Polski i UE w

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR* na 1 AWV** (w ha)	Wartość nakładów kapitałowych (zużycie pośrednie i amortyzacja) na 1 AWU (w tys. euro)	Wartość nakładów kapitałowych (zużycie pośrednie i amortyzacja) na 1 ha UR*
UR	16,4	25,8	1 572,0
Polska	7,7	7,3	941,0

Uwagi: * użytki rolne, na których prowadzona jest rolnicza produkcja roślinna; ** dane dla 11 krajów pochodzą z 2009; 1 AWU – roczna jednostka pracy przyjęta przez GUS, wynosi 2120 godz. pracy w roku (265•8 godz.)

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 33)

Udział polskiego rolnictwa w produkcji UE-27 w 2010 r. wyniósł 5,6%, a w nakładach pracy w tys. euro na 1 AWU naszego rolnictwa do średniej unijnej około 31%, co w produktywności zasobów ziemi liczonej w euro na 1 ha UR stanowi blisko 2/3 średniej unijnej.

Interesująco przedstawiają się zmiany w strukturze agrarnej Polski w porównaniu z krajami UE-27, aktualizowane przez autorów [2] w dość krótkim okresie 2005-2009 (tab. 5).

Tabela 5. Struktura agrarna gospodarstw w Polsce i UE-27 w latach 2005-2009

Wyszczególnienie	2005					2009				
	Ogółem	w tym ha				Ogółem	w tym ha			
		< 5	5-20	20-50	>50		< 5	5-20	20-50	>50
Liczba gospodarstw według grup obszarowych (w tys.)										
UE-27	14 482,0	10 349,0	2 616,0	826,0	692,0	13 700,0	9 645,0	2 553,0	804,0	698,0
Polska	2 476,0	1 751,0	608,0	96,8	20,7	2 391,0	1 637,0	629,0	101,0	23,6
Struktura gospodarstw rolnych wg grup obszarowych (w %)										
UE-27	100,0	71,5	18,0	5,7	4,8	100,0	70,4	18,6	5,9	5,1
Polska	100,0	70,7	24,6	3,9	0,8	100,0	68,5	26,3	4,2	1,0

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 37)

Tabela 6. Przemysł spożywczy w Polsce na tle UE w latach 2000-2008

Wyszczególnienie	Realna wartość produkcji w mld euro		Zmiana 2008/2000 w %	Liczba firm w tys.		Zmiana 2008/2000 w %
	2000	2008		2000	2008	
UE-27	705,5	904,0	28,1	326,8	301,0	- 7,9
Polska	44,1	66,9	51,7	21,9	16,1	-26,5

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 54)

Tabela 7. Zatrudnienie i wydajność pracy w przemyśle spożywczym w latach 2000-2008

Wyszczególnienie	Zatrudnienie (w tys. osób)			Wydajność pracy (w tys. euro/1 zatrudnionego)			
	2000	2008	Zmiana w %	2000	2008	Realny wzrost	Zmiana w %
UE-27	4 815,2	4 579,2	-4,9	146,5	197,5	51,0	34,8
Polska	448,0	443,3	-1,0	98,4	150,9	52,5	53,4

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 57)

Z danych zamieszczonych w tabeli 5 wynika silne rozdrobnienie gospodarstw rolnych. W 2009 roku polskie gospodarstwa stanowiły 17,5% ogółu w UE w liczbie 2 391 tys. Obiekty rolne 5-ha stanowią ponad 70% z niewielką zmianą w 2009 r. wobec 2005 r. (podobnie w całej UE). Gospodarstwa 5-20 ha stanowiły w Unii w 2009 r. 18,6% (w Polsce 26,3%) wobec 18% w 2005 r. (w Polsce 24,6%). Gospodarstwa 20-50 ha i powyżej 50 ha stanowią tylko kilka procent w ogólnej ich liczbie zarówno w Polsce i UE.

Analizując sytuację w polskim przemyśle spożywczym na tle UE-27 zwrócić należy uwagę na wartość produkcji i jej zmiany w latach 2000-2008, strukturę podmiotową przemysłu spożywczego, zatrudnienie oraz wydajność w tej gałęzi gospodarki. Realną wartość produkcji w mld euro przemysłu spożywczego i jej zmiany w latach 2000-2008 wraz ze zmianami w liczebności przedsiębiorstw przedstawia tabela 6.

Przemysł spożywczy w Polsce w przyjętych latach dynamicznie rozwijał się w tempie wyższym od całej UE. Polska stała się szóstym producentem żywności we Wspólnocie, ustępując tylko Niemcom, Francji, Włochom, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii, a jej udział w produkcji ogólnej UER zwiększył się w latach 2000-2008 do 7,4%. Liczba przedsiębiorstw zmniejszyła się w przyjętych latach zarówno w UE, jak i w Polsce, jednakże u nas ponad trzykrotnie więcej.

Struktura podmiotowa wskazuje na większy udział firm dużych w UE, bo 52,1% w 2003 r. i 51,5% w 2008 r., podczas gdy w Polsce odpowiednio: 43,5% i 5,1%.

Z kolei firmy średnie w powyższym ujęciu stanowiły: UE 26% i 26,9%, Polska 31% i 28%, zaś małe i mikro: UE 21,9% i 21,6%; Polska 25,5% i 20,8%.

W przyjętych latach nastąpił wzrost koncentracji w przemyśle spożywczym UE i Polski ze znacznym udziałem korporacji transnarodowych, niestety przy rosnącym nadmiernym udziale praktyk monopolistycznych i transferze zysków za granicę, a także eliminacji z rynku wielu firm krajowych, a w konsekwencji wzroście bezrobocia. Zatrudnienie i wydajności pracy w przemyśle spożywczym Polski i UE w latach 2000 i 2008 obrazuje tabela 7.

Jak wynika z danych tabeli 7, zatrudnienie w przemyśle spożywczym krajów UE zmniejszyło się blisko o 5%, a w Polsce o 1% w przyjętych latach. Oceniając efektywność działalności gospodarczej przez pryzmat wydajności pracy, można zauważyć jej wyższą realną wartość i dynamikę w Polsce aniżeli w UE jako całości w w/w latach.

Analiza zmian zachodzących na obszarach wiejskich widoczna jest w demografii, oraz poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Z raportu Eurostatu dla Komisji Europejskiej sytuację w zakresie grup ludności ilustruje tabela 8.

Ludność wiejska w UE stanowi 23% jej ogółu, wobec 38% w Polsce. Zwraca uwagę grupa ludności pośredniej, czysto związanej z pracą poza rolnictwem, a zamieszkującą na wsi. Ich odsetek jest zbliżony w Polsce do średniej unijnej (35%).

Wzrost dochodu narodowego w Polsce dokonał

Tabela 8. Ludność w Polsce i UE według nowej typologii unijnej (stan na 01.01.2011 r.)

Wyszczególnienie	Ludność w tys. osób			Procent ogółu ludności		
	miejska	pośrednia	wiejska	miejska	pośrednia	wiejska
UE-27	206 683,0	177 293,0	117 464,0	42,0	35,0	23,0
Polska	10 814,0	12 965,0	14 421,0	28,0	34,0	38,0

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 49)

się w istotny sposób pod wpływem zmian w dochodach ludności wiejskiej. Zmiany w PKB na osobę w Polsce i UE-27 w latach 2000-2011 obrazuje tabela 9. Jak wynika z danych tabeli 9, zmniejszył się dystans wobec średniego poziomu PKB w krajach UE-27 o 17 punktów w latach 2000-2011.

Tabela 9. Dynamika zmian PKB w Polsce i UE w latach 2000–2011

Wyszczególnienie	2000	2004	2007	2009	2011
UE-27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Polska	48,0	51,0	54,0	61,0	65,0

Źródło: (Chechelski i in. 2012, s. 50)

Dysproporcje dochodów między mieszkańcami miast i wsi zmniejszyły się z 51,4% do 40,1% w latach 2004-2010, a dochody ludności wiejskiej wzrastały szybciej niż miejskiej pod wpływem dotacji, które tworzą ponad połowę dochodów rolników. ARiMR wypłaciła rolnikom w 2004 r. do końca maja 2012 r. ponad 139 mld zł, z tego 76,8 mld zł stanowiły dopłaty bezpośrednie, a około 62,5 mld zł środki z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 [2, s. 51]. Napływ tak dużych środków finansowych przyczynił się do znacznego postępu w rozwoju i przemianach polskiego rolnictwa i wsi w wyniku prowadzonej w UE Wspólnej Polityki Rolnej [3].

Reasumując, można stwierdzić, że rolnictwo polskie ma istotne miejsce i znaczenie w rolnictwie UE, chociaż na przestrzeni ostatnich 10 lat nie zaszły w nim zasadnicze zmiany w zakresie wielkości zasobów, jak i w relacjach między kapitałem, pracą i ziemią. Rolnictwo nasze jest jeszcze mało konkurencyjne, gdyż występuje w nim niska produktywność ziemi i pracy. Nadal występuje niekorzystna struktura agrarna, stąd produkcja na małą skalę, w konsekwencji niska wydajność i dochody.

Zdecydowanie korzystniej przedstawia się sytuacja w polskim przemyśle spożywczym, o czym świadczy liczące się miejsce w produkcji żywności, wysoka dynamika rozwojowa i koncentracja produkcji, wzrastająca konkurencyjność oraz nowoczesność.

Do pozytywnych przemian m.in. pod wpływem środków z funduszy strukturalnych UE należy zaliczyć rozwój obszarów wiejskich, oraz rolnictwa, chociaż tempo tych zmian uważane jest za zbyt wolne, zwłaszcza w zakresie struktury agrarnej.

Retrospektywne spojrzenie na strategię rozwoju rolnictwa i wsi w początkowym okresie transformacji systemowej i stowarzyszenia z UE

W okresie początkowym transformacji sytuacja w kraju i gospodarce, a zwłaszcza w rolnictwie przedstawiała się niekorzystnie, nie sprzyjając niezbędnym i podjętym reformom. Tak więc lata 1990-1992 to okres

recesji, a także w rolnictwie głębokiej dekonunktury (1993-1994). W następnych dwóch latach sytuacja na wsi uległa pewnej poprawie, dzięki sprzyjającym warunkom zewnętrznym, uzyskując nawet dość znaczny wzrost produkcji rolniczej. Jednakże w kolejnym 1995 r. i dalszych latach koniunktura w rolnictwie ponownie uległa załamaniu w związku z zaistniałymi niekorzystnymi warunkami meteorologicznymi (powódź). W przyjętej dla Polski od 1990 r., a więc rozpoczęcia transformacji gospodarczej według koncepcji "strategii szokowej" Leszka Balcerowicza, przystąpiono do urynkwienia produkcji rolnej wraz z powołaniem Agencji Rynku Rolnego (ARR). Rozpoczęto także działania na rzecz przemian strukturalnych i funkcjonalnych. W pierwszym ujęciu oznaczało to przekształcenia własnościowe, tworząc z dniem 1 I 1993 r. instytucję do tego celu: Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa (AWR SP), obecnie działająca pod nazwą Agencja Nieruchomości Rolnej. W drugim ujęciu – podobnie jak w całej gospodarce – przywrócono w gospodarce rolnej ekonomiczne mechanizmy samoregulacji rynkowej.

Koncepcja neoliberalna przemian gospodarczych zastosowana w rolnictwie w warunkach szczególnie niekorzystnej sytuacji tego sektora w tym czasie, musiała przynieść dalsze pogorszenie warunków gospodarowania i życia ludności rolniczej. Tym bardziej, że znaczna część ludności dwuzawodowej, pochodząca z silnie rozdrobnionego rolnictwa, zaczęła szybko powiększać przeludnienie agrarne wsi wraz z szybko wzrastającym bezrobociem w kraju.

W świetle wyżej przedstawionych faktów prof. Augustyn Woś z Instytutu Ekonomiki Rolnej w Warszawie sformułował w 1992 r. i opublikował w „Ekonomiście” nr 3 z 1994 r. „Strategię rozwoju sektora żywnościowego w Polsce” [4]. Nowa ekipa rządowa w 1993 r. dokonała reorientacji polityki gospodarczej, uwzględniającej większą rolę interwencjonizmu państwowego, szczególnie w rolnictwie (zgodnie z sugestią zawartą w koncepcji prof. A. Wosia). Znalazło to odzwierciedlenie w programie opracowanym przez Grzegorza Kołodkę pt. „Strategia dla Polski” i przyjętym do realizacji przez rząd w 1994 r. dokumencie „Założenia polityki społeczno-gospodarczej dla wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do 2000 roku”, opracowanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. W zmienionym podejściu programowym do rolnictwa i wsi, uwzględniającym cele długookresowe w polityce interwencyjnej państwa główną uwagę skupiono na następujących zadaniach [5]:

- przyspieszeniem przemian strukturalnych i modernizacyjnych w rolnictwie,
- uwzględnienie unijnych zaleceń i działań w kierunku głoszonej, nowej koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju wsi dla tworzenia miejsc pracy na wsi poza rolnictwem.

W większym stopniu niż dotychczas położono nacisk na ożywienie inwestycji, produkcji i dochodów rolniczych, unowocześnienie rolnictwa, rozwój infrastruktury, lepsze wykorzystanie potencjału produkcyjnego wsi

i rolnictwa, aktywną promocję eksportu, bezpieczeństwo żywnościowe, większą pomoc finansową państwa, a także UE.

Równoległe z dokonującymi się przemianami rynkowymi, postępująca integracja europejska wraz ze stowarzyszeniem z Unią od 1994 r., wymagały podjęcia pilnych działań dostosowawczych do wymogów unijnych, przyjętych w Maastricht z wykorzystaniem dla tych celów środków finansowych UE. Dlatego z dniem 28 I 1997 r. Sejm uchwalił „Narodową Strategię Integracji” ze wskazaniem najważniejszych zadań do wykonania w rolnictwie i gospodarce żywnościowej w świetle przygotowanej nowej strategii na dalsze lata.

Średniookresowa strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich przyjęta została przez Radę Ministrów w dniu 21 IV 1998 r. Wcześniej, bo 25 III 1998 r. Komisja Europejska przedstawiła dokument pt. „Partnerstwo dla członkostwa” wytyczający priorytety w działaniach dostosowawczych oraz formy dalszego wspierania finansowego przemian w rolnictwie w obrębie funduszy przedakcesyjnych. W tym samym roku i miesiącu Komisja zaakceptowała projekty reform finansów i założenia WPR pod nazwą „Agenda 2000”. Wcześniej obowiązywały w UE określone w 1992 r. w „Reformie Mc Sharrego”, korygujące zapisy o rolnictwie w „Traktacie z Maastricht”. „Agenda 2000” zredukowała wsparcie cenowe (I filar) i wprowadziła zmiany w funduszach strukturalnych (II filar) oraz położyła nacisk na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, oraz ochronę środowiska. W strategii, zgodnej z wymogami WPR przyjęto w zapisie następujące, najważniejsze cele i zadania [6]:

- restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa,
- stworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju, zgodnego z wymogami ekorozwoju,
- kształtowanie lepszych warunków życia i pracy ludności na wsi,
- wielofunkcyjny rozwój wsi dla uzyskiwania alternatywnych źródeł dochodów z pracy pozarolniczej na wsi,
- rozwój technicznej i społecznej infrastruktury na wsi.

W połowie 2000 r. Sejm zaakceptował „Długookresową strategię trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju” w perspektywie 2025 r., z odpowiednimi zapisami odnoszącymi się do rolnictwa i obszarów wiejskich.

Pełne członkostwo Polski w UE i program rozwoju wsi i rolnictwa w NPR na lata 2004-2006

Z dniem 1 V 2004 r. Polska stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej. Dla uzyskania środków z funduszy strukturalnych zobowiązana była (tak jak i inne kraje członkowskie) do opracowania Narodowego Planu Rozwoju. W planie na lata 2004-2006 wskazano cel główny (strategiczny) tj. rozwijanie konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, oraz 3 cele szczegółowe: pomoc finansowa dla regionów

o niskim poziomie rozwoju, pomoc dla obszarów strukturalnie zaniedbanych, oraz na modernizację i kształcenie. Szczegółowe cele i zadania dotyczące także rolnictwa i wsi zawarto w Zintegrowanych Programach Operacyjnych Rozwoju Regionalnego (ZPORR), Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) oraz SPO: Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich oraz SPO: Rybactwo i przetwórstwo ryb. ZPORR składał się z 4 osi rozwojowych, uwzględniających następujące priorytety w sektorze rolno-spożywczym:

- wspieranie zmian i dostosowań w rolnictwie,
- zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i ochrona środowiska,
- rozwój i dostosowanie przetwórstwa artykułów rolnych do norm unijnych.

SPO Restrukturyzacja... zawierał zadania:

- restrukturyzację i modernizację sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich,
- ochronę środowiska i gospodarki wodnej oraz zasobów ludzkich.

Z kolei PROW zawierał 10 działań, w tym: renty strukturalne, wspieranie rolnictwa na obszarach o niekorzystnych warunkach i gospodarstwach niskotowarowych, przedsięwzięcia rolno-środowiskowe i poprawa dobrostanu zwierząt, wspieranie grup producentów, a także rozwój rolnictwa ekologicznego, ochrona różnorodności biologicznej, środowiska i krajobrazu, oraz zalesienia słabych gleb [7].

Rozwój rolnictwa i wsi w założeniach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013

Przed 2005 r. podjęto w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego prace studyjne nad kolejnym NPR. Wraz z wyborami do Sejmu oraz zmianą ekipy rządowej jesienią 2005 r., ustalono potrzebę dokonania istotnych zmian i korekt w tym projekcie. W konsekwencji nowy dokument pod nazwą Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO) na lata 2007-2013 przyjęto do realizacji w 2006 roku. Równocześnie przygotowano spójną z ww. Narodową Strategię Rozwoju Regionalnego, oraz dwa opracowania kompatybilne z NSRO opracowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, a mianowicie: Strategię rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa, oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Dokumenty te stanowią kontynuację działań planistycznych w krajach UE, zapoczątkowanych w latach 2004-2006, a więc z chwilą przystąpienia Polski do tej organizacji, jako pełnoprawny członek.

Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013

Przygotowana została przez MRiRW w świetle wymogów i dokumentów strategicznych UE, a mianowicie:

- wytyczne UE dla polityki rozwoju obszarów wiejskich w kontekście nowych założeń Wspólnej Polityki Rolnej (WPR),
- weryfikacja Strategii Lizbońskiej,
- wytyczne dla rozwoju sektora rybołówstwa.

Strategia zawiera 8 rozdziałów [7, s. 114]:

- I. Ewolucja polityki rolnej,
- II. Charakterystyka obszarów wiejskich i rolnictwa,
- III. Rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa do 2020 r. – próba prognozy,
- IV. Cele i priorytety strategii – uzasadnienie wyboru,
- V. Działania służące realizacji celów i priorytetów,
- VI. Aspekty regionalne Strategii,
- VII. Monitorowanie i ocena realizacji Strategii,
- VIII. Ramy instytucjonalne i finanse.

Cel nadrzędny Strategii zakłada poprawę warunków życia i pracy mieszkańców wsi, poprzez wzrost gospodarczy z uwzględnieniem wymogów ochrony środowiska. Cele szczegółowe sformułowano następująco:

- wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich przez różnicowanie działalności w celu zapewnienia alternatywnych źródeł dochodów, dla zmniejszenia bezrobocia, w tym strukturalnego na wsi,
- poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- wzmocnienie przetwórstwa rolno-spożywczego w kierunku poprawy jakości i bezpieczeństwa żywności.

Warto zauważyć, że z dziewięciu ustalonych priorytetów, pięć dotyczy rozwoju obszarów wiejskich i ochrony środowiska. Charakter priorytetowy miały także działania służące poprawie efektywności i dochodowości gospodarki rolnej poprzez ich modernizację i zmiany strukturalne. Ważną rolę przypisano także poprawie struktury społecznej i technicznej na obszarach wiejskich oraz rozwój instytucjonalny obsługi wsi i rolnictwa.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Projekt PROW na 2007-2013 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 VIII 2006 roku i przekazany Komisji Europejskiej w dniu 11 sierpnia tego roku w celu rozpoczęcia uzgodnień dotyczących finansowania działań z funduszy UE. W programie przyjęto 4 cele główne wraz z przypisanymi im działaniami osi priorytetowych [8, s.6]:

1. poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
2. poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich,
3. jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej,
4. LEADER (współpraca międzyregionalna i lokalne strategie rozwoju).

PROW 2007-2013 uwzględniał w jednym spójnym programie połączenie instrumentów finansowych rozwoju obszarów wiejskich z sektorowymi progra-

mami operacyjnymi rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej na obszarach wiejskich.

Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020

Strategia przyjęta została przez Radę Ministrów 25 kwietnia 2012 r., a przygotowana w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Z kolei 24 stycznia 2013 r. Minister Rozwoju Regionalnego wydał opinię o jej zgodności z „Średniookresową Strategią Rozwoju Kraju 2020” [9, s. 133-150]. Z tymi dokumentami w bezpośredniej relacji pozostaje dziewięć zintegrowanych strategii służących realizacji celów głównych i szczegółowych w gospodarce w przyjętych latach. Opracowania powyższe nawiązują do dokumentu przyjętego przez Radę Ministrów wcześniej, bo 26 kwietnia 2011 r., „Krajowego Programu Reform”, kompatybilnego ze „Strategią Europa 2020” UE.

Strategia (SZRWRiR) ta składa się z trzech rozdziałów merytorycznych i dwóch załączników [10]:

- Rozdział I: Streszczenie diagnozy sytuacji i programy trendów rozwojowych,
- Rozdział II. Główne założenia Strategii,
- Rozdział III. System realizacji Strategii,
- Załącznik 1. Diagnoza sytuacji z uwzględnieniem stanu środowiska i zróżnicowań przestrzennych wraz z prognozą trendów rozwojowych,
- Załącznik 2. Streszczenie wyników niezależnych ocen strategii.

Diagnoza sytuacji z uwzględnieniem stanu środowiska i zróżnicowań przestrzennych, prognoz rozwojowych oraz analizy SWOT

Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo są głównymi rodzajami działalności, które realizują cele związane z ochroną zasobów naturalnych. Obszary wiejskie są miejscem życia i wypoczynku polskiego społeczeństwa. Jednocześnie na obszarach tych prowadzone są różne rodzaje aktywności gospodarczej. Powszechnie uważa się, że w ramach wielofunkcyjności obszarów wiejskich główną ich funkcją jest produkcja żywności i ochrona środowiska. W opracowaniu wnikliwie przedstawiono na obszarach wiejskich stan kapitału ludzkiego i społecznego, działalność rolniczą i poza rolniczą, rozwój terytorialny i powiązania przestrzenne, infrastrukturę oraz stan środowiska naturalnego. Z kolei analiza SWOT pokazuje mocne i słabe strony obszarów wiejskich, rolnictwa i rybołówstwa, zbadane na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej i środowiskowej, oraz podobnie szanse i zagrożenia.

Polska podzielona jest na 16 województw, 314 powiatów, 65 miast na prawach powiatów i 2479 gmin. Obszary wiejskie stanowią około 90% całkowitej powierzchni kraju, zamieszkiwane przez blisko 40% ludności kraju. Gęstość zaludnienia na wsi wynosi 53 osoby na km². Przyrost naturalny w 2009 r. na wsi był wyższy niż w miastach. W 2010 r. ludność w wieku

przedprodukcyjnym stanowiła 21,2%, produkcyjnym 63,2% i poprodukcyjnym 15,6%. Na obszarach wiejskich w 2011 r. w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybołówstwie pracowało 12,3% ogółu pracujących w Polsce. Liczba pracujących w tym samym ujęciu w przeliczeniu na 100 ha wynosiła 13,9 (wobec 8,3 według średniej dla UE). Liczba UR na pełnozatrudnionych odpowiednio 10,6, wobec 6,4 w UE. W samym rolnictwie natomiast jako ludność rolnicza 7,9% i aktywna zawodowo 15,2%, tj. odsetek ogółu ludności w 2009 r. (w UE poniżej 4%). Wciąż mały odsetek ludzi zamieszkałych na wsi pracuje w państwowych zakładach. W 2011 r. w swoich rolniczych gospodarstwach rolnych pracowało wyłącznie lub głównie 221,6 tys. osób, tj. 39,4 % ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej zamieszkałej z użytkowników gospodarstw.

Według ustaleń prognostycznych, na wsi do 2020 r. nastąpią pozytywne zmiany demograficzne, związane ze wzrostem liczby ludności oraz dodatnim saldem migracji zagranicznych. Problemem pozostaje na wsi jakość kapitału ludzkiego (słaby dostęp do usług), oraz niekorzystna struktura wykształcenia ludności wiejskiej. Szacuje się także, że 0,5–1,4 mln osób nie znajduje zatrudnienia poza rolnictwem, a wskaźnik zagrożenia ubóstwem na wsi jest większy niż w miastach. Sprzyja temu procesowi bariera komunikacyjna i różnice rozwojowe międzyregionalne, oraz miasto – wieś.

Na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców wsi istotny wpływ wywiera sektor rolno-spożywczy. Warto jednak zauważyć, że zwłaszcza pozycja przemysłu spożywczego w Polsce jest silniejsza niż w innych krajach UE. Przemiany w przetwórstwie zachodzą jednak szybciej w powiązaniu ze zmianami w rolnictwie. Dlatego wskazuje się w diagnozie na potrzebę zapewnienia zrównoważonego rozwoju całego sektora rolno-spożywczego. Zwraca się także większą uwagę na kwestie rozwoju infrastruktury transportowej, której niedorozwój na obszarach wiejskich jest poważną barierą rozwoju przedsiębiorczości oraz mobilności pracujących (dojazdy do pracy). Podobnie rzecz wygląda ze stanem potencjału energetycznego i sprawności linii przesyłowych. Także poziom wdrożenia technologii informatyczno-telekomunikacyjnych na wsi jest bardzo niski.

W diagnozie stwierdza się, że w perspektywie 20 lat znaczna część ziemi rolniczej będzie musiała być przeznaczona na tereny zurbanizowane, co zwiększy skalę działań niezbędnych na rzecz ochrony gleb o wysokiej jakości rolniczej i ekologii, a szerzej na rzecz ochrony środowiska naturalnego, oraz zasobów kulturowych w przestrzeni kraju. Położono w diagnozie dużą uwagę na rozwój zaplecza naukowo-badawczego i zwiększenie nakładów finansowych na ten cel.

Główne założenia strategii – cele, wizja, priorytety i kierunki interwencji państwa

Cel główny – poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i

potencjałów, w tym w rolnictwie i rybactwie – dla zrównoważonego rozwoju kraju. **Wizja** – obszary wiejskie w 2020 r. będą atrakcyjnym miejscem pracy, zamieszkania, wypoczynku i prowadzenia działalności rolniczej lub pozarolniczej, które w sposób komplementarny przyczynią się do wzrostu gospodarczego. Tereny te będą dostarczały dóbr, rynkowych i publicznych zachowaniem unikalnych walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych dla przyszłych pokoleń. Mieszkańcy wsi będą posiadać szeroki dostęp do edukacji, zatrudnienia, ochrony zdrowia, dóbr kultury i nauki, informatyki i infrastruktury technicznej. Obszary wiejskie zachowają swój unikalny charakter dzięki zrównoważonemu rozwojowi konkurencyjnego rolnictwa i rybactwa.

Cele szczegółowe:

- Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości,
- Cel 2. Poprawa warunków życia oraz ich dostępności przestrzennej,
- Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe,
- Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego,
- Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu.

Priorytety strategiczne:

- 1. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki,
- 2. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej,
- 3. Wzrost zatrudnienia, podniesienie jego jakości,
- 4. Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa,
- 5. Rozwój obszarów wiejskich,
- 6. Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej.

Z kolei zawarte w strategii **kierunki interwencji** stanowią zbiór działań, jakie należy podjąć, aby osiągnąć zamierzone cele na poziomie kraju, przy czym zróżnicowanie regionalne terenów wiejskich będzie determinowało hierarchię, oraz dobór kierunków interwencji w odniesieniu do potrzeb i szans rozwojowych danego regionu (obszaru).

System realizacji strategii – mechanizmy wdrażania, koordynacji i finansowania

System ten stanowi element szerszego systemu zarządzania rozwojem kraju. Oparty jest na wspólnych standardach uwzględniających zasady partnerstwa i współpracy, koordynacji, oraz zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju. W MRiRW opracowany został system koordynacji wdrażania strategii. Finanse przeznaczone w ramach budżetu ŚSRWiR, w tym wydatki na realizację każdej z dziewięciu zintegrowanych strategii rozwoju zostają ujęte w Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju (ŚSRK). Realizacja celów ŚSRWiR w dużym stopniu będzie zależeć od wsparcia w ramach

Polityki Spójności na lata 2014-2020. Blisko 31% całkowitego budżetu strategii będą stanowić środki z budżetu państwa, pozostałe będą pochodzić ze środków unijnych (około 40%), w tym 11% z budżetu jednostek samorządu terytorialnego. Struktura podziału budżetu na cele ŚSRWiR zakłada przeznaczenie około 28% na poprawę warunków życia ludności wsi i dostępności komunikacyjnej, około 20% na wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, również około 21% wzrost produktywności sektora rolno-spożywczego, 18,6% ochrony środowiska, oraz około 13% na bezpieczeństwo żywnościowe.

Zakończenie

Reasumując, w okresie przedakcesyjnym polskie rolnictwo i wieś znajdowały się w trudnym położeniu związanym z zaszłościami historycznymi, a także długotrwałą dekoniunkturą w rolnictwie oraz recesją w okresie początkowym transformacji systemowej. Realizowane wówczas strategie pozostawały w bezpośredniej relacji z wdrażanymi wówczas strategiami rozwojowymi kraju – partykularną Leszka Balcerowicza, a następnie „Strategią dla Polski” Grzegorza Kołodki.

Po okresie stowarzyszeniowym i wraz z wejściem Polski do UE z dniem 1 V 2004 r., jako pełnoprawny jej członek – polska gospodarka, w tym sektor rolno-spożywczy, a zwłaszcza jej ważny człon: przemysł rolno-spożywczy uzyskały nowe impulsy dynamicznego rozwoju. Przyczyniło się do tego niewątpliwie znaczące wsparcie finansowe przemian przez UE w ramach wcześniej funduszy przedakcesyjnych, a później funduszy strukturalnych. Płatności bezpośrednie są obecnie głównym instrumentem wspierania sektora rolnego w UE. Z uwagi na zróżnicowanie regionalne, należy zwrócić uwagę na to, że aby osiągnąć zamierzone cele na poziomie kraju, szczególnie ważny jest dynamiczny rozwój przetwórstwa żywności i eksport artykułów rolno-spożywczych, zwłaszcza do krajów unijnych. Dokonując w opracowaniu historycznego przeglądu działań strategicznych w polskim sektorze rolno-spożywczym, wskazano na miejsce i zmiany jakie zaistniały w tym sektorze przed i po akcesji Polski do Unii Europejskiej w ujęciu porównawczym do wielkości średniej unijnej (UE-27).

W prezentowanej pracy wskazano na znaczenie dla rozwoju kraju i rolnictwa wdrażania uzgadnianych z UE dokumentów – Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004-2006 oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013, a następnie przygotowanych oddzielnie dokumentów strategicznych dla rozwoju wsi, rolnictwa i całej gospodarki żywnościowej. Szczególną rangę wśród nich odgrywa: Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

W nowej perspektywie planistycznej UE i jej krajów członkowskich opracowano nowe dokumenty strate-

giczne w kontekście unijnej „Strategii Europa 2020”, a mianowicie: Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020, oraz kompatybilną z nią Średniookresową Strategię Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020.

Komisja Europejska przyjmując nowe założenia dla Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku wytyczyła główne kierunki działań strategicznych w obszarze wsi i sektora rolno-spożywczego, które wpisują się w cele polskiej polityki rolnej i znajdują w pełni odzwierciedlenie w wymienionych dokumentach. A zatem, dotyczą wzrostu produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, poprawy efektywności oraz ochrony środowiska naturalnego. Nowe instrumenty WPR i rozwoju obszarów wiejskich stwarzają również możliwości w większym stopniu niż dotychczas interwencji związanych z rozwojem usług na wsi i miejsc pracy w zatrudnieniu pozarolniczym. Niewątpliwie będzie to zależeć od istotnego postępu w rozwoju infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich. Problemem nadal pozostaje większe wsparcie, zwłaszcza finansowe przemian strukturalnych w rolnictwie, które nie mieszczą się obecnie w sposób zadowalający w rozwiązaniach przyjętych przez Unię Europejską w dopłatach bezpośrednich. Priorytetowym działaniem pomocowym w tych przemianach powinno być wsparcie o charakterze inwestycyjno-rozwojowym, gdy kluczowym wyzwaniem przyszłości dla sektora niezmiennie pozostaje bezpieczeństwo żywnościowe.

Bibliografia

1. Wspólna Polityka Rolna. <http://portalwiedzy.onet.pl/124553,,,wspolna.polityka.rolna,haslo.html>
2. Chechelski P., Grochowska R., Wigier M. 2012. Wyzwania i ograniczenia długookresowego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Wyd. IERiGŻ PiB, Warszawa, Nr 42.
3. <http://www.agro.eko.org.pl>
4. Woś A. 1994. Strategia rozwoju sektora żywnościowego w Polsce. Wyd. Ekonomista, s. 391.
5. Siekierski J. 1996. Procesy transformacji systemowej w rolnictwie i gospodarce żywnościowej w Polsce. Wyd. ZP-H Styrex, Kraków, s. 108.
6. Siekierski J. 2002. Rolnictwo i wieś polska wobec współczesnych wyzwań rozwojowych i integracyjnych. Wyd. MWSE w Tarnowie, s. 295.
7. Siekierski J. 2010. Rolnictwo i wieś przed i po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wyd. UR Kraków, s. 112-113.
8. Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013. 2007. Centrum Doradztwa Rolniczego. Brwinów, ss. 6-37.
9. Siekierski J. 2013. Strategie rozwoju Polski w latach 1990-2030. Wyd. ZN MWSE, Tarnów, T. 22, Nr 1., s. 133-150.
10. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020. 2012. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, ss. 157.

prof. dr hab. inż. Jan Siekierski
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Ekonomii Polityki Gospodarczej

Jacek Kostuch

Zmiany florystyczne w monokulturowych drzewostanach pochodzących z zalesień

Wstęp

Monokulturowe drzewostany, utworzone przez zalesienie, nie tylko z różną szybkością rosną i rozwijają się (w zależności od warunków siedliskowych i klimatycznych), ale też naturalizują, co odbywa się przez spontaniczne wnikanie do nich roślinności, tworzącej strukturę warstwową, jaka występuje w naturalnych ekosystemach leśnych. Badania stanu roślinności w różnych drzewostanach, powstałych w latach 90. ubiegłego wieku są przedmiotem niniejszego opracowania. Ich celem jest pokazanie jak wyglądają te monokulturowe drzewostany po około 20 latach od ich wprowadzenia.

Lokalizacja badań i metoda

Drzewostany, w których dokonano rejestracji roślinności w czerwcu i lipcu 2013 r., znajdują się w dwóch miejscowościach, a mianowicie:

- na zrehabilitowanych terenach byłej kopalni siarki w miejscowości Jeziórko należącej do gminy Grębów w województwie podkarpackim oraz
- w zlewni rzeki Lizy w mieście Suraz w województwie podlaskim.

Zarówno w pierwszej jak i drugiej lokalizacji, występują gleby lekkie, piaszczyste z niewielką domieszką gliny. Zrehabilitowany teren po eksploatacji siarki jest płaski, natomiast obszar porośnięty lasem objęty badaniami w Suraz, znajduje się na płaskim grzbiecie wyniesienia przydolinowego, po lewobrzeżnej stronie rzeki Lizy. Monokulturowe zalesienia, wykonane zostały następującymi gatunkami drzew: brzozą brodawkowatą (*Betula pendula*), sosną pospolitą (*Pinus sylvestris*) oraz dębem czerwonym (*Quercus rubra*). Wszystkie wymienione drzewostany znajdują się obok siebie „ceteris paribus”, czyli w takich samych warunkach.

W każdym z wymienionych drzewostanów, w czerwcu i lipcu 2013 roku dokonano rejestracji rosnących gatunków roślin naczyniowych, przypisując każdemu z występujących taksonów wartości liczbowe, pochodzące ze skal szacunkowych Braun-Blanquet'a.

Wyniki

Jak wynika z danych liczbowych zamieszczonych w tabeli 1, liczebność gatunków roślin występujących w poszczególnych drzewostanach jest znacznie zróżnicowana. Powstałe z nasadzeń drzewostany brzozowe i dębowe są florystycznie znacznie bogatsze niż sosnowe. W drzewostanach brzozowych wyrosło już podszycie z drzew i krzewów o wysokości sięgającej około 3 m. Bardziej rozwinięte podszycie stwierdzono w zalesieniu brzozą koło Suraza niż w Jeziórku. Wynika to prawdopodobnie stąd, że w województwie podlaskim zalesień dokonano na odłogowanych gruntach rolnych, a w podkarpackim na zrehabilitowanych terenach po kopalni siarki, gdzie gleby są niewątpliwie gorszej jakości, bardziej jałowe, mniej próchniczne i mniej aktywne biologicznie. Wpływa to z pewnością ograniczająco na rozwój roślinności wnikającej do drzewostanów powstałych z zalesienia.

W drzewostanach brzozowych wyrosłych na zrehabilitowanych terenach po eksploatacji siarki nie stwierdzono występowania piętra podrostu. Tylko gdzieś tam widoczne są drzewa i krzewy, których wysokość rzadko kiedy przekracza dwa metry. Są to przeważnie: lipa drobnolistna (*Tilia cordata*), grusza (*Pyrus communis*), jarzab pospolity (*Sorbus aucuparia*), dąb czerwony (*Quercus rubra*), wierzba purpurowa (*Salix purpurea*), robinia akacjowa (*Robinia pseudoacacia*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), modrzew europejski (*Larix decidua*) oraz topola osika (*Populus tremula*). Jedynie ta ostatnia roślina wyrosła znacznie wyżej, bo na wysokość około pięciu metrów. Stwierdzono również mniejszą liczbę gatunków w warstwie runa. Najwięcej było w tej warstwie trzcinnika piaskowego (*Calamagrostis epigejos*). Zajmował on prawie całą powierzchnię drzewostanu brzozowego, z tym, że rósł bardzo rzadko. Oprócz trzcinnika runo tworzyły też niezbyt licznie występujące siewki drzew: brzoza brodawkowata (*Betula pendula*), dąb szypułkowy (*Quercus robur*), sosna pospolita (*Pinus sylvestris*), jarzab pospolity (*Sorbus aucuparia*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*). Ponadto występowały: dziurawiec zwyczajny (*Hypericum perforatum*), jeżyna popielica (*Rubus caesius*), nawłóć kanadyjska (*Solidago canadensis*), mniszek pospolity (*Taraxacum officinale*), wyka ptasia (*Vicia cracca*), kłosówka wełnista

Tabela 1. Zdjęcia fitosocjologiczne wykonane metodą Br-BI w monokulturowych drzewostanach utworzonych przez zalesienia

Gatunek	Podkarpackie			Podlaskie	
	Drzewostan				
	Dębowy	Sosnowy	Brzozowy	Sosnowy	Brzozowy
<u>Nadrost:</u>					
Quercus rubra	1, 1-2	-	-	-	-
Quercus robur	+	-	-	-	-
Betula pendula	1, 1	-	5, 5	-	5, 5
Pinus sylvestris	+	5, 5	-	5, 5	-
Populus tremula	1, 1	-	-	-	-
Populus nigra	+	-	-	-	-
Robinia pseudaccacia	+	-	-	-	-
Tilia cordata	+	-	-	-	-
<u>Podrost:</u>					
Quercus rubra	+	-	-	-	-
Quercus robur	+	-	-	-	-
Betula pendula	+	-	-	-	-
Populus tremula	+	-	-	-	-
Pinus sylvestris	+	-	-	-	-
Pyrus communis	+	-	-	-	-
<u>Podszyt:</u>					
Betula pendula	+	+	+	-	+
Quercus robur	+	-	+	-	+
Quercus rubra	+	-	+	-	-
Pinus sylvestris	+	+	+	-	+
Sorbus aucuparia	+	-	1, 1	-	1, 1
Tilia cordata	-	-	+	-	+
Robinia pseudaccacia	+	-	+	-	+
Euonymus europaeus	+	-	-	-	+
Larix decidua	-	-	+	-	+
Frangula alnus	+	+	+	-	+
Populus tremula	+	+	+	-	+
Pyrus communis	-	-	+	-	+
Salix caprea	-	-	+	-	+
Sambucus nigra	+	+	+	-	+
Padus avium	-	-	-	-	+
Salix alba	-	-	-	-	+
Ulmus minor	-	-	-	-	+
Rosa canina	-	-	-	-	+
Corylus avellana	+	-	-	-	-
Crataegus monogyna	+	-	-	-	-
<u>Runo:</u>					
Melampyrum nemorosum	-	+	-	+	-
Deschampsia flexuosa	-	+	-	+	-
Agrostis capillaris	-	-	+	-	+
Calamagrostis epigejos	+	+	3, 4	-	1, 2
Pteridium aquilinum	2, 3-4	-	-	-	-
Galeopsis tetrachit	-	-	+	-	+
Rubus caesius	+	-	+	-	+
Veronica chamaedris	-	-	+	-	+
Oxalis acetosella	-	+	-	+	-
Cirsium arvense	+	+	+	-	+
Holcus lanatus	+	-	+	-	+
Trifolium repens	-	-	+	-	+
Vicia cracca	+	+	+	-	+
Dactylis polygama	+	-	+	-	+
Solidago canadensis	+	+	+	-	+
Solidago gigantea	+	+	-	-	+
Epilobium montanum	-	-	+	-	+
Leucanthemum vulgare	-	-	+	-	+
Melandrium album	-	-	+	-	+

Tabela 1. Zdjęcia fitosocjologiczne wykonane metodą Br-BI w monokulturowych drzewostanach utworzonych przez zalesienia - cd.

Gatunek	Podkarpackie			Podlaskie	
	Drzewostan				
	Dębowy	Sosnowy	Brzozowy	Sosnowy	Brzozowy
Urtica dioica	+	+	+	-	+
Lysimachia vulgaris	-	-	+	-	+
Aegopodium podagraria	+	-	+	-	+
Hypericum perforatum	-	-	+	-	-
Taraxacum officinale	-	-	+	-	-
Tragopogon pratensis	-	-	+	-	-
Vicia hirsuta	-	-	+	-	+
Crepis biennis	-	-	+	-	-
Conyza canadensis	-	-	+	-	+
Festuca rubra	-	+	+	-	+
Rumex acetosa	-	-	-	-	+
Elymus repens	-	-	-	-	+
Convolvulus arvensis	-	-	-	-	+
Phalaris arundinacea	-	-	-	-	+
Trifolium pratense	-	-	-	-	+
Anthriscus sylvestris	-	+	-	-	+
Knautia arvensis	-	-	-	-	+
Tanacetum vulgare	+	-	-	-	-
Rubus idaeus	-	-	-	-	+
Carex hirta	-	+	-	-	+
Linaria vulgaris	-	-	-	-	+
Stellaria media	-	-	-	-	+
Festuca pratensis	-	-	-	-	+
Rubus fruticosus	+	-	-	-	-
Hypochoeris radicata	+	-	-	-	-
Chaerophyllum hirsutum	+	-	-	-	-
Galium aparine	+	-	-	-	-
Senecio sylvaticus	+	-	-	-	-
Geranium robertianum	-	+	-	-	-
Viola tricolor	-	-	-	-	+
Alopecurus pratensis	-	-	-	-	+
Liczba gatunków	43	19	38	4	53

Źródło: badania własne

(*Holcus lanatus*), kozibród łąkowy (*Tragopogon pratensis*), wyka drobnokwiatowa (*Vicia hirsuta*), koniczyna biała (*Trifolium repens*), trzcina pospolita (*Phragmites australis*), pępawa dwuletnia (*Crepis biennis*), konyza kanadyjska (*Conyza canadensis*), pokrzywa zwyczajna (*Urtica dioica*) oraz kostrzewa czerwona (*Festuca rubra*).

Drzewostan sosnowy na terenie zrehabilitowanym po kopalni siarki "Jeziórko" przedstawia się następująco: brak w nim podrostu, słabiej także wykształcony jest podszyt. Tworzą go: sosna pospolita, topola osika, brzoza brodawkowata, kruszyna pospolita, bez czarny. Wymienione drzewa i krzewy, które tworzą podszyt, występują sporadycznie oraz pojedynczo. Na ogół są niższe od rosnących w drzewostanie brzozowym, gdyż nie przekraczają dwóch metrów. Runo w miejscach, gdzie sosny rosną w większym zagęszczeniu jest bardzo skąpe lub brak go w ogóle, gdyż powierzchnia gleby jest pokryta warstwą igliwia sosnowego, przez którą tylko niektóre gatunki roślin są w stanie się wy-

dostać i rosnąć. Są to: pszeniec gajowy (*Melampyrum nemorosum*), ostrożeń polny (*Cirsium arvense*), trzcinnik piaskowy (*Calamagrostis epigejos*) (pojedyncze pędy), bodziszek cuchnący (*Geranium robertianum*) oraz kostrzewa czerwona (*Festuca rubra*) i sporadycznie wyka ptasia (*Vicia cracca*). Bujne runo w omawianym drzewostanie sosnowym, występuje wyłącznie w miejscach, gdzie na skutek nieudania się nasadzeń w drzewostanie są luki, czyli wolne przestrzenie. W tego rodzaju prześwitach, powierzchnię opanowały nawłocie (*Solidago canadensis*), pokrzywy (*Urtica dioica*), turzyca omszona (*Carex hirta*) oraz trybula leśna (*Anthriscus sylvestris*).

W brzozowym drzewostanie koło Suraża w województwie podlaskim, również brak podrostu. Dość dobrze natomiast wykształcona jest warstwa podszytu. Tworzą ją następujące drzewa i krzewy: czeremcha zwyczajna (*Padus avium*), dziki bez (*Sambucus nigra*), jarzab pospolity (*Sorbus aucuparia*), modrzew europejski (*Larix decidua*), wierzba iwa (*Salix caprea*),

wierzba biała (*Salix alba*), róża dzika (*Rosa canina*), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*), robinia akacjowa (*Robinia pseudacacia*), wiąz polny (*Ulmus campestris*).

Runo dość bujne tworzą: mietlica pospolita, szczaw łąkowy (*Rumex acetosa*), pokrzywa zwyczajna, perz zwyczajny (*Elymus repens*), ostrożeń polny (*Cirsium arvense*), wyczyniec łąkowy (*Alopecurus pratensis*), powój polny (*Convolvulus arvensis*), mozga trzcinowata (*Phalaris arundinacea*), koniczyna łąkowa (*Trifolium pratense*), trybula leśna (*Anthriscus sylvestris*), poziwnik szorstki (*Galeopsis tetrachit*), świerzbica polna (*Knautia arvensis*), jeżyna popielica (*Rubus caesius*), malina (*Rubus idaeus*), Turzycza omszona (*Carex hirta*), Inica pospolita (*Linaria vulgaris*), fiołek trójbarwny (*Viola tricolor*), bniec biały (*Melandrium album*), kostrzewa łąkowa (*Festuca pratensis*), kostrzewa czerwona (*Festuca rubra*) oraz wyka ptasia (*Vicia cracca*).

Występujący obok drzewostan sosnowy, rosnący w dość dużym zagęszczeniu sosen jest przeważnie monokulturowy. Brakuje w nim podrostu, podszytu i runa. Warstwa igliwia sosnowego zalega pod drzewami na całej powierzchni, której nie przerasta żadna roślina naczyniowa. Na zrekultywowanym terenie pokopalanym istnieje też zalesienie z 1986 roku, gdzie wysadzony został dąb czerwony w monokulturze. Stan aktualny tych nasadzeń jest następujący. Wiele egzemplarzy dębu czerwonego nie przetrwało. W ich miejsce pojawiły się spontanicznie: topola osika, topola czarna, brzoza brodawkowata, sosna pospolita, robinia akacjowa, dąb szypułkowy oraz lipa drobnolistna, które tworzą główny drzewostan o wysokości drzew 22-25 m. Podrost w tym drzewostanie tworzą: dąb szypułkowy, dąb czerwony, topola osika, brzoza brodawkowata i grusza, natomiast podszyt: jarzab pospolity, dąb czerwony, dąb szypułkowy, robinia akacjowa, kruszyna pospolita, leszczyna (*Corylus avellana*), głóg jednoszyjkowy i dziki bez. W runie występują: jeżyna ostrężyna (*Rubus fruticosus*), paproć orlica (*Pteridium aquilinum*), wrotycz pospolity (*Tanacetum vulgare*), trzcinnik piaskowy, kupkówka Aschersona (*Dactylis polygama*), ostrożeń polny, prosienicznik szorstki (*Hypochoeris radicata*), świerżabek orzęsiony (*Chaerophyllum hirsutum*), przytulia czepna (*Galium aparine*) i starzec leśny (*Senecio sylvaticus*).

Podsumowanie

Porównywano trzy rodzaje zalesień: brzozą, sosną oraz dębem czerwonym w dwóch odległych od siebie miejscowościach koło Tarnobrzegu (województwo podkarpackie) i Suraża (województwo podlaskie). W rejonie Tarnobrzegu na zrekultywowanym terenie po eksploatacji siarki, dokonano zalesień trzech powierzchni występujących w identycznych warunkach siedliskowych. Na jednej powierzchni był posadzony w połowie lat 90. ubiegłego wieku las brzozowy, na dru-

giej dokonano zalesienia sosną, a trzecią powierzchnię obsadzono już w roku 1998 dębem czerwonym, ponieważ w tym samym dokonano zalesienia odłogowanych gruntów ornych w zlewni Lizy (lewobrzeżny dopływ Narwi) koło Suraża. Jedną powierzchnię zalesiono brzozą, a drugą sosną. W roku 2013 w lipcu dokonano szczegółowego spisu roślin na wszystkich zalesionych powierzchniach. Stwierdzono bardzo duże zróżnicowanie florystyczne w poszczególnych drzewostanach tych dwu obszarów. Największe liczebności występujących gatunków na powierzchniach zalesionych brzozą koło Suraża, a następnie dębem czerwonym, a także brzozą, na zrekultywowanych terenach po eksploatacji siarki koło Tarnobrzegu. Znacznie mniejsza liczebność gatunków roślin naczyniowych występowała w zalesieniach sosnowych obydwu badanych obszarów.

Na powierzchni zalesionej dębem czerwonym, gatunku tego pozostało jednak niewiele, a występujący aktualnie drzewostan jest mieszany, złożony z takich drzew jak: osika, sosna, modrzew, dąb szypułkowy, topola czarna i lipa. Występuje też wyraźne uwarstwienie roślinności, w którym wyróżnić można podrost, podszyt oraz stosunkowo dostatecznie dobrze rozwinięte runo. Można więc powiedzieć że drzewostan ten się odpowiednio znaturalizował i przystosował do warunków siedliskowych. Trudno też powiedzieć co było przyczyną znikomej udatności zalesienia dębem czerwonym, gdyż osobniki tego gatunku, które przetrwały, rosną dobrze i nie budzą zastrzeżeń pod względem sanitarnym. Zmieniły także wygląd drzewostany brzozowe, wzbogacając się gatunkowo. Wprawdzie nadal brakuje w nich warstwy podrostu, ale podszyt już dość wyraźnie się uwidacznia, gdyż rosną w nim drzewa i krzewy niewielkich jeszcze rozmiarów. Oprócz typowych dla tej warstwy roślinnej, jakimi są: głóg jednoszyjkowy, dziki bez, jarzab pospolity, rośnie w podszyciu także lipa drobnolistna oraz modrzew europejski oraz świerk pospolity. Oczywiście, że wszystkie wymienione rośliny nie występują zbyt licznie. Najczęściej są to pojedynczo rosnące osobniki w różnych miejscach drzewostanu brzozowego. Najważniejsze jednak jest to, że mogą się w tych warunkach rozwijać i naturalizować stopniowo istniejący ekosystem. Wystarczająco rozwinięte w drzewostanie brzozowym jest również runo. Tworzą go trawy oraz rośliny dwuliścienne z różnych rodzin botanicznych. Występują także siewki wymienionych już drzew i krzewów. W drzewostanach sosnowych obu miejscowości prawie nie było podrostu, podszycia ani też roślinności runa. Wynikający z tych badań wnioski – zalesienia dokonane drzewami liściastymi szybciej się naturalizują niż zalesienia sosnowe, gdyż łatwiej wnika do nich spontanicznie roślinność zmieniająca istniejący drzewostan.

dr inż. Jacek Kostuch
ekspert przyrodniczy

Józef Rusnak

Porzeczka – wybierz odpowiednią odmianę

Porzeczka jest w naszym kraju powszechnie uprawianą rośliną sadowniczą. Rośnie prawie we wszystkich ogrodach przydomowych i działkowych. Polska, obok Rosji, jest największym w Europie i świecie producentem i eksporterem owoców oraz przetworów porzeczek. Średnio rocznie produkujemy **100–120 tys. ton** porzeczki czarnej i **40–60 tys. ton** porzeczki czerwonej. U nas porzeczka jest ważnym gospodarczo gatunkiem i źródłem dochodu dla wielu gospodarstw, bo przetworzone i świeże owoce zawsze odgrywały dużą rolę w naszym handlu zagranicznym. Owoce porzeczek są doskonałym surowcem dla przemysłu przetwórczego i zamrażalniczego. Sporządza się z nich soki (koncentraty), dżemy, galaretki, kompoty i wina. Zawierają dużo **flawonoidów, pektyn** oraz **witaminę C**. Mają działanie przeczyszczające, pobudzają apetyt oraz neutralizują działanie wolnych rodników, przez co zapobiegają nowotworom i chorobom krążenia.

Rynek produkcji tych owoców jest bardzo niestabilny. Po latach dużej opłacalności produkcji następują lata dekonunktury – drastycznie spadają ceny na owoce, zwłaszcza porzeczek czarnych. Dlatego, aby utrzymać opłacalność produkcji należy dokonać zmian w strukturze produkcji, a zwłaszcza w doborze odmian. Wartościowe odmiany powinny cechować się wysokimi i regularnymi plonami, wysoką jakością owoców oraz przydatnością do różnych kierunków zagospodarowania owoców – przetwórstwa i

zamrażalnictwa (wysoka plenność, odpowiednie parametry chemiczne owoców) oraz do spożycia w stanie świeżym (owoce duże, atrakcyjny wygląd, wysoka wartość zdrowotna owoców). Oprócz dużej wydajności odmian, rośliny powinny także być odporne na najważniejsze choroby i szkodniki – **amerykański mączniak agrestu** (najgroźniejsza choroba), **opadlina liści porzeczki** (antraknoza), **rdza wejmutkowo-porzeczkowa**, **rewersja porzeczki czarnej**, **wielkopąkowiec porzeczkowy**. Poza tym dla poprawienia wyniku ekonomicznego odmiany porzeczki powinny spełniać wymogi mechanicznego (kombajnowego) zbioru owoców. Zmechanizowanie zbioru owoców znacznie upraszcza produkcję i obniża koszty robocizny.

Bardziej opłacalna może stać się uprawa porzeczek na owoce deserowe. Jednak ze względu na niski rynek spożycia świeżych owoców, rozwój tego segmentu produkcji nie będzie zbyt szybki. Nadal największe zapotrzebowanie będzie na odmiany przydatne do przetwórstwa – ponad **80%** owoców trafia do przerobu, a reszta do spożycia w stanie świeżym i na eksport. Przy produkcji owoców deserowych na plantacji powinno się sadzić więcej odmian, o różnej porze dojrzewania, w celu przedłużenia zbioru i wydłużenia podaży owoców na rynek. Dzięki temu u porzeczki czerwonej ciągłość zbioru może trwać nawet 2 miesiące, a u porzeczki czarnej przez miesiąc.

Tabela 1. Charakterystyka standardowych odmian porzeczki czarnej

Odmiana		Wzrost, pokrój krzewu	Termin zbioru	Plenność	Wielkość owoców	Wrażliwość na choroby		
						mączniak	opadlina	rdza
Odmiany serii Ben	Ben Lomond	średni, zwarty	średnio późny	duża	średni	duża	średnia	mała
	Ben Tiran	średni, zwarty	późny	b. duża	średnie	mała	średnia	mała
	Ben Alder	średnio silny, zwarty	średnio późny	duża	małe i średnie	mała	średnia	średnia
	Ben Nevis	średnio silny	średnio wczesny	duża	duże i średnie	duża	średnia	średnia
Titania		silny, zwarty	wczesny	duża	duże	mała	średnia	mała
Ojebyn		silny, rozłożysty	wczesny	średnia	średnie	mała	średnia	duża
Triton		silny, wzniesiony	wczesny	średnia	średnie i duże	mała	średnia	duża
Bona		średnio silny	b. wczesny	duża	b. duże	mała	średnia	średnia
Ceres*		średnio, silny	średnio wczesny	duża	duże	średnia	średnia	średnia

* odmiana odporna narewersję porzeczki czarnej (BRV)

Tabela 2. Nowe odmiany porzeczki czarnej o wysokiej wartości produkcyjnej

Odmiana		Wzrost, pokrój krzewu	Termin zbioru	Plenność	Wielkość owoców	Wrażliwość na choroby		
						mączniak	opadlina	rdza
Tisel		dość silny, wzniesiony do słabo rozłożystego	wczesny	duża	średnie i duże	mała	średnia	mała
Tines		dość silny, wzniesiony do rozłożystego	wczesny	duża	duże i średnie	mała	średnia	średnia
Odmiany serii Ben	Ben Gairn ¹	średnio silny, wzniesiony do rozłożystego	wczesny	duża	duże i średnie	mała	średnia	średnia
	Ben Connan	średnio silny, wzniesiony, zwarty	wczesny	bardzo duża	średnie i duże	mała	mała	duża
	Ben Hope ²	średnio silny, wzniesiony, zwarty	późny	duża	średnie	mała	średnia	średnia
Ruben		silny, wzniesiony do rozłożystego	średnio wczesny	bardzo duża	średnie	mała	średnia	mała
Ores ^{1/2}		średnio silny, zwarty, szeroko kulisty.	średnio wczesny	bardzo duża	średnie	mała	średnia	mała
Tiben		dość silny, wzniesiony	późny	bardzo duża	duże i średnie	mała	mała	średnia
Gofert		dość silny, zwarty	wczesny	bardzo duża	średnie i duże	odporna	średnia	odporna
Tihope		dość silny, lekko rozłożysty	średnio wczesny	duża	duże i średnie	odporna	średnia	odporna
Polares ²		słaby, zwarty	późny	bardzo duża	małe i średnie	odporna	średnia	średnia

¹ odmiana odporna na rewersję porzeczki czarnej (BRV)² odmiany w wysokim stopniu odporne na wielkopąkowca porzeczkowego

Dodatkowo unikamy spiętrzenia prac podczas zbioru i strat spowodowanych nieterminowym zbiorem owoców. Najlepiej jest sadzić obok siebie po kilka rzędów jednej odmiany, co ułatwi ochronę roślin przed chorobami i szkodnikami, a także zbiór owoców.

Wprowadzanie do produkcji nowych, lepszych odmian, wolnych od wad, które miały stare odmiany, to podstawowy i najtańszy sposób zwiększania potencjału produkcyjnego zarówno pod względem ilościowym, jak jakościowym.

Odmiany polecane do uprawy wielkotowarowej, jak i amatorskiej, które mają dobre notowania na rynku, nie tracą swojej pozycji i dlatego warto je uprawiać przedstawione są w tabelach 1 i 2. Wśród nich są odmiany najbardziej rozpowszechnione w tradycyjnej produkcji, jak też przydatne do uprawy integrowanej, z ograniczoną ochroną chemiczną polegającą na zmniejszeniu liczby zabiegów.

Wymienione wyżej odmiany dobrze znają polscy plantatorzy **porzeczki czarnej**, poza odmianą **Bona** i **Ceres** są one odmianami zagranicznymi, które do niedawna dominowały w uprawie towarowej w naszym kraju. Obecnie coraz częściej w nowych nasadzeniach lub przy rekonstrukcji starych plantacji, sadi się odmiany nowe. Są to głównie odmiany polskiej hodowli uzyskane w Instytucie Ogrodnictwa (IO) w Skierniewicach w Zakładzie Hodowli Roślin Sadowniczych. Wpisane zostały do **krajowego rejestru odmian (KR)** i **księgi ochrony wyłącznego prawa (KO)**. Oznacza to, że są prawnie chronione i nielegalne ich rozmnażanie, bez zgody właściciela, czyli wykupienia licencji, jest przestępstwem i podlega karze. Polskie odmiany bardzo dobrze sprawdzają

się nie tylko w doświadczeniach, ale również w produkcji i sadzone są także zagranicą.

Termin dojrzewania owoców odmian przedstawionych w tabelach 1 i 2 jest zróżnicowany i uzależniony jest nie tylko od odmiany, ale i od warunków pogodowych w danym roku. Najwcześniej dojrzewają owoce odmiany **Bona** (koniec czerwca/początek lipca) i **Tisel** (początek lipca), a najpóźniej **Ben Hope** i **Polares** (druga/trzecia dekada lipca). Natomiast u pozostałych odmian termin zbioru przypada średnio między pierwszą i trzecią dekadą lipca.

Warto podkreślić, że krajowe odmiany są pełne i poza odmianą **Polares**, rodzą duże owoce, a największe owoce wytwarza odmiana **Bona**. Ponadto są bardziej odporne od odmian zagranicznych na główne choroby grzybowe, co pozwala na obniżenie kosztów ochrony i ograniczenie zanieczyszczenia środowiska. Odmiany te rosną dość silnie (podobnie jak **Titania**) i mogą być sadzone na słabszych glebach (IV-V), które przeważają w naszym kraju.

Interesująco zapowiadają się również nowe odmiany wyhodowane w Szkocji – **Ben Starav**, **Ben Kilbreck** i **Ben Vane**. Są to wybitnie odmiany przetwórcze, bardzo pełne, mają owoce średniej wielkości. Rośliny są odporne na amerykańskiego mączniaka agrestu i wielkopąkowca porzeczkowego. Teraz odmiany te mogą być uprawiane tylko w Wielkiej Brytanii przez plantatorów, którzy podpisali umowy kontraktacyjne z koncernem GlaxoSmithKline (GSK). Wartościową, typowo deserową odmianą wyhodowaną również w Szkocji, jest odmiana **Big Ben**. Owoce ma atrakcyjne (powyżej 1,2 g), ale o przeciętnym smaku. Jest odporna na mączniaka, ale podatna na inne

Tabela 3. Charakterystyka odmian porzeczki czerwonej i białej

Odmiana	Wzrost, pokrój krzewu	Termin zbioru	Plenność	Wielkość owoców	Wrażliwość na choroby			Długość gron
					mączniak	opadlina	rdza	
Jonkheer van Tets	dość silny, kulisto spłaszczony	bardzo wczesny	duża	duże	mała	średnia	mała	średnie i długie
Detvan *	silny, średnio zwarty	wczesny	bardzo duża	duże	mała	średnia	mała	średnie i długie
Gąbińska *	średnio silny, wzniesiony	wczesny	bardzo duża	duże	mała	średnia	mała	średnie
Rosetta *	dość silny, kulisty	średnio wczesny	bardzo duża	duże i średnie	średnia	mała	mała	długie, bardzo długie
Rolan	silny, zwarty	średnio wczesny	duża	średnie i duże	mała	mała	średnia	średnie
Tatran	silny, wzniosły, szeroki, rozłożysty	średnio późny	bardzo duża	duże	mała	średnia	mała	długie
Rovada	dość silny, rozłożysty	późny	duża	duże	mała	średnia	mała	długie
Junifer	dość silny, rozłożysty	wczesny	duża	średnie i duże	mała	średnia	mała	dość długie
Random *	silny, wzniesiony	późny	duża	średnie	mała	średnia	mała	długie
Holenderska Czerwona *	bardzo silny, kulisto spłaszczony	późny	wysoka	średnie	mała	mała	mała	długie
Roodneus	silny, wzniosły do rozłożystego	późny	duża	średnie	mała	mała	mała	średnie i długie
Augustus	silny, wzniosły, zwarty	b. późny	duża	małe i średnie	mała	średnia	mała	średnie
Biała z Juterbog*	średnio silny, kulisty, zwarty	średnio wczesny	bardzo duża	duże	mała	mała	mała	długie
Blanka	średnio silny, szeroki, kulisty	późny	duża	duże	mała	średnia	mała	bardzo długie

* odmiana nadająca się do maszynowego zbioru owoców

choroby grzybowe i wielkopakowca porzeczkowego.

Ze względu na wysoką zdrowotność owoców porzeczki czarnej w Unii Europejskiej, w tym w Polsce, rozwija się rynek owoców deserowych. Do odmian „deserowych” porzeczki czarnej polskiej hodowli można polecić **Bone** – odmiana nr 1, jeśli chodzi o smak owoców. Dość dobre są również **Tisel**, **Tines** oraz **Gofert**, które mają dość duże i całkiem smaczne owoce.

W przypadku porzeczki czerwonej okresy dekoninkury są krótsze, a ceny ulegają mniejszym wahaniom niż porzeczki czarnej, co powinno być dodatkowym bodźcem do rozszerzania jej uprawy. Porzeczka czerwona wegetację rozpoczyna później niż porzeczka czarna, dzięki czemu jest mniej narażona na przymrozki wiosenne. Owoce zbieramy od końca czerwca do sierpnia, na plantacjach towarowych kombajnem, a na małych powierzchniach ręcznie. Ręczny zbiór jest dość łatwy, zrywa się całe grona, a nie pojedyncze owoce. Przy dobieraniu odmian na plantacje towarowe z przeznaczeniem owoców dla przemysłu, trzeba zwracać uwagę czy owoce mogą być również zbierane maszynowo, gdyż nie wszystkie odmiany nadają się do zbioru kombajnem.

Oferta odmianowa **porzeczki czerwonej** jest skromniejsza niż porzeczki czarnej, ale i tu możemy wybrać odmiany do nasadzeń towarowych jak i amatorskich, nadające się do przetwórstwa (wysoki poziom ekstraktu) i zbioru kombajnowego, jak również odmia-

ny typowo deserowe o atrakcyjnych owocach (smak, duże owoce i długie grona) do ręcznego zbioru owoców. Wprowadzone w Polsce do uprawy znane za granicą odmiany porzeczki czerwonej, dają duże możliwości eksportu owoców na rynki europejskie. W tabeli 3 podano odmiany, które zostały przebadane w naszych warunkach klimatycznych i można je uprawiać bez obawy.

Uwaga! Biała z Juterbog i Blanka, to odmiany o owocach białych. Owoce Blanki początkowo są kwaśne i dopiero w pełni dojrzałe są smaczne. Taką dojrzałość uzyskują pod koniec lipca i w sierpniu. Odmiana wyróżnia się bardzo długimi, okazałymi gronami.

Spośród nowych odmian **porzeczki białych** ciekawie zapowiada się **Zitavia**. Jest to odmiana niemiecka, wcześniej dojrzewająca, odporna na choroby. Doskonale nadaje się do uprawy w szpalery i może rosnąć nawet na słabych glebach.

Z porzeczki czerwonych najbardziej przydatną odmianą do uprawy szpalerowej jest **Rovada** z racji obfitego owocowania, długich atrakcyjnych gron i wyjątkowo smacznych owoców.

mgr inż. Józef Rusnak

Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
w Karniowicach
Dział Systemów Produkcji Rolnej, Standardów
Jakościowych i Doświadczalnictwa

Z kroniki żałobnej

Prof. dr hab. Eugeniusz Otoliński

01.07.1932 – 05.05.2014

Wspomnienie

Prof. dr hab. Eugeniusz Otoliński

Żegnając wielce zasłużonego dla nauk ekonomiczno-rolniczych oraz dla Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie naukowca i nauczyciela akademickiego, który przez 45 lat nauczał tysiące studentów, z których bardzo wielu pracuje nadal w rolnictwie i agrobiznesie Małopolski i w różnych częściach kraju – wspominamy jego pracę i życie.

Profesor Józef Kubica, przed laty rektor Wyższej Szkoły Rolniczej w Krakowie często wspominał jak w 1956 r. pojechał służbowo do Bułgarii, do Sofii i spotkał tam – co było dla niego miłym zaskoczeniem – młodego, bardzo przystojnego i uczynnego studenta studiującego w Wyższym Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego w Sofii. Tym studentem był właśnie Eugeniusz Otoliński. Na kilkudniowym objeździe po gospodarstwach rolnych w Bułgarii przypadli sobie wzajemnie do gustu, czego efektem było złożenie propozycji pracy – już absolwentowi Eugeniuszowi – w WSR w Krakowie, w Katedrze Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa.

Odnosząc się chociażby do kilku wątków aktywnego życia naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego Świętej Pamięci Profesora Eugeniusza Otolińskiego staje przed dużym dylematem, czy potrafię zrobić to właściwie i chociażby w części oddać Jego osobowość, zasługi, wskazać na Jego osiągnięcia, a także niepowtarzalnie duże zaangażowanie w pracy. Jakże bowiem zawsze nie do pokonania był Jego styl wystąpień, wypowiedzi, opisu faktów, oceny ludzi. Język bardzo kwiecisty, wysublimowany dobór słów, barwność określeń, precyzja wypowiedzi, obfitość komplementów. Mało kto potrafił tak jak Profesor występować na konferencjach, co czynił w sposób ekspresyjny, wysoce fachowy, skupiający zainteresowanie słuchaczy.

Profesor Eugeniusz Otoliński był wysoce profesjonalnym i wytrawnym badaczem skupionym na problematyce ekonomiczno-rolniczej. Badania swe ogniskował na problematyce gospodarstw rolnych dużych (PGR) i małych, dobrych, przodujących, stwarzających pozytywne wzorce, ale także poszukiwał sposobów poprawy i naprawy organizacji czy zarządzania gospodarstwami słabymi. Do celów badawczych zbierał materiały w terenie, jeździł do gospodarstw i firm, pilnie wypytywał, rozmawiał z ludźmi. Należał zapewne wówczas do wąskiego

grona naukowców-profesorów, którzy znali rzeczywistość produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa. Stąd chętnie był słuchany i ceniony także na salonach w Warszawie, Pradze, czy Berlinie. Wyniki swych badań, przemysłów, rozważań łatwo przemieniał w tekst naukowy. Publikował dużo, dbał o styl, formę i jakość swych prac. Jednocześnie mocno sprzeciwiał się rodzącym się w nauce tendencjom do formalizacji i niewłaściwych ocen pracowników opartych nie o rzeczywiste zasługi dla nauki, lecz wymyśloną przez kogoś punktację. Profesor chętnie uczestniczył w konferencjach krajowych i zagranicznych. Traktował je jako niepowtarzalne forum spotkań wymiany myśli i wyników badań. Także sam od lat 80. ubiegłego wieku organizował wiele międzynarodowych konferencji naukowych dbając o dobór referentów i panelistów, przyczyniając się tym do tworzenia krakowskiej szkoły ekonomiki rolnictwa.

Profesor Eugeniusz Otoliński miał bardzo dobre przygotowanie badawcze, ukształtowane przez wieloletnie studia i staże, także zagraniczne, stąd, a również z racji wyjątkowych uzdolnień, był w stanie pisać twórcze, poważne opracowania naukowe i eseje na bardzo wysokim poziomie, starając się rozwijać teorie zarządzania i ekonomiki rolnictwa. Było to w kraju powszechnie znane i uznane, co zaowocowało zaliczeniem Profesora do grona wybitnych ekonomistów rolnictwa i co przynosiło chlubę zarówno Jemu jak i nam, Jego współpracownikom, ale także i katedrze, którą kierował i naszej uczelni. Pracę naukową Profesor traktował z wielką powagą, jako powołanie, jako misję, jako wielki obowiązek względem rolnictwa i kraju. Pracy tej poświęcił niemal całe swoje życie, często zaniedbując sprawy osobiste i rodzinne. Dużo i długo pracował, nie tylko w dni robocze, ale także zwykle w soboty, ucząc w tym dniu niestacjonarnych studentów. Ale również przychodził do pracy w niedziele, bo wtedy było cicho, bez zgiełku, można było spokojnie pomyśleć, poczytać i efektywnie pisać. Profesor miał wspomniane już bardzo duże osiągnięcia naukowe, w tym liczne książki i skrypty, oryginalne prace twórcze i opracowania popularnonaukowe w ogólnej liczbie około 320, z których 75 opublikował w obcych językach. Był promotorem kilkuset prac magisterskich, inżynierskich, licencjackich, a także

ośmiu prac doktorskich. Dwóch Jego doktorantów jest obecnie profesorami nauk ekonomicznych. Pracę dydaktyczną Profesor traktował jako bardzo ważny i zaszczytny obowiązek. Chętnie i ciekawie wykladał używając pięknego, aczkolwiek złożonego języka fachowego. Był wymagającym profesorem zarówno dla studentów, jak i dla liczego grona dość często zmieniających się w rozwijającej się katedrze pracowników. Profesor chętnie, choć zwykle wymagało to wyrzeczeń i poświęcenia, wyjeżdżał za granicę, do różnych ośrodków naukowych wschodu i zachodu Europy. Sam kraje Zachodu otworzył dla liczego grona pracowników, których nie tylko zachęcał do wyjazdów zagranicznych, ale wyjazdy te im nawet nakazywał. W wielu krajach Europejskich był znanym i uznanym naukowcem, bardzo chętnie przyjmowanym, zapraszany do wygłaszania referatów, uczestniczenia w seminariach, publikowania. Za swą ciężką, ale efektywną pracę naukową był wielokrotnie nagradzany, wyróżniany i odznaczany. Pozwolę

sobie tu tylko przywołać nadany mu Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i pięć odznaczeń zagranicznych. Był także cenionym i bardzo wysoko ocenianym za swoje osiągnięcia naukowe i dydaktyczne na macierzystej uczelni i w środowisku ekonomistów polskich. Długo i bardzo dobrze służył macierzystej Alma Mater. Był człowiekiem niezmiernie pracowitym, oddanym nauce, upartym i wytrwałym w dążeniu do celu i w nauce spełnionym.

Do końca życia zachował jasność umysłu, dużo czytał, często niepostrzeżenie przychodził do katedry by pisać, jak sam nadmieniał pewnie już ostatni artykuł. Jednak liczne dolegliwości, cierpienia i konieczność hospitalizacji sprawiły, że ten ostatni artykuł nie został niestety dokończony.

Jego uczeń
prof. dr hab. Wiesław Musiał

Wyróżnienie dla prof. Józefa Kani z Uniwersytetu Gödöllő

Miło nam poinformować, że dr hab. inż. Józef Kania, prof. nadzwyczajny naszego Uniwersytetu i Prezes Zarządu MSDR otrzymał tytuł profesora Honorowego (Honorary Professor) nadany mu przez Senat Uniwersytetu Św. Stefana w Gödöllő (Szent Istvan University – SZIU - Szent István Egyetem) „w uznaniu jego wkładu w wysoką jakość kształcenia na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Społecznych oraz promocję działalności tamtejszego Uniwersytetu na arenie międzynarodowej”.

Szczególnie duża aktywność prof. Józefa Kani dotyczyła współpracy w utworzeniu pierwszego Zakładu Doradztwa Rolniczego na tamtejszym Wydziale (i na Węgrzech) oraz Regionalnego Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Uniwersytecie w Gödöllő, którymi to jednostkami kieruje doc. dr hab. József Kozari.

Wręczenie dyplomu miało miejsce w dniu 20 czerwca 2014 r. podczas dorocznej uroczystości zakończenia roku akademickiego w SZIU, na której wręczono również dyplomy doktorskie, habilitacyjne i nagrody rektorskie z udziałem władz uczelni i wydziałów, pracowników i studentów oraz wysokich przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej.

W tej wspaniałej uroczystości wziął udział również JM Rektor Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie prof. dr hab. Włodzimierz Sady oraz delegacja naszego Wydziału Rolniczo-Ekonomicznego na czele z Dyrektorem Instytutu Ekonomiczno-Społecznego prof. dr hab. Wiesławem Musiałem.

Szent István University (SZIU), zlokalizowany w Gödöllő, w centralnej części Węgier, niecałe 30 km od

Budapesztu, jest jedną z największych uczelni na Węgrzech i największą uczelnią rolniczą, na której kształci się ponad 16 000 studentów. Aktualnie w strukturze Uczelni funkcjonuje 7 wydziałów, tj. Wydział Rolniczy i Nauk o Środowisku, Medycyny Weterynaryjnej, Nauk Ekonomicznych i Społecznych, Ekonomii, Rolnictwa i Nauk o Zdrowiu, Inżynierii Produkcji, Architektury i Budownictwa oraz Pedagogiki.

Szent István University prowadzi bardzo intensywną współpracę z ośrodkami naukowymi z całego świata, w tym zwłaszcza w zakresie kształcenia studentów. Studenci zagraniczni to obecnie grupa 1414 osób na różnych poziomach kształcenia, w tym z Chin i Indonezji, włączając w to również wymianę w ramach programów Erasmus, Ceepus i Science without Borders (SwB). Większość studentów zagranicznych studiuje w Gödöllő w ramach pomocy finansowej z FAO.

Zgodnie z wypowiedzią obecnego Rektora, dr Jánosa Tőzséra, SZIU doskonale rozumie znaczenie i wagę internacjonalizacji i promocji wielu różnorodnych działań badawczych, edukacyjnych i doradczych. W swoim przemówieniu podkreślił, że „Z partnerami zagranicznymi prawie ze wszystkich kontynentów, nasi studenci i pracownicy mogą działać w skali globalnej, uzyskiwać i udostępniać wiedzę w globalizującym się świecie. Współpraca zagraniczna to podstawa budowania bardziej bezpiecznej przyszłości, z której my w Gödöllő jesteśmy dumni.”

dr hab. inż. Marta Domagalska-Grędyś
Katedra Zarządzania i Marketingu w Agrobiznesie

Wręczenie tytułu Honorowego Profesora dla prof. Józefa Kania

Uroczystości w Szent Istvan University (SZIU), Gödöllő, 20 czerwca 2014 r.

Rektor SZIU dr János Tózsér wręczający dyplom

Delegacja Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie w auli SZIU

Rektor SZIU dr János Tózsér i Dziekani Wydziałów

Prof. h.c. SZIU Józef Kania z rodziną

doc. dr hab. József Kozari (SZIU), dr hab. Józef Kania, prof. UR,
J.M. Rektor UR prof. dr hab. Włodzimierz Sady

MAŁOPOLSKIE STOWARZYSZENIE DORADZTWA ROLNICZEGO
zs. w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie
31-121 Kraków, ul. Czysta 21
tel. 12 662 43 31, fax 12 633 15 61
e-mail: zdr@ur.krakow.pl www.msdr.edu.pl